59.

శ్రీ

శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రతనయరత్న

శ్రీరఙ్గేశపురోహితః

శ్రీ పరాశరభట్టారకప్రణీతః

సంసృతిచక్రభ్రామ్యమాణ

జన్తుసన్తతరక్షణవిచక్షణః

శ్రీగుణరత్నకోశః.

శ్రీవత్సకులతిలక కన్దాడ వీరరాఘవాచార్య

ప్రణీత వ్యాఖ్యానసహితః

ఉ. శ్రీమాన్. ము. కి. రంగాచార్య పరిశీలితస్సన్.

చెన్ననగర్యామ్

శ్రీనికేతనాఖ్య ముద్రాక్షరశాలాయామ్

తురీయవారమ్ముద్రితమ్.

1910

శ్రీవైష్ణవ సాంప్రదాయ గ్రంథ విక్రయజాబితా.

		రూ.	అ.	పై.
పెరియతిరుమొళి వ్యాఖ్యానమ్	...	౫	౦	౦
నాలాయిరదివ్యప్రబన్ధమ్ మూలం	...	౨	౮	౦
ముదలాయిరమ్ ,,	...	౦	౧౨	౦
పెరియతిరుమొళి ,,	...	౦	౧౨	౦
తిరువాయ్మొళి, నూత్తందాదిసహా	...	౦	౧౨	౦
ఇయర్పా మూలం	...	౦	౧౦	౦
అష్టాదశరహస్యములు నిగమనప్పడితో	...	౧	౪	౦
అష్టాదశరహస్యములు కిత్తాను బైండు	...	౦	౧౦	౦
పంచస్తవ వ్యాఖ్యానమ్ ,,	...	౦	౧౨	౦
పెద్దస్తోత్రపాఠములు ,,	...	౧	౦	౦
చిన్నస్తోత్రపాఠములు (౪౪ స్తోత్రములు)	...	౦	౪	౦
నిత్యానుసంధానము కిత్తాను బైండు	...	౦	౭	౦
నిత్యానుసంధానమునకు ప్రతిపదటీకాతాత్పర్యసహితం		౨	౪	౦
శ్రీయాళవందారుస్తోత్రం టీకాతాత్పర్యం	...	౦	౫	౦
తిరుమాలై వ్యాఖ్యానమ్	...	౬	౮	౦
తిరుప్పావై, పెరియవాచ్చాన్పిళ్ళైసాయించిన మువ్వాయిరప్పడి వ్యాఖ్యానము స్వాపదేశము పటములు లేక		౧	౦	౦
తిరుప్పావై టీకాతాత్పర్యం	...	౦	౩	౦
తిరుప్పల్లాండు, తిరుప్పళ్ళియెళుచ్చి, తిరుప్పావై మూలమ్		౦	౧	౦
శ్రీగుణరత్నకోశవ్యాఖ్యానమ్	...	౦	౪	౦
చతుశ్శ్లోకివ్యాఖ్యానమ్	..	౦	౧	౬

తిరుప్పల్లాండు టీకాతాత్పర్యం ...	౧	౨
యతిరాజవింశతి వ్యాఖ్యానం ...	౦	౨
సవ్యాఖ్యానం తత్త్వత్రయంపటముతో ...	౧	౦
పెరియతిరుముడియడైవు ...	౦	౪
తిరుక్కోట్టియూరునంబి మొదలగువారు సాయించిన కట్టిరహస్యములు (౧౮) ...	౦	౪
నూటయెనిమిది తిరుపతుల వైభవము ...	౦	౧
శ్రీరఙ్గరాజ, శ్రీ వేఙ్కటేశ, మొదలగు (౧౬) సుప్రభాతములు	౦	౧
వరవరమునిశతకమ్, శ్లోకద్వయమ్ పరత్వాది పఞ్చకమ్, జితన్తాస్తోత్రమ్, శ్రీరంగరాజవింశతిః శ్రీపరాఙ్కుశ పఞ్చవింశతిః	౦	౧
ముకున్దమాలా దేవరాజాష్టకమ్ కృష్ణాష్టకమ్ వీటికి తాత్పర్యము	౦	౧
శ్రీయుడయవరుల చరిత్ర, యతిరాజ వింశతి ప్రతిపదటీకతో	౦	౧
వాక్యగురు పరంపరై ...	౦	౧
శ్రీవిష్ణుసహస్రనామములు ...	౦	౨
ఉడయవరుల తిరుమంజన కట్టియమ్ ...	౦	౦
తిరుమాలై తిరుమంత్రం తిరుమల తిరువల్లిక్కేణి విషయముల తిరుమొழிలు ...	౦	౧
యమకరత్నాకరం ...	౩	౧
తిరుప్పల్లాండు వ్యాఖ్యానం ...	౦	౧౦
తిరుకుఱుందాండగం, తిరునెడుందాండగం వ్యాఖ్యానము	౨	౧౨
తిరువిరుత్తమ్ వ్యాఖ్యానం ద్వయసహితం ఉరై ప్రతిపద తాత్పర్యముతో ...	౩	౦
ఇయఱ్పావ్యాఖ్యానమ్ సంపుటములు ౩-కి ...	౬	౦
రామానుజనూఱ్ఱన్దాది ప్రతిపదటీకతో ...	౦	౧౦

రామానుజనూఱ్ఱన్దాది వ్యాఖ్యానము ...	౩	౦	౦
తిరువాయిమొழி ప్రతిపదటీకాతో ...	౩	౦	౦
శ్రీవచనభూషణమ్, మణవాళమామునిగళ్ వ్యాఖ్యానం	౨	౦	౦
తెనుగు గురుపరంపర వచనము ...	౧	౮	౦
ఆరాయిరప్పడి గురుపరంపర ప్రమాణతిరట్టు సహితము	౩	౦	౦
శ్రీవచనరామాయణము ...	౦	౮	౦
శ్రీభగవద్గీతా ప్రతిపదటీకా తాత్పర్యం విశ్వరూపపటముతో	౧	౮	౦

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

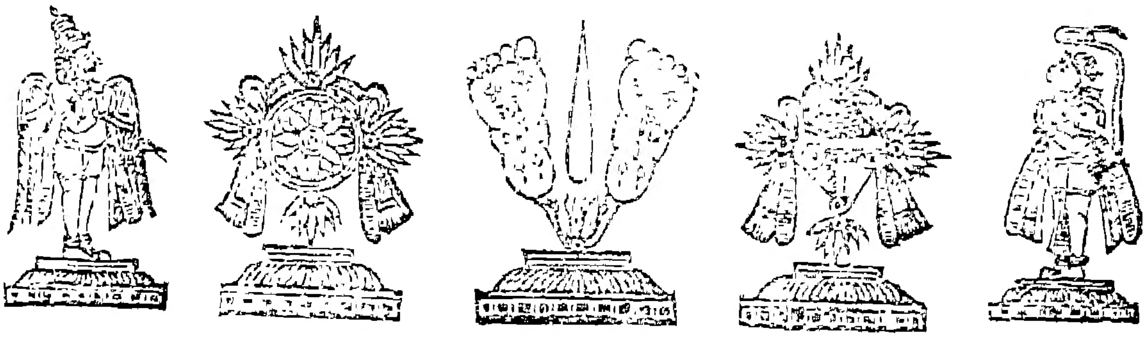
భగవద్విషయగ్రంథ ప్రసిద్ధపత్రిక.

ప్రపన్న జనకూటస్థులును జ్ఞానసంపన్నులని ప్రసిద్ధి జెందిన మహాప్రభావ సంపన్నులగు నమ్మాళ్వారు గారి భగవదనుభవరూపమగునట్టి ద్రావిడవేద సారమైన "తిరువాయ్‌మొழி" ఈ గ్రంథము తత్పూర్వము సంప్రదాయానుసారముగా ౧౬ వ్యాఖ్యానములతో ముద్రించిన మొదటిపత్తు బయిండుతో క్రయం రూ ౬. రెండవపత్తు మొదలు సంచికలుగా వెలువడుచుండును. వలయువారు మాకువ్రాసి అన్ని వివరములు తెలుసుకొనవచ్చును.

☞ ఇవిగాక వారువారు కోరెడు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములున్ను చూడామణి సర్వముహూర్త పంచాంగమున్ను ఆర్డరుపంపించి తెప్పించుకొనవచ్చును పైవిలాసముమాత్రం జిలుగులేక వ్రాయవలెను.

ప్రొ- రామానుజులునాయుడు కోమారుడు,
ప్రొ- వేంకటకృష్ణసామినాయుడు.
శ్రీవైష్ణవ సంప్రదాయ గ్రంథవిక్రయశాల
నెం 6, వినాయక మొదలివీధి, సాహుకార్ పేట, మద్రాసు.

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రియై శ్రీరఙ్గనాయక్యై నమః.

సవ్యాఖ్యాన శ్రీగుణరత్నకోశః.

అవతారికా; శ్రీమత్కూరకుల పయఃపారావారసుధాకరః శ్రీమద్రామానుజమునీన్ద్రకృపాలబ్ధ శ్రీభాష్యాది ప్రబన్ధపరిచయ మహిమోల్లాసబుద్ధిః ద్రవిడోప నిషద్గమ్భీరాశయవివరణ శ్రీరఙ్గరాజ కమలాపతిలాలితః శ్రీరఙ్గనాథ దివ్యాజ్ఞాలబ్ధ పరాశరభట్టారక నామధేయః కైశికపురాణశ్రవణ సముదితమహిమోల్లాస భాసురరఙ్గరమణ కరుణాప్రసాద సమాసాదిత బ్రహ్మరథవైభవః యతివర చరణామ్భోరుహప్రపన్నాన్తేవాసిజనాగ్రేసర కూరేశతనూభవః సకల శాస్త్రవిదగ్రేసరః శ్రీభట్టాఖ్యదేశికః నిఖిల జగదుదయ విభవలయలీలాశాలి భగవత్ప్రియసఖభూతాం శ్రియం తత్కృత మహోపకారాతిశయానుసన్ధానేన దయావాత్సల్యాది గుణాతిశయ పరిశీలనేన స్తోతుకామః ప్రారిప్సిత గ్రన్థ నిర్విఘ్న పరిసమాప్త్యర్థం శిష్టాచారపరమ్పరాప్రాప్తం మఙ్గళమాచరం స్తామేవ స్తౌతి॥ ... ... *

ప్రపద్యే ! శ్రీగురుపదయుక్తి పాదసరసీరుహ సంవినత శ్రీగుణరత్నకోశ విస్తృతిం వసుధాశ్ర్యభిధామ్ । శ్రీనగ దేశికేన్ద్రిలనయ శ్రుభవాత్స్యకుల శ్రీ యుత వీరరాఘవ గురుద్వ్రజనోతితరామ్॥ ... ... *

శ్రీమన్మహాభారతవంశ విశుద్ధవృత్తముక్తామణి స్సకల శాస్త్రవిదగ్రగణ్యః భట్టారకో విరచయన్ గుణరత్నకోశ స్తోత్రం శ్రియో నను తి తామిహ విష్ణుశాస్త్రైః॥ శ్రియా యుతి॥ ... ... *

మూ॥ శ్రియై సమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనం హరేః ।
అఙ్గీకారిభిరాలోకైః సార్థయన్త్యై కృతోఽఞ్జలిః॥ ౧॥

వ్యాఖ్యానమ్॥ (హరేః) హరతి పరిహరతి స్వాసంశ్రితానాం కర్మాణి పాపానీతి హరిః * అపహతపాప్మేతి శ్రుతేః అనేన హేయగుణ ప్రత్యనీకత్వముక్తం భవతి. హరత్యాశ్రితపాపానీతి హరిః * హరిర్హరతి పాపానీతి స్మృతేః, అనేనసంశ్రితానాం స్వప్రాప్తివిరోధి సర్వపాపహరణోక్త్యా మోక్షప్రదత్వం, పాపహారిణస్య తద్జ్ఞాన తన్నివర్తక కృపాక్షమాది సాపేక్షత్వేన కల్యాణగుణాకరత్వం చ ఫలితమ్. హరతి సర్వం స్వవశీకరోతీతివా హరిః * సర్వస్యవశీ * యత్రకామగమోవశీతి శ్రుతిస్మృతోక్తస్వభావాత్: వశీత్యస్య సర్వం వశేయస్యసవశీతి శ్రుతప్రకాశికాచార్యైర్వ్యాఖ్యానం కృతమ్; అనేనోభయవిభూతియోగస్సూచితః * హరిగ్ంహరన్తమనుయన్తిదేవాః * బ్రహ్మాణమీశంరుద్రంచ యమంవరుణమేవచ - ప్రసహ్యహరతేయస్మాత్తస్మాద్ధరిరిహోచ్యతే, ఇతిశ్రుతిస్మృతిభ్యాం భగవతస్సర్వస్మాత్పరత్వం, సర్వదేవనియన్తృత్వంచ సిద్ధమ్. తస్య (సమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనమ్) అత్ర (చిదచిత్) శబ్దాభ్యాం * అచిదవిశేషితాన్ ప్రళయసీమని సంసరతస్సకరణకళేబరై

ఘటయితుం దయమానమనాః - వరదనిజేచ్ఛయైవ పరమానకశోర్గ ప్రకృతిం మహదభిమానభూతకరణావళికోరకిణీమిత్యుక్త సృష్టియోగ్య సంసారిచేతన మిశ్రసత్త్వైగ్రహ్యతే. (సమస్త) శబ్దేన బ్రహ్మాదిపిపీలికాన్తం చేతనజాతమ్, చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకం ప్రకృతితత్కార్యజాతఞ్చ వివక్షితమ్ తేషాం సమస్తచిదచితాం (విధానం) కరణకళేబరయోజనలక్షణం, తదర్థం మహదహఙ్కారభూత కరణగ్రామోత్పాదనలక్షణం చ సృష్టిస్థితిలయయోరప్యతదుపలక్షణమ్ । యద్వా - సమస్తచిదచితాం బద్ధముక్తనిత్యరూపాణాం చేతనానాం శుద్ధసత్త్వమిశ్రసత్త్వసత్త్వశూన్యలక్షణానామచేతనానాంచ (విధానం) * ఇచ్ఛాత ఏవ తవ విశ్వపదార్థ సత్తానిత్యం ప్రియాస్త్వవతు కేచన తేహి నిత్యా ఇతి శ్రీవత్సాఙ్క శ్రీసూక్తప్రకారేణ భగవతో నిత్యేచ్ఛయా నిత్యసూరీణాం నిత్యసఙ్కల్పితజ్ఞానతయా సఙ్కల్పనమ్: ముక్తానామావిర్భావాపహత పాప్మత్వాదిగుణాష్టకతయా సఙ్కల్పనమ్; బద్ధానాంకరణాది ప్రదాన కర్మతారతమ్యజ్ఞానోత్పాదనాదిచ। ఏవం చేతనవిషయే విధానం వేదితవ్యమ్। అచేతనవిషయేషు శుద్ధసత్త్వస్య స్వేచ్ఛయా నిత్యవిభూతౌ విమాన గోపురమణ్టపప్రాసాదిరూపేణ పరిణమయితృత్వమ్ । మిశ్రసత్త్వస్య సంసారి చేతనాన్ప్రతిభోగ్య భోగోపకరణ భోగస్థానరూపేణాణ్డతదావరణ చతుర్దశభువన సమస్త దేహేన్ద్రియాది రూపేణ ఉత్పాదనమ్ । సత్త్వశూన్యస్య కాలస్య చేతనకర్మానుగుణ్యేన కలా కాష్ఠా ముహూర్త యామ దిన పక్ష మాసాయన సంవత్సరాది రూపేణ పరిణమయితృత్వంచ విధానమ్ । శ్రు (వ్యసనమ్) ఆశ్రితవిశేషమాయాసంవా అఙ్గీకార ఏషామస్తీత్యఙ్గీకారిణః; స్త్రైరఙ్గీకార సూచకైరిత్యర్థః (అలఙ్కైః) కటాక్షైః * స్మితవికసితగణ్డం ప్రీతి విభ్రాన్తనేత్రం ముఖముపనయన్తి స్పష్టమాకృష్టసీతేతి నన్వయనలీలన్తైః వాఙ్గీకారసూచ్యతే । నతు *పూర్ణోక్తా దక్షిణాపథా ఇతివదేవమేవ కార్యమితి

స్పష్టోక్తేత్యర్థః । (సార్థయన్త్యై) స్వానుమోదేన సఫలం కుర్వత్యై స్వాను
మోదాజ్జననే హరేర్జగత్సృష్ట్యాది లీలావిరసాస్స్యాత్ ॥ తదుక్తం శ్రీస్తవే *
క్రీడేయం ఖలు నాన్యథాఽస్య రసదా స్యాదైకరస్యాత్తయేతి ॥ అనేన భగవత
ఏవ జగజ్జన్మాదికారణత్వమ్ । శ్రియస్తు తదనుమోదేన తదుత్తమ్భకత్వమాత్రం
సూచితమ్। ఏవం పరత్వముక్తమ్. సౌలభ్యమాహ (శ్రియా) ఇతి । (శ్రియై)
తత్తత్పురుషార్థలాభాయ సర్వసంశ్రయణీయాయై శ్రీరఙ్గనాయక్యై । అత్ర
శ్రీశబ్దస్య షోఢా వ్యుత్పత్తిర్ద్రష్టవ్యా। తతో ఘటకత్వసిద్ధిః । వ్యుత్పత్తిషట్కం చ
మదీయే శ్రీగుణసుధాసారలహరీస్తోత్రే ప్రదర్శితమ్ * శ్రితాస్వైస్సేవ్యైవ
శ్రయసి రమణం సంశ్రితగిరశ్శృణోషి శ్రేయాంసం శ్రితజనవచశ్శ్రావయసి
చ । శృణాస్యేతద్దోషాన్ జనని నిఖిలాన్ సర్వజగతీం గుణైశ్శ్రీణాసి త్వం
తదిహ భవతీం శ్రీరితి విదురితి. (అఞ్జలిః) స్వశేషత్వసూచకస్సకరః క్షిప్రప్రసా
దహేతుశ్చ * అఞ్జలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదినీత్యుక్తేః. (కృతః)
కృతో భవతి మయేతి శేషః । అత్ర 'హరే సమస్తచిదచిద్విధాన వ్యసనమా
లోకైస్సార్థయన్త్యా' ఇతి వస్తునా యథా కస్యచిత్ప్రభోర్భృత్యే కేనచిత్ప్రయత్న
సాధ్యే కర్మణి కృతే ప్రభుణా తద్దర్శన తదనుమోదనే చ కృతే కర్తుర్మహానన్దో
భవతి, తథా సమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనినో హరేరపి తత్ప్రయత్నే శ్రియా దర్శ
నేనానుమోదితే తస్యాపి మహానన్దో భవతీతి వస్తుధ్వన్యతే ఇత్యస్య స్తోత్రస్యోత్త
మత్వం సూచితమ్ * ధ్వనిప్రధానతా యత్ర తదుత్తమముదాహృతమితి లక్షణాత్ ।
అఞ్జలిరితి కమలముకుళాకార కరతలయుగళయోగరూపాఞ్జల్యుక్త్యా కాయిక
నమస్కారః; కృత ఇతి వాచా తదనువాదేన వాచికనమస్కారః; మనసి
పూర్వో వాగుత్తర ఇతి మనఃప్రసరణపూర్వకత్వాద్వాచో మానసికనమస్కా
రశ్చ కృత ఇతి మన్తవ్యమ్। మఙ్గళారమ్భసమ్భవాయ స్తోత్రాదౌ శ్రీశబ్దప్రయోగః।

*దేవతావాచకాశ్శబ్దా యే చ భద్రాదివాచకాః । తే సర్వే నైవ నిన్ద్యాస్స్యుః లిపితో గణతోఽపి వా ఇత్యుక్తేః రాదౌ రోగఫలకజగణప్రయోగదోషో నేతి ధ్యేయమ్॥ ౧.

అవ; మహాప్రబన్ధనిర్మాణే విఘ్నభూయస్త్వశఙ్కయా తన్నివృత్త్యై మఙ్గళబాహుళ్యాయ దేవతావశీకరణే సుకరోపాయం నమస్కారం మఙ్గళాన్తరమాచరత్యుల్లాసేతి॥

మూ॥ ఉల్లాసపల్లవితపాలితసప్తలోకీ నిర్వాహకోరకితనే
మకటాక్షలీలామ్ । శ్రీరఙ్గహర్మ్యతలమఙ్గళదీపరేఖాం
శ్రీరఙ్గరాజమహిషీం శ్రియమాశ్రయామః॥ ౨॥

వ్యా॥ అత్ర ఉల్లాసపదాన్వయాయ సప్తలోక్యా ఇతి షష్ఠ్యన్తం పదం లభ్యతే। తథా చ సప్తలోక్యాః (ఉల్లాసేన) ఉదయేన (పల్లవితా) సఞ్జాతపల్లవా (పాలితాయాః) రక్షితాయాః (సప్తలోక్యాః) నిర్వాహేణ స్థిత్యా (కోరకితా) సఞ్జాతకోరకా; పల్లవిత కోరకితే త్యుభయత్రాపి * తదస్య సఞ్జాత మితి తారకాదిత్వాదితచ్ప్రత్యయః। (నేమకటాక్షో) ర్ధవీక్షణం* నేమ ఇత్యర్ధ ఇతి సిద్ధాన్తకౌముద్యామ్: తస్య తథాభూతా (లీలా) విలాసో యస్యాస్తామ్। ఉల్లాస పల్లవితే త్యనేన లక్ష్మీకటాక్షలీలాయా జగదుత్పత్తిప్రాక్కాలాపేక్షయా భూయస్త్వమ్। నిర్వాహకోరకి తేత్యనేనోత్పన్న జగత్ స్థితిజనిత హర్షేణ తతోఽపి భూయస్త్వం చ గమ్యతే। అనేన లక్ష్మ్యా జగదుత్పత్తి స్థితిప్రయోజకత్వముక్తమ్। తతశ్చ పరత్వం ఫలితమ్। సౌలభ్యమాహ (శ్రీరఙ్గేతి)। శ్రీరఙ్గ దివ్యనగరే (హర్మ్యతలస్య) దివ్యవిమాన ప్రదేశస్య శ్రీరఙ్గాఖ్య దివ్యవిమాన ప్రదేశస్య వా (మఙ్గళదీపరేఖామ్) శోభనదీపకళికాం దీపకళికామివ శ్రీరఙ్గ

విమానాన్తర్గ ప్రకాశికామితిభావః । మఙ్గళేత్యనేన అదుష్టత్వద్యోతనా
త్ప్రసిద్ధ దీపాపేక్షయా వ్యావృత్తిః । దీపరేఖామిత్యౌజ్జ్వల్యంచద్యోత్యతే
(శ్రీరఙ్గరాజమహిషీం) శ్రీరఙ్గరాజేనసహవిశ్వరక్షణే కృతాభిషేకామ్*కృతాభి
షేకామహిషీత్యమరః॥ (శ్రియం) సర్వసమాశ్రయణీయాం లక్ష్మీం (ఆశ్రయా
మః) శరణంగచ్ఛామః । కటాక్షలేశలీలాకల్పిత జగదుత్పత్తిస్థితికాం సర్వసం
శ్రయణీయత్వాయ శ్రీరఙ్గేకృత నిత్యవాసాం శ్రీరఙ్గేశ్వరవల్లభాం అత ఏవ
శ్రియం శరణంగచ్ఛామ ఇతిభావః। అత్రసస్తలోకస్యోత్పత్తిస్థిత్యోర్లక్ష్మీనేమ
కటాక్ష లీలాపల్లవకోరకత్వరూపణాత్కటాక్షలీలాయా లతాత్వమర్థసిద్ధ
మితిసావయవరూపకమలఙ్కారః। ఏకదేశరూపణేసర్వరూపణమప్యర్థసిద్ధమ్
* ప్రౌఢమౌక్తికరుచః పయోముచాంబిన్దవః కుటజపుష్పబన్ధవః । విద్యుతాం
నభసి నాట్యమణ్డపే కుర్వతే స్మ కుసుమాఞ్జలిశ్రియమిత్యత్రపయోముచాం బిన్ద
వోనభసి నాట్యమణ్డపే కుసుమాఞ్జలి శ్రియం కుర్వత ఇత్యనేన విద్యుతాం
నటీనామిత్యర్థసిద్ధమితి సాహిత్య చిన్తామణికారోక్తేః॥ శ్రీరఙ్గహర్మ్యతల
మఙ్గళదీపరేఖామిత్యత్ర నిరవయవరూపకమలఙ్కార ఇతి సావయవనిరవ
యవరూపకయోః స్సంసృష్టిః * భేదేనావస్థితిర్యేషాం సా సంసృష్టిరుదాహృ
తేతి లక్షణాత్॥ ... ౨॥

అవ; అథమఙ్గళభూయస్త్వసిద్ధ్యైపవల్లోకద్వయేన స్వస్మిన్ లక్ష్మీకటాక్ష
ప్రార్థనేనాశీర్వాదమఙ్గళమాచరతి అనుకలేతి। ... ...

మూ॥ అనుకలతనుకాఙ్క్షాలిఙ్గనారమ్భసమ్భృత్ప్రతిదిశభుజశాఖ
శ్రీసఖానోకహార్థే ; స్తననయున గుళుచ్ఛ స్ఫారపుష్ప
ద్విరేఫా రచయతుమయిలక్ష్మీ కల్పవల్లీకటాక్షాః॥ ౩॥

వ్యా॥ (అనుకలమ్) అనుక్షణమిదం శుమ్భదితి ప్రకాశనే న్వేతి। తనుః కాణ్డ ఇవ (తనుకాణ్డః) కాణ్డోదణ్డః * కాణ్డోస్త్రీదణ్డబాణార్వవర్గావసరవారిషు ఇత్యమరః. తస్య (తనుకాణ్డ) స్యాలిఙ్గనారమ్భః (తనుకాణ్డో) ఆలిఙ్గనారమ్భోవా (శుమ్భన్తి) ప్రకాశమానాః; దిశాసు దిశాసు (ప్రతిదిశం) * అవ్యయం విభక్తీతి సప్తమ్యర్థేవ్యయీభావః। సర్వాసుదిశాస్విత్యర్థః। భుజాశ్శాఖా ఇవ (భుజశాఖాః) ప్రతిదిశంభుజశాఖాయస్యసతథోక్తః। శ్రీయస్సఖా (శ్రీసఖః) రాజాహ స్సఖిభ్యష్టజితిటచ్ప్రత్యయాన్తతయా శ్రీసఖశబ్దోకారాన్తః। శ్రీసఖః అనోకహ ఇవ (శ్రీసఖానోకహః) ప్రతిదిశభుజశాఖశ్చాసౌ శ్రీసఖానోకహశ్చసతథోక్తః. తస్య (ఋద్ధిః) జ్ఞానశక్త్యాదీనాం మాత్మగుణానామౌజ్జ్వల్య సౌన్దర్య సౌగన్ధ్య సౌకుమార్యలావణ్యాదీనాం విగ్రహగుణానాంచసమ్పత్; అనుకల తనుకాణ్డాలిఙ్గనారమ్భ శుమ్భన్తి ప్రతిదిశ భుజశాఖ శ్రీసఖానోకహర్ధిర్యస్యాస్సేతిబహువ్రీహిః. స్వాలిఙ్గనారమ్భప్రతికలప్రకాశమానభగవత్స్వరూప రూపగుణ సమృద్ధిరిత్యర్థః। లక్ష్మీరితినోర్గిక శబ్దోపమ్యాదార్జవం సూచితమ్। ప్రతిదిశశబ్దేనభగవద్భుజేషుచతుష్ట్వం. భుజాశ్శాఖా ఇవేత్యనేనభుజానాంశాఖోపమ్యాదాయతత్వం, వృత్తత్వఞ్చసూచితమ్। శ్రీసఖ ఇత్యనేనసర్వస్వాత్మరత్వమ్, అనోకహ ఇత్యనేనశ్రీతనుకాణ్డాలిఙ్గనసుఖజనితం వైవశ్యంచ ద్యోతితమ్। భగవతశ్శ్రీసఖఇతియాఖ్యా శ్రియో భగవత్స్వరూప నిరూపకత్వేనచప్రయోగః। అనోకహ ఇతి భగవత ఆనన్దనిర్భరత్వేన స్తబ్ధతయావస్థానాద్వృక్షోపమ్యమ్ * వృక్షఇవ స్తబ్ధో దివితిష్ఠత్యేక ఇతిశ్రుతేః. భవాభ్ధ్యశ్రాన్తవిశ్రాన్తిపదత్వేనవా వృక్షోపమ్యమ్ * వాసుదేవతరుచ్ఛాయానాతిశీతానఘర్మదేతి స్మృతేః ఏవంలక్ష్మ్యావిగ్రహ సౌన్దర్యంస్వాధీనపతికత్వంచోక్తమ్। అథావయవ సౌన్దర్యమాహ (స్తనయునేతి)। స్తనౌచనయనేచ స్తననయనం (గురుచ్ఛ)

గుచ్ఛౌ (స్ఫారపుష్పయోః) ర్వికచపుష్పయోః (ద్విరేఫౌ) భ్రమరౌ స్ఫార పుష్పద్విరేఫౌ; గుళుచ్ఛౌ చ స్ఫారపుష్పద్విరేఫౌ చ గుళుచ్ఛస్ఫారపుష్పద్విరేఫం; స్తననయనం గుళుచ్ఛస్ఫారపుష్పద్విరేఫమివ యస్యాస్సా తథోక్తా। స్తనయోః గుళుచ్ఛౌపమ్యేన సౌన్దర్యం, నయనయోస్స్ఫారపుష్పౌపమ్యేన వికాసవైపుల్యం చ గమ్యతే । కనీనకయోర్ద్విరేఫౌపమ్యేన నైల్యస్నిగ్ధత్వే ద్యోత్యేతే। లక్ష్మ్యాః కల్పవల్లీవ (లక్ష్మీకల్పవల్లీ) పుష్పాదితుల్యావయవయోగేన సర్వాభీష్టప్రదత్వేన చ లక్ష్మ్యాః కల్పవల్ల్యౌపమ్యాత్ (మయి) స్తుత్యుద్యతే (కటాక్షాన్ రచయితు) మాం కటాక్షలక్ష్యం కరోత్విత్యర్థః। అత్ర ఇవేత్యుపమావాచకప్రయోగా ద్వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః। నన్వత్ర తనౌ కాణ్డత్వరూపణం, తదాలిఙ్గనారబ్ధశోభిషు శ్రీశభుజేషు నానాదిగ్వ్యాపి శాఖాత్వరూపణం, తద్వతి శ్రీసఖే వృక్షత్వరూపణం, స్తనయోః గుళుచ్ఛత్వరూపణం, సతారకనయనయోస్సభ్రమరవికచపుష్పత్వరూపణం, లక్ష్మ్యాం కల్పవల్లీత్వరూపణం చేతి సావయవరూపకమేవాలంకారోస్తు; స్ఫుటత్వాచ్చారుతాతిశయావహత్వాచ్చేతి చేన్న । అర్థబాధైస్స్ఫుటత్వచారుతాతిశయావహత్వయోరకిఞ్చిత్కరత్వాత్। లక్ష్మీకల్పవల్లీ కటాక్షాన్ రచయత్విత్యత్ర లక్ష్మ్యాః కల్పవల్లీత్వరూపణే కల్పవల్ల్యాః కటాక్షరచనానుపపత్తేః । నహి లక్ష్మ్యా ఇవ కల్పవల్ల్యాః కటాక్షాస్సమ్భవన్తి స్థావరజాతీయత్వాత్। న చ కల్పవల్ల్యాస్సర్వఫలప్రదత్వేన కటాక్షరచనమపి యుజ్యత ఇతి వాచ్యమ్ । విచిత్రవసనాభరణాద్యపేక్షితప్రదత్వేపి తస్యాః కటాక్షసద్భావే మానాభావాదితి దిక్॥ న చ తదుపపత్త్యై పరిణామ ఏవాత్రాలఙ్కారోస్త్వితి వాచ్యమ్। తనుకాణ్డేత్యాదిసర్వవిశేషణవైయర్థ్యప్రసఙ్గాత్। లక్ష్మీకల్పవల్లీతి విశేష్యమాత్రే కటాక్షరచనౌచిత్యాయ పరిణామప్రాప్తేః। తస్మాద్వాచకలుప్తోపమైవాలఙ్కార ఇతి తత్త్వమ్॥

3.

అవ॥ భగవతః స్థావరజఙ్గమతారతమ్యభావ సృష్టినియామక భ్రూవిక్షేపా, శ్రుతిశిరసామపి పరతత్త్వసంశయనివర్తకపదరాగా, స్వభోగోపక్రమలీలాఙ్గీకృత భగవద్వైశ్వరూప్యనిభవా, లక్ష్మీస్సుధాతరఙ్గాన్తరఙ్గై రపాఙ్గై రస్మానభిషిఞ్చత్విత్యాశాస్తేయద్భ్రూభఙ్గా ఇతి॥ ...

మూ॥ యద్భ్రూభఙ్గాః ప్రమాణం స్థిరచరరచనాతార
తమ్యే మురారే ర్వేదాన్తా స్తత్త్వచిన్తాం మురభిదురసియ
త్పాదచిహ్నై స్తరన్తి। భోగోపఘ్నాతకేళీచుళకిత భగవ
ద్వైశ్వరూప్యానుభావా సా న శ్శ్రీ రాస్తృణీతా మమృతల
హరిధీలఙ్ఘనీయై రపాఙ్గైః ॥ ॥౪॥

వ్యా॥ (మురారేః) ముురద్విషః శ్రీరఙ్గరాజస్య (స్థిరచరరచనాతారతమ్యే) స్థావరజఙ్గమసృష్టి నీచోచ్చభావే। స్థావరసృష్టౌ నీచోచ్చభావః - కల్పవృక్షచన్దనరసాలాశ్వత్థ నారికేళాద్యపేక్షయా స్నుహిబబ్బూరార్క కణ్టకిద్రుమాణాం నీచభావః, తత్ప్రీతియోగినా ముక్తానాం కల్పవృక్షాదీనా ముచ్చభావః। చరసృష్టినీచోచ్చభావస్తు దేవాపేక్షయా మనుష్యాణాం మనుష్యేషు చ బ్రాహ్మణాపేక్షయా క్షత్రియాణాం తదపేక్షయా వైశ్యానాం తదపేక్షయా శూద్రాదీనాంచ నీచభావః, తదపేక్షయా తిరశ్చాం తేష్వపి హంసగరుడశుకశారికామయూర కోకిలాద్యపేక్షయా కఙ్కగృధ్రకాకఘూకాదీనాం నీచభావ స్తత్ప్రతియోగినా ముక్తానాం దేవాదీనా ముచ్చభావశ్చేతిబోద్ధ్యమ్। తత్ర (యస్యాః) లక్ష్మ్యాః (భ్రూభఙ్గాః) భ్రూవిక్షేపాః (ప్రమాణం) నియామకాః। శ్రీభ్రూభఙ్గతారతమ్యం దృష్ట్వా హరిః, స్థావరజఙ్గమాత్మకం జగత్తారతమ్యభావేన సృజతీతి

భావః । శ్రీభ్రూభఙ్గతారతమ్యేచ తత్తత్కర్మతారతమ్యం హేతురితి శ్రియో నవైషమ్య నైర్ఘృణ్యప్రసఙ్గః । భ్రూభఙ్గాది ప్రమాణమిత్యనేన ధాతుర్జగత్స్రష్టా యథా వేదాత్ప్రమాణం తథా భగవతోఽపి స్థిరచరరచనా తారతమ్యే శ్రీభ్రూభఙ్గాత్ప్రమాణమితి భావః । (వేదాన్తాః) ఉపనిషదః (తత్త్వచిన్తాం) బ్రహ్మాశివో విష్ణుర్వా పరతత్త్వమితి సంశయం (మురభిదురసి) శ్రీరఙ్గేశవక్షసి (యత్పాదచిహ్నైః) యస్యాః శ్రియః పాదచిహ్నైః పాదాలక్తకాఙ్కైస్తరన్తి । నిరతిశయదీప్త్యాపాదక శ్రీపదముద్రితః శ్రీరఙ్గరాజఏవ పరతత్త్వమితి నిర్ణయేన నివృత్తసంశయా భవన్తి । అత్ర వేదాన్తశబ్దేన చైతన్యయోగినస్తదధిష్ఠాతృపురుషా ఉచ్యన్తే॥ తేషామేవ తత్త్వచిన్తాయాం, దేవతాన్తరా సమ్భవన్మురభిద్వక్షోనిష్ఠలక్ష్మీ చరణలాక్షాచిహ్నదర్శనస్య, తతస్తదఙ్కితో మురభిదేవ పరతత్త్వమితి నివృత్త సంశయత్వస్య చోపపత్తేః । అతశ్చ వేదాన్త పురుషా వేదేషు *నకిరిన్ద్రత్వదుత్తరః," *అగ్నిరగ్రే ప్రథమో దేవతానాం *ఏక ఏవరుద్రో నద్వితీయాయతస్థే * విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః * హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర ఇతి నానాదేవతాపారమ్య ప్రతిపాదనాత్ * ఏకోహవైనారాయణ ఆసీత్ * అగ్నిరవమో దేవతానాం విష్ణుః పరమ ఇతి తత్సాధారణ్యేన విష్ణుపారమ్యస్యాపి ప్రతిపాదనాదుక్తేష్వేషు కః పరతత్త్వమితి సంశయే సతి స్వయం నిర్ణేతుమసమర్థాః, శ్రీరఙ్గధామని మురభిదం శ్రీరఙ్గరాజమాసేవ్య తదురస్యసాధారణ శ్రీపదలాక్షాలాఞ్ఛనదర్శనేన అయమేవ పరతత్త్వమితి నిశ్చిన్వన్ ఇతి భగవత్శ్రీపరాశరభట్టార్యస్య తాత్పర్యమ్ । యద్వా (వేదాన్తాః) ఉపనిషదః (తత్త్వచిన్తాం) *నకిరిన్ద్రత్వదుత్తర ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా స్వైర్నానాదేవపారమ్య ప్రతిపాదనాదేషు కః పరతత్త్వమితి పరతత్త్వవిషయే శ్రోతృసంశయ జనననిమిత్తాం (చిన్తాం) ఖేదం (మురభిదురసి) భగవద్వక్షసి । యత్పాదచిహ్నైరిత్య

నేనలక్ష్మీసంబన్ధో లక్ష్యతే(తరన్తి) అతివర్తన్తే ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనసాధారణ్యే పి కారణవాక్యేషు *ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీత్ *న బ్రహ్మా నేశాన ఇతీతరనిషేధపూర్వకం భగవతః ప్రళయసమయావస్థితిం ప్రతిపాద్య* అథ పురుషో హ వై నారాయణోఽకామయత ప్రజాః సృజేయేతీత్యాదినా తస్య పురుషశబ్దవాచ్యతాం జగత్సృష్ట్యాదికర్తృతాం చ ప్రతిపాద్య *సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యారభ్య *తస్య ధీరాః పరిజానన్తి యోనిమిత్యన్తేన వాక్యజాతేన నారాయణ పురుషశబ్దవాచ్యస్య సహస్రశిరః పాదాదిమత్త్వ విశ్వశరీరత్వ మోక్షప్రదత్వ మహామహిమత్వ సర్వతో జ్యాయస్త్వ సర్వభూతైకపాదత్వ త్రిపాద్విభూతిమత్త్వ విశ్వాక్రమణ కర్తృత్వ చరాచరోత్పాదక నానావయవత్త్వ తమసః పారవర్తిత్వ సర్వనామరూపవ్యాకర్తృత్వ కర్మకృతజన్మరహితత్వ స్వేచ్ఛాకృతానేకావతారత్వ తదవతారహేతుత్వ పార కారుణికత్వాని ప్రతిపాద్య । ఏవం విభవో నారాయణ శబ్దవాచ్యశ్చ కః? ఇత్యపేక్షాయాం *హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ * శ్రియం లోకే దేవజుష్టా ముదారామితి తస్య లక్ష్మీపతిత్వ ప్రతిపాదనాల్లక్ష్మీపతిరేవ నారాయణ పురుషశబ్దవాచ్యః పూర్వోక్తసర్వవైభవయుక్తః పరతత్త్వం చేతి శ్రోతారో నిశ్చినుయుః తతో నాస్మాభిశ్చిన్తా కార్యేతి ఖేదం ముఞ్చన్తీత్యర్థః । తరన్తీత్యనేన మాతాపితృ సహస్రేభ్యో వత్సలతరతయా వేదాన్తానాం తత్త్వేదస్య దుస్తరత్వం సూచితమ్ । అనేన లక్ష్మ్యా వేదాన్తవేద్యత్వం సూచితమ్ । (భోగోపోద్ఘాత కేళీచుళకిత భగవద్వైశ్వరూప్యానుభావా) భోగస్య ప్రీతివిషయస్య భగవత్కర్తృ తస్యాలింగన చుంబనాలోకన శ్లాఘనాదేః (ఉపోద్ఘాతః) ఉపక్రమః, తస్మిన్ (కేళ్యా) లీలయా (చుళకితః) ప్రసృతిపీతోల్పీకృతో వా (భగవద్వైశ్వరూప్యస్య) విశ్వశరీరత్వస్య అనన్తభుజవక్త్రనేత్ర శీర్షత్వరూపస్య (అనుభావః) మాహాత్మ్యం యస్యా

స్వాతన్త్ర్యోక్తౌ । ఆలింగన చుంబనా ద్యుపక్రమకేళ్యపర్యాప్తభగవద్విశ్వవి గ్రహావిభవేత్యర్థః॥ తదుక్తం యామునార్యైః * స్వవైశ్వరూప్యేణ సదా నుభూతయాప్యపూర్వవద్విస్మయమాదధానయేతి. వక్ష్యతిచాయందశశతపా ణిపాదేత్యాదినా॥ యద్వా. (భోగస్య) శ్రీకృతస్వభగవత్స్వరూపరూపగుణవి భూత్యనుభవస్య; ఉపోద్ఘాతకేళీత్యాదేః పూర్వవదర్థః। పూర్వయోజనాయాం స్వానుభవసాధనత్వా పర్యాప్త భగవద్విశ్వవిగ్రహావిభవత్వమ్, ద్వితీయయో జనాయాం స్వానుభవవిషయాపర్యాప్త భగవద్విశ్వవిగ్రహావిభవత్వంచార్థ ఇతిభేదః । పూర్వయోజనాయాం లక్ష్మ్యాస్సౌన్దర్యాతిశయస్సూచితః । ద్వితీయయోజనాయాం తజ్జ్ఞానశక్తిచాతుర్యాదివైలక్షణ్యంసూచితమ్ । (సా) పూర్వోక్తగుణవిశిష్టా; భగవత్స్వరూపనిరూపకత్వేనప్రసిద్ధావా । పాద త్రయేణాపి పరత్వముక్తమ్ । అథ సౌలభ్యమాహ (శ్రీరితి) స్వేతరైశ్శ్రియత ఇతిశ్రీః। (అమృతలహరిధీలంఘనీయైః) అమృతలహరిధియా “అమీ అమృతత రంగా” ఇతిబుద్ధ్యా (లంఘనీయైః) ప్రాప్యైః లఘిర్గత్యర్థత్వాత్; స్వైఃస్వామృత తరంగబుద్ధిజనకైరిత్యర్థః। యద్వా, (అమృతలహరిధీః) అమృతతరంగబుద్ధిః తద పేక్షయా (లంఘనీయా) త్యాజ్యాయైస్తైర్గ్రప్రయోజకైస్సర్వేషామితి శేషః। అ మృతతరంగేభ్యోప్యతిమధురతయాసర్వేషామమృతతరంగాశానివర్తకైరిత్యర్థః। (అపాంగైః) కటాక్షైః (నః) అస్మాన్ (ఆస్తృణీతామ్) ఆచ్ఛాదయతు అభి షించత్విత్యర్థః; ఆశిష్యర్థాత్ స్తృఞ్ ఆచ్ఛాదన ఇత్యస్మాద్ధాతోశ్శా ౨ ప్రతయే ఈహాల్యఘోరితీత్వేలోడాత్మనేపద ప్రథమపురుషైకవచనమ్॥...*

అవ॥ శ్లోకద్వయప్రార్థిత పరికారేణ లక్ష్మీకటాక్షామృతవీచి విశదీకృత విజ్ఞాన విషయీకృత తత్స్వరూపగుణ విభూతిః, బ్రహ్మాద్యశక్యస్తవం తద్వై

భవవైపుల్యంస్వవాక్ఫల్గుతాం చానుసంధాయ, తత్స్తుతిసాహస ప్రవృత్తస్య స్వస్యవాక్ప్రశస్త్యస్వస్తీతిసాభిప్రాయమాహ॥ యద్వావదితి॥

మూ॥ యద్వావత్తవవైభవం తదుచితస్తోత్రాయ దూరే
స్పృహా స్తోతుంకేవయమిత్యదశ్చజగృహుః ప్రాఞ్చో
విరిఞ్చ్యాదయః । అప్యేవం తవ దేవివాఙ్మనసయోరాభ
షానభిజ్ఞంపదం కావాచః ప్రయతామహే కవయితుం
స్వస్తిప్రశస్త్యైగిరామ్॥ ॥౫॥

వ్యా॥ హే (దేవి) శ్రీరంగేశ్వరి (తవవైభవంయత్) యత్స్వరూపం (యావత్) యావత్పరిమాణం (తదుచితస్తోత్రాయ) తదుభయానురూపస్తవనాయ *క్రియార్థోపపదేత్యాదినా చతుర్థీ । (స్పృహా) ఇచ్ఛా (దూరే) దూరతఏవ; నసంభవతీత్యర్థః; ఇచ్ఛాజాతాపి విఫలైవ, నిరవధిక విభవస్తుతేరశక్యత్వాదిత్యర్థః । (ఇచ్ఛాదూరే) ఇత్యత్రసంబన్ధ్యనిర్దేశాత్సర్వేషామితి గమ్యతే। ననుమద్విభవస్య స్తోతుమశక్యత్వే విరించ్యాదయః కథంతుష్టువురిత్యతఆహ (స్తోతుంకఇతి) (ప్రాంచః) ప్రాచీనాఃనాద్యతనాః తేనజ్ఞానశక్తివైపుల్యంసూచితమ్।(విరించిః) బ్రహ్మా *బ్రహ్మావిదాంవరఇతి ప్రసిద్ధవిభవశ్చతుర్ముఖ ఆదిర్యేషాంతేతథోక్తాః। ఆదిశబ్దేన శివశతముఖాదయోగృహ్యంతే। అదశ్చేత్యత్రచశబ్దోభిన్నక్రమః విరించ్యాదయశ్చేత్యర్థః। తేచవయంమితప్రజ్ఞాఇత్యర్థః (అదః) ఇదంవైభవమ్ అదశ్శబ్దేన*యతోవాచ ఇతిశ్రుత్యుక్తవాఙ్మనసాగోచరత్వంసూచ్యతే। (స్తోతుంకే) కిंయచ్ఛక్తికాఇతి ఇదంవచనం (జగృహుః) అవదన్నతుష్టువురిత్యర్థః । యద్వా వయంస్తోతుంక ఇతివచనం (అదశ

ఇదం వైభవంచ(జగృహుః)స్తోతుమశక్యమితివదంతఏవ తూష్ణీంభవితుమశక్తా వైభవం యథాశక్తితుష్టువురిత్యర్థః। తేనస్తుతావసాకల్యం నూచితమ్ (అప్యేవం) ఏవమపిబ్రహ్మాద్యశక్యస్తవత్వేపి (వాఙ్మనసయోః) ర్వాక్చిత్తయోరుపనిష దామపీతి శేషః।వాఙ్మనసశబ్దఃఅకారాంతః *అచతుర విచతురేతిసూత్రేణనిపాతితః। (భాషా) భాషణంవాక్చిత్తాభ్యాంపరిచ్ఛేదః; (తదనభిజ్ఞం) వాఙ్మనసాగోచరమిత్యర్థః। యద్వావాఙ్మనసయోర్భాషావాఙ్మనసవాచక శబ్దస్త దనభిజ్ఞమ్ తద్వాచకశబ్దమేవనజానాతి కుతస్తేజానీయాత్ తద్గోచరత్వందూరాపాస్తమితిభావః (తఽపదం) పద్యత ఇతిపదం త్వత్స్వరూపం (కవయితుం) వర్ణయితుం(కౌవాచః)కుత్సితవాచః *ఈషదర్థేచేతి కుశబ్దస్యాకాదేశః।అనేన స్తుతిసామగ్రీవైకల్యంసూచితమ్(ప్రయతామహే)యత్నంవ, కింతు ప్రకృష్టయత్నం కుర్మహే; అహోసాహసికత్వ మస్మాకమితిభావః।(గిరాం)స్తుతివచసాం(ప్రశస్త్యై) ప్రసిద్ధ్యై (స్వస్తి) మంగళంస్యాదితి శేషః। స్యాత్ ? ఇతికాకుః, నస్యాదిత్యర్థః। అతిసాహసికప్రయత్నోయంనఫలతీతి హృదయమ్॥ స్తుతిప్రయత్నస్య సాహసకృత్యత్వేపి శేషత్వస్వరూపోచిత కించిత్కారరూపత్వా ద్వాక్ప్రసిద్ధ్యైస్వస్తిభవత్వితి ప్రార్థనాయాంవా తాత్పర్యమ్॥ ... *

అథ; బ్రహ్మాద్యశక్యస్తవత్వేపి శ్రియ స్తద్గుణవిస్తారణేన స్తోతృత్వం స్వస్మిన్నపర్యవస్యతీత్యాహ॥ స్తోతారమితి॥ ... ...

మూ॥ స్తోతారన్తముశన్తి దేవి కవయో యో విస్తృణీతే

గుణాం స్తోతవ్యస్య తతశ్చ తే స్తుతిధురామయ్యేవ విశ్రా

మ్యతి ।యస్మాదస్మదమర్షణీయఫణితి స్వీకారతస్తేగుణాః

క్షాన్త్యౌదార్యదయాదయో భగవతి స్వాం ప్రస్నువీరన్ ప్రథామ్॥ ... ... ॥ ౬ ॥ *

వ్యా॥ (హే దేవి) స్తోతవ్యస్య స్తుత్యస్య (గుణాన్ యోఽపి స్తృణీతే) విస్తారయతి * విపూర్వాత్ స్తృఞ్ ఆచ్ఛాదన ఇతి ధాతోః శ్నాప్రత్యయే ఈహల్యఘోరితీత్వే తప్రత్యయస్య ఏత్వే కృతే విస్తృణీత ఇతి రూపమ్, తం (కవయః) పండితాః *సంఖ్యావాన్ పండితః కవిరిత్యమరః। (స్తోతారం) స్తావకం (ఉశన్తి) కథయన్తే *వశ కాన్తావిత్యస్మాద్ధాతోః గ్రహిజ్యేతిసంప్రసారణే ఝోఽన్త ఇత్యన్తాదేశే ఉశన్తీతి రూపమ్। (తతః) గుణవిస్తారకస్యైవ స్తోతృత్వకథనాత్ స్వేతి చకారేణ పూర్వశ్లోకసూచిత స్వరూపోచిత కించిత్కారరూపస్తుతిప్రవృత్తిర్హేతుత్వేన సముచ్చీయతే। తే స్తుతిధురా (త్వద్విషయస్తోత్రభారః) ధురాశబ్ద ఆకారాన్తః *హాలన్తానామజన్తత్వం వా గురుర్మృస్యతే (మయ్యేవ) న విరించ్యాదిషు తేషాం శ్రుతిమధురవాక్త్వాదితి భావః (విశ్రామ్యతి) పర్యవస్యతి, స్తోతృత్వంచ మయ్యేవోచితమిత్యర్థః। కథన్త్వయా మద్గుణా విస్తీర్యన్తే యేన తవైవ స్తోతృతా స్యాదిత్యత ఆహ యస్మాదితి। యస్మాద్యతో హేతోః (అస్మదమర్షణీయఫణితిస్వీకారతః) మత్కఠోరవచనవిషయీభావతః (తే) తవ (క్షాన్త్యౌదార్యదయాదయః) వాగ్దోషసహనే క్షాన్తిః, అయోగ్యేనాపి మయా స్వస్తుతి నిర్వర్తనాదౌదార్యం, స్తుత్యకరణే దుఃఖితస్య మే ఫణితి స్వీకారేణానుకంపనాద్దయా, ఆదిశబ్దేన ఫణితి దోషే గుణత్వబుద్ధిర్వాత్సల్యమ్ చేతి గుణాః (స్వాం) స్వకీయాం (ప్రథాం) ప్రసిద్ధిం ప్రకాశం వా (ప్రస్నువీరన్) జనయేయుః। *ష్ణు ప్రస్రవణ ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లిఙాత్మనేపద బహువచనే లిజస్సీయుట్ సలోపే ఉవఙి ఝస్యరన్నాదేశే ప్రస్నువీరన్నితి రూపమ్॥

అథ, ఏవంస్వస్యస్తోత్రాధికారం ప్రసాధ్య లక్ష్మ్యనుగ్రహేణాస్య సూక్తిసమగ్రతాం ప్రార్థయతే ॥ సూక్తిమితి॥

మూ॥ సూక్తింసమగ్రయతు నస్స్వయమేవలక్ష్మీశ్శ్రీరఙ్గరాజమ
హిషీమధురైః కటాక్షైః । వైదగ్ధ్యవర్ణగుణగుమ్భనగౌర
వైర్యాం కణ్డూలకర్ణకుహరాః కవయోధయన్తి ॥ 2 ॥

వ్యా॥ (శ్రీరంగరాజమహిషీ) లక్ష్మీరితివిశేషణ విశేష్యాభ్యాం పతివాల్లభ్యకృతం స్వవిభవసామర్థ్యంసూచితమ్ । మధురైః స్వాదుభిః ప్రియైశ్చ* స్వాదుప్రియౌతుమధురావిత్యమరః । కటాక్షైః రపాంగైః నత్వధ్యాపనైః (నో) ఽస్మాకం (సూక్తిం) శోభనాంవాచం స్వస్తుతిం (స్వయమేవ) అస్మత్ప్రయత్న మనపేక్ష్యైవ అస్మత్ప్రయత్నాపేక్షణే శోభనత్వంన సిద్ధ్యేదితిభావః । (సమగ్రయతు) సమగ్రాంకరోతు సంపూర్ణాంనిర్వర్తయత్విత్యర్థః । ఉత్తరార్ధేనోక్త శోభనతామేవవిశదయతి (వైదగ్ధ్యేతి) యాముక్తింవైదగ్ధ్యవర్ణగుణగుంభనగౌరవైః) వైదగ్ధ్యేనచాతుర్యేణ వర్ణానామక్షరాణాం గుణానాం ఓజఃప్రసాదశయ్యా పాకాదీనాం (గుంభనగౌరవై) గ్రథనాతిశయైః। యద్వా వైదగ్ధ్యమర్థకల్పనా వర్ణగుణాః వర్ణధర్మాఃప్రసాదమాధుర్యాదయఃతేషాం (గుంభనం) రచనా తద్గౌరవైస్తదతిశయైర్నిమిత్తైః (కవయః) పండితాః (కండూల కర్ణకుహరాః) కండూరేషామస్తీతి కండూలాని*మత్వర్థలచ్ । తథాభూతానికర్ణకుహరాణి శ్రోత్రవివరాణి। యేషాంతేతథోక్తాః శ్రవణ సకుతూహల శ్రుతివివరాస్సంతః సదాదత్తకర్ణా ఇత్యర్థః । (ధయంతి) పిబంతి* ధేట్పానఇత్యస్మాద్ధాతోస్తిజిశప్ప్రత్యయే అయాదేశేఝోంత ఇత్యంతాదేశే ధయంతీతిరూపమ్ । ధయంతీతి పానోక్త్యాసుధాసామ్యంసూచితమ్॥

అథ; సంగ్రహేణోక్తం వివక్షితోక్తిగౌరవం వివృణ్వాన్ స్వస్మై శ్రీరేవ తద్విస్తారయత్వితి ప్రార్థయతే॥ అనాఘ్రాతేతి॥ ... ... *

మూ॥ అనాఘ్రాతావద్యం బహుగుణపరీణాహి మనసో దుహా
నం సౌహార్దం పరిచితమివాథాపి గహనమ్ । పదానాం సౌ
భ్రాత్రాదనిమిష నిషేవ్యం శ్రవణయో స్త్వమేవ శ్రీర్మహ్యం
బహుముఖయ వాణీవిలసితమ్॥ ... * ౭॥

వ్యా॥ హే శ్రీః! (అనాఘ్రాతావద్యం) అనాఘ్రాతమస్పృష్టమవద్యం పదపద వాక్యగతః శ్రుతికట్వశ్లీలప్రక్రమభంగాదిదోషో యస్య తత్ తథోక్తమ్। (బహూనాం గుణానాం) పాకవృత్తిశబ్దార్థాలంకారాదీనాం (పరీణాహి) విశాలతాఽస్యాస్తీతి తథోక్తమ్। (మనసస్సౌహార్దం) సంతోషం (దుహానం) దోగ్ధృ, సంపూర్ణరసమిత్యర్థః అనేన విశేషణత్రయేణ కావ్యసామాన్యలక్షణముక్తమ్। నిర్దోష సగుణ సరసశబ్దార్థయోరేవ కావ్యత్వాత్ (పరిచితమివ) జ్ఞాతార్థమివస్థితమ్ శ్రోతౄణామితి శేషః। అథాపి గహనమజ్ఞాతార్థబహుళం, ధ్వనిప్రధానమిత్యర్థః। అనేనోత్తమకావ్యత్వం సూచితమ్ * ధ్వనిప్రధానత్వాచ్చ తత్రోత్తమముదాహృతమితిలక్షణాత్ - పదానాం సుప్తిఙన్తాదీనాం సౌభ్రాత్రాత్ స్నేహాత్ శయ్యాయా ఇత్యర్థః * యా పదానాం పరాన్యోన్యమైత్రీ శయ్యేతి కథ్యత ఇతి లక్షణాత్। (శ్రవణయోః) శ్రోత్రయోః (అనిమిషం) నిర్నిమేషం సావధానం సాకాంక్ష్యం వా (నిషేవ్యం) సేవితుమర్హం గ్రాహ్యమిత్యర్థః (వాణ్యాః) సరస్వత్యాః * గీర్వాగ్వాణీ సరస్వతీత్యమరః। (విలసితం) భాషారూపం విలాసం కర్తృ, భావే క్తః। (త్వమేవ) మహ్యం (బహుముఖయ) బహుముఖీకురు। నత్వహం వాణీం ప్రసాదయామి

అనన్య దైవత్వస్వరూప విరుద్ధత్వాత్ । త్వత్ప్రసాదలక్షణ రాజకులమాహాత్మ్యలబ్ధస్యైవ తద్విలసితస్య స్వరసత్వాచ్చేతి భావః॥

అవ; స్వప్రార్థనానుగుణ్యేన లక్ష్మీకటాక్షలబ్ధ వాగ్విలాసః పూర్వం శ్రీరంగరాజస్తవే త్రింశదుత్తరాభ్యాం పూర్వోత్తరశతకాభ్యాం శ్రీరంగరాజముచ్చైరభిష్టూయ, ఏకషష్టిశ్లోకపరిమితత్వేన తత్శబ్దసంకోచే ప్యర్థపౌష్కల్యేన రసపౌష్కల్యేన సందర్భవిశేషవిశిష్టతయాచ తతోప్యతిశయితాం శ్రీస్తుతించికీర్షుః, స్వాపేక్షయా శ్రియోధికతయా స్తవనే శ్రీరంగరాజః కుపితస్స్యాదితి తత్కోపశాంతయే తం శ్రియశ్శ్రీశ్శ్రీరంగేశయేతి విశేషణ విశేష్యాభ్యాం ప్రసాద్య; స్వవాల్లభ్యేనచికీర్షితం సప్రాగల్భ్యం ప్రతిజానీతే॥

శ్రియశ్శ్రీరితి॥ ... ... *

మూ॥ శ్రియశ్శ్రీశ్శ్రీరఙ్గేశయ తవచహృద్యాం భగవతీం
శ్రియంత్వత్తోప్యుచ్చైర్వయమిహ ఫణామశ్శృణుత
తామ్।దృశౌ తే భూయాస్తాం సుఖతరళతారే శ్రవణతః
పునర్హర్షోత్కర్షాత్స్ఫుటతు భుజయోః కఞ్చుకశతమ్॥ ౨॥

వ్యా॥ (శ్రియః) సర్వసమాశ్రయణీయాయాః (శ్రీః) శ్రయణీయః । శ్రియ ఇతి సర్వేషాం శ్రీసమాశ్రయణేన స్వరూపలాభః శ్రీరితి శ్రియో భగవత్సమాశ్రయణేన స్వరూపలాభశ్చసూచితః । తథా శ్రియ ఇతి శ్రియస్స్వ వ్యతిరిక్తైకోనసర్వశేషిత్వమ్ । శ్రీరితి భగవతస్స్వవ్యతిరిక్తసర్వశేషిత్వం సూచితమ్ । శ్రీరంగే దివ్యనగరే శ్రీరంగాఖ్యే దివ్యవిమానేవా శేత ఇతి (శ్రీరంగేశయ) సర్వసమాశ్రయణోచిత సౌలభ్యసీమాభూమే । ఏవం విశేషణవిశేష్యపదాభ్యాం శ్రీరంగేశః ప్రసాదితః తవచహృద్యామితి సాక్షిప్రాయం వచనమ్ ।

స్వేతర సర్వజనహృద్యస్త్వముచ్చైస్తనశీతః తవచహృద్యాయాస్తత్రోప్యు
చ్చైః స్తనసముచితమితి త్వయానకోపః కార్య ఇతి । (హృద్యాభ్యాం) హృదయం
గమాంభోగాభ్యాం వక్షస్స్థలనివాసినీంవా (భగవతీం) షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణామ్ ।
శ్రీకామమహోత్సవాదియుక్తాంవా । అత ఏవ (శ్రియం) పురుషకారత్వేనా స్మ
దాద్యాశ్రయణీయాం (త్వత్తోప్యుచ్చైః) భవతోప్యతిశయేన; త్వదపేక్షయా
శ్రియమతిశయితత్వేన; త్వం శ్రీస్తనంకరోషి కేద్యశాపర్యాస్తతోప్యతిశయే
నేతివార్థః । మత్తోప్యుచ్చైరీక్షణీయ్యంతీత్యత ఆహ, నయమితి । (నయం)
యుష్మత్ప్రిసాదైకలబ్ధ విశదతమజ్ఞానాః । అనేన స్వప్రయత్నపూర్వకావిశ
దజ్ఞాన బ్రహ్మాదివ్యావృత్తిః । వయమితి బహువచనేన స్వసమానజ్ఞాన శ్రీవ
త్సాంకమిశ్ర యతివర యామునాచార్యగ్రహణం తే । (ఇహ) త్వత్సమక్ష
మేవ (ఘటామః) స్తుమః నతుపరోక్షే. యుష్మత్కించిత్ప్రిగల్భవచనం బ్రూమః,
అత్రస్తుతిర్నామ నావిద్యమానగుణారోపో విద్యమాన యావద్గుణపరిచ్ఛేదో
వా, కింతు యథావస్థితగుణసంగ్రహం । తత్రైవశ్రియతే (శృణుతరాం) సమ్య
క్ఛ్రివణంకుర్యాః త్వమేవసాక్షీభవేతిభావః । నకేవలం శ్రీస్తుతిశ్రవణేన తే
కోపాభావః ప్రత్యుత శ్రవణసుఖేనచక్షుష్మత్వేవశ్యం సంతోషాతిశయాద
పరిమిత కంచుకస్ఫుటన హేతుర్గాత్ర పరివృంహశ్చ భవేదిత్యాహ (దృశౌతవ
త్యాదినా) । (శ్రవణతః) స్తుతిశ్రవణాత్ తేదృశౌ (సుఖేన) తరళేచంచలే
(తారే) కనీనికేయయోస్తే తథోక్తే (భూయాస్తాం) (పునః) కించేత్యర్థః హ
ర్షోత్కర్షా దానందాతిశయాత్ (భుజయోః) అధికరణే సప్తమీ (కంచుకశ
తంస్ఫుటతు) ప్రథమమేకకంచుకస్ఫోటే తతోపి పృథుత్వేనా పరకంచుక
ధారణే గాత్రజృంభణేన తస్యాపిస్ఫుటనే తతోపివిపులకంచుకధృతౌ విగ్రహ

వివృద్ధ్యాస్యాపి స్ఫోట ఇత్యేవం ప్రకారేణాపరిమిత కంచుకస్ఫోటో భవత్వి త్యర్థః॥ పునరిత్యస్య ముహురితివార్థః॥ [illegible] ౯॥

అథ, ప్రతిజ్ఞాతక్రమేణ శ్రియంస్తోతుమ్యస్యాః సాధీనామేయ సిద్ధిరితిన్యాయోః శ్రీస్వరూపరూపగుణాదిషు సపరికరాం శ్రుతిం ప్రమాణయన్ అర్థతశ్శ్రీగుణరత్నకోశాఖ్యాం స్తుతేః సూచయతి (దేవీతి). ... ... *

మూ॥ దేవి శ్రుతిం భగవతీం ప్రథమే పుమాంస స్త్వత్సద్గు
ణౌఘమణికోశ గృహం గృణన్తి। తద్ద్వారపాటన పటూ
ని స సేతిహాససంతర్కణ స్మృతిపురాణపురస్సరాణి॥ ౧౦॥

వ్యా॥ హేదేవి, ప్రథమే పూర్వే ప్రథమచరమేత్యాదినా వికల్పేన సర్వనామసంజ్ఞా (పుమాంసః) వసిష్ఠ వాల్మీకి పరాశర పారాశర్యాది మహర్షయః, శ్రీపరాంకుశ పరకాల యతివరాదయశ్చ। (భగవతీం) స్వతః ప్రమాణత్వ సకలపురుషార్థప్రతిపాదకత్వ రూపమాహాత్మ్యయుక్తాం (శ్రుతిం) నిత్యంశ్రూయమాణాం త్రయీం అనేనాపౌరుషేయత్వ నిత్యత్వ నిర్దోషత్వాని సూచితాని। త్వత్సద్గుణౌఘాః త్వత్కల్యాణగుణగణాః ఓఘశబ్దేన గుణానామానంత్యంసూచితమ్। త ఏవ (మణికోశాః) రత్నరాశయః * కోశోస్త్రీ సంచయేపిచేతిరత్నమాలా। గుణానా ముజ్జ్వలత్వమంగళావహత్వాభ్యాం మణిత్వరూపణం। తేషాం మణికోశానాం (గృహం) భాండాగారం (గృణన్తి) వ్యక్తంకథయంతి। ఉపనిషదమిత్యనుక్త్వా శ్రుతిమితి సామాన్యవచనేన పూర్వోత్తరభాగాత్మక కృత్స్నవేదేపి శ్రీవైభవ ప్రతిపాదనం క్రియత ఇతి భావః। తత్రైవ * గృణాహి ఘృతవతీత్యాదినా పూర్వకాండే సుమజ్జానయే విజ్ఞానే * శ్రద్ధయా దేవో దేవత్వమశ్నుతే * హ్రీశ్చ తేలక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ

* హిరణ్యవర్ణాం హరిణీమిత్యాదినా పరస్సహస్రాణి వాక్యాని । ఉత్తర కాండేచ శ్రీవైభవప్రతిపాదకాని సంతి “ అత్రత్వల్పదురితో ” శ్రీగుణేత్యస్య, మణికోశేతి రత్నకోశేత్యస్య చ సూచనాదర్థత శ్శ్రీగుణరత్నకోశాఖ్య స్తోత్ర నామ సూచితమ్ ।(ఇతిహాసాః) శ్రీరామాయణాదయః సమ్యక్తర్కాణాం (సంతర్కాణాం) సమీచీనతర్కా ఇత్యర్థః * య స్తర్కేణానుసంధత్తే స ధర్మం వేద నేతర ఇతి స్మృతేః (సంతర్కాణాం) వేదార్థవిచారరూప మీమాంసా వా । ఇతిహాససంతర్కైస్సహితాని సేతిహాస సంతర్కాణాని స్మృతయో మన్వాదిస్మృతయః (పురాణాని) శ్రీవిష్ణుపురాణప్రభృతీని స్మృతయశ్చ పురాణానిచ (స్మృతిపురాణాని) తాన్యేవ (పురస్సరాణి) ప్రముఖాని యేషాం తాని తథోక్తాని సేతిహాససంతర్కాణానిచ తాని స్మృతిపురాణపురస్సరాణిచేతి కర్మధారయః । పురస్సరాణీతి లక్ష్మీతంత్రాదీని ద్రావిడదివ్యప్రబంధరూపాణి ప్రమాణానిచ సంగృహ్యంతే । పటూనిచేత్యత్ర చకారో భిన్నక్రమః పురస్సరాణి చేతిచ స్త్వర్థః । తానితు (తద్ద్వారపాటనపటూని) తస్య శ్రుతిలక్షణాత్ద్గుణమణి కోశగృహస్య (ద్వారపాటనే) కవాటవివృతౌ త్వద్గుణవైభవతాత్పర్యవివృతావిత్యర్థః । (పటూని) సమర్థాని కుంచికారూపాణి గృణంతీత్యన్వయః తదుక్తం * ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్ । బిభేత్యల్పశ్రుతాద్వేదో మామయం ప్రతరిష్యతీతి ” శ్రుతిం త్వద్గుణౌఘమణికోశగృహం స్మృతిపురాణ పురస్సరాణి తద్ద్వారపాటనపటూనిచ గృణంతీతి యథాశ్రుతమేవాన్వయః । ఇతిహాసేషు శ్రీరామాయణస్య వేదోపబృంహణత్వం శ్రీవిభవప్రతిపాదకత్వంచ * వేదోపబృంహణార్థాయ తావగ్రాహయత ప్రభుః । కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితం మహదితి తత్రైవప్రసిద్ధమ్ । మహాభారతాదేస్తు భగవద్వైభవప్రతిపాదనే

శ్రియ స్తదంతర్భావా త్తద్వైభవప్రతిపాదకత్వంచ సిద్ధమ్ । శ్రీవిష్ణుపురాణస్య శ్రీవైభవ ప్రతిపాదకత్వం * నమామిసర్వలోకానాం జననీమిత్యాదినా స్పష్టమేవ । ఏవమన్యత్రాపియోజనీయమ్॥

అవ; ఇత్థం శ్రీవిభవే సపరికరాం శ్రుతిం ప్రమాణీకృత్య యావత్పరమతం ననిరాక్రియతే తావత్స్వమతమస్థిరమితి న్యాయేనబాహ్యకుదృష్టిమతాని నిరసితుంతన్మతాన్యుపక్షిప్య బాహ్యప్రభృతయోన మయా నిరసనీయాః, కింతు మిథో విరోధాత్పరస్పర మేవ ప్రతిహతా బభూవుర్హి । యత స్తవకటాక్ష లక్ష్యతాంనగతా ఇతి శ్రియంసంబోధ్యాహ॥ అహార్యేతి॥ ... *

మూ॥ అహార్యేవానమానంకతిచనకతిచా రాజకం విశ్వ
మేతద్రాజన్వత్కే- చిదీశం గుణినమపి గుణైస్త్యక్తం దరిద్రా
ణమన్యే । భిక్షావన్యేసురాజంభవమితిచజడాస్తైతలాంత
ల్యకార్షుర్యేతే శ్రీరఙ్గహర్మ్యాంగణకనకలతే నక్షణంలక్ష్య
మాసన్॥ ... ... ౧౧॥

వ్యా॥ హే (శ్రీరఙ్గహర్మ్యాంగణకనకలతే) శ్రీరంగేపురేహర్మ్యస్య దివ్యవిమానస్య శ్రీరంగాఖ్యస్య దివ్యవిమానస్యవా అంగణ మజిరం, పురఃప్రదేశః * అంగణంచత్వరాజిరే ఇత్యమరః॥ తస్య (కనకలతే) తత్రోద్భూతకనకలతేవస్థితే । కనకేత్యనేనౌజ్జ్వల్య సౌందర్య లావణ్యాని సూచితాని । లతేత్యనేనసౌగంధ్య సౌకుమార్య యౌవనాని సూచితాని । యేపురుషాః (తే) తవ (లక్ష్యం) జాయమానకటాక్ష విషయాః (క్షణం) క్షణమపి జన్మపరంపరాసుకదాపి నాసన్నాభవన్ * జాయమానంహిపురుషం యంపశ్యేన్మధుసూదనః । సాత్త్వికస్సతువిజ్ఞేయ స్సవై మోక్షార్థ చింతక ఇతివచనం

లక్ష్మీజాయమానకటాక్షస్యాప్యుపలక్షణమ్ । తత్కటాక్షతదుపేక్షయోరిష్టా
నిష్టసాధనత్వం స్పష్టమ్ శ్రీవిష్ణుపురాణే * సశ్లాఘ్యస్సగుణీధన్యస్సకులీన
స్సబుద్ధిమాన్ । సశూరస్సతువిక్రాంతో యంత్వందేవినిరీక్షసే । సద్యోవై
గుణ్యమాయాంతి శీలాద్యాస్సకలాగుణాః । పరాఙ్ముఖీజగద్ధాత్రీయస్యత్వం
విష్ణువల్లభే ఇతి (జడాః) తత్త్వజ్ఞానహేతుత్వత్కటాక్ష విషయరాహిత్యా
దేవ జడాః అజ్ఞానాన్యథాజ్ఞాన విపరీతజ్ఞాన వ్యాకులాః (తేకతిచన) సుగ
తః చార్వాకాదయో వేదబాహ్యాః తేషామవ్యపదేశ్యత్వాత్కతిచనేత్యు
క్తిః ఏవంకతిచేత్యాదిష్వపి బోద్ధ్యమ్ । (వేదాన్) అపౌరుషేయత్వ నిత్య
త్వ నిర్దోషత్వాఖిలపురుషార్థ వేదకత్వాదిభిః ప్రమాణతమాన్ (అమానమ్)
అప్రమాణమ్ ఆహురితి సాహసికత్వంసూచితమ్ । (కతిచ) కాపిలాః (ఏతత్)
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞజాతోపాదానక వివిధవిచిత్రభూభూధర సముద్రాదిరూపం బ్ర
హ్మాది పిపీలికాంతంచ (విశ్వం) జగత్ । (అరాజకం) రాజశూన్యం
అనాథమాహురిత్యనుషంగః । తేహి ప్రకృతిపురుషావేవ జగత్కారణం
ప్రకృతిః పురుషసన్నిధానాత్స్వవ్యతిరిక్తత్రయోవింశతి తత్త్వాత్మనావికురు
తే । ప్రకృతిపురుషాభ్యాం సహపంచవింశతి తత్త్వాన్యేవసంతితదతిరిక్తే
శ్వరోనాస్తీత్యుపగచ్ఛంతి । ఉదాహరంతిచ* మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహ
దాద్యాఃప్రకృతివికృతయస్సప్త । షోడశకశ్చవికారో నప్రకృతిర్నవికృతిః
పురుషఇతి॥ (కేచిత్) కాణాదాః (రాజన్వత్) సురాజకం అనుమానిక నిమి
త్తమాత్రేశ్వరమ్ * సురాజ్ఞి దేశేరాజన్వాన్నిత్యమరః ॥ విశ్వమిత్యనుషఙ్గః ।
ఆహురితి సర్వత్రాన్వేతి । (అన్యే) మృషావాదినః (ఈశమ్) నియంతారం
(గుణినమపి) * పరాస్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే । స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రి
యాచ * యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ * అపహతపాప్మా * సత్యకామస్సత్య

సంకల్పః * తస్మిన్ యదంత స్తదన్వేష్టవ్యం * తస్మిన్ కామాస్సమాహితాః [కామ్యంతఇతి కామాః కల్యాణగుణాఇతిభాష్యం] * తేజోబలైశ్వర్య మహావబోధ సువీర్య శక్త్యాదిగుణైకరాశిః॥ సంఖ్యాతుం నైవశక్యంతే గుణాదోషాశ్చశార్ఙ్గిణః। అనంతత్వాత్ప్రథమో రాశిరభావాదేవపశ్చిమ ఇత్యాదిపరస్సహస్ర వేదాంత స్మృతీతిహాస పురాణాగమాది ప్రసిద్ధాపరిమిత గుణసాగరమపి తమేవ సర్వప్రమాణవిరోధేన (గుణైర్దరిద్రాణం) శూన్యం * దరిద్రాన్దుర్గతావిత్యతశ్శానచిదరిద్రాణమితిరూపమ్। ఆహురిత్యన్వయః। తేహినిర్గుణశ్రుతి తాత్పర్యమజానంత స్సజాతీయవిజాతీయ స్వగతభేదశూన్యమ్ నిర్గుణమేవ బ్రహ్మతదేవావిద్యాపరికల్పితం సగుణత్వమనుభవతీతి కథయంతి తేషాం స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియా చేత్యాదిభిర్విరోధస్ఫుటఏవ ॥ నిర్గుణశ్రుతి తాత్పర్యం వర్ణితం శ్రీవత్సాంకమిశ్రైః *దూరేగుణా స్తవతు సత్త్వరజ స్తమాంసి తేన శ్రుతిర్గ్రథయతిత్వయి నిర్గుణత్వమితి (అన్యే) శైవాః (భిక్షు) స్వపక్షపూరణాప్యన్ క్తౌ భిక్షుకే కపాలినీత్యర్థః। (సురాజంభవం) సురాజత్వం। కర్తృకర్మణోశ్చభూకృఞోరితి భూధాతోః ఖచ్ప్రత్యయేకృతేభావే సురాజంభవమితి రూపం। ఆహురితి హేళనమ్। బ్రూఞః వ్యక్తాయాం వాచీత్యస్మాద్ధాతోర్బ్రువి వగపంచానామిత్యాదిసూత్రేణాహాదేశేలట్పరస్మైపద బహువచనస్య ఝేరుసాదేశేచకృతే ఆహురితిరూపమ్। (ఇతి) ఉక్తప్రకారేణ, తత్రైశ్చతత్రైశ్చ ప్రహృత్యేదంయుద్ధం ప్రవర్తత ఇతి (తలాతలి) తలప్రహారమ్ (అకార్షుః) అకుర్వన్ మిథఇతిశేషః। ఇతిచేత్యత్ర చకారేణ గుణగుణ్యభేదముక్తి తారతమ్యవాదాదినాకేచన తలాతల్య కార్షురితి తేచసంగృహ్యంతే॥

అథ; త్వత్కటాక్ష విషయతావిధురాః మిథఃప్రతిహతా ఇత్యుక్త్వా తద్విషయత్వ భాగ్యశాలిన స్త్వన్మహిమాన మనుభవంతీత్యాహ ॥మనసీతి॥

మూ॥ మనసి విలసతాక్ష్ణా భక్తిసిద్ధాంజనేన శ్రుతిశిరసినిరూ
ఢం లక్ష్మి తే వీక్షమాణాః । నిధిమివమహిమానం భుంజతే
యేపి ధన్యా ననుభగవతి దైవీం సంపదం తేభిజాతాః॥ ౧౭॥

వ్యా॥ (భగవతి) సకలకల్యాణగుణ సంపన్నే (ననులక్ష్మి) హేశ్రీః (ధన్యాః) త్వత్కటాక్ష విషయత్వరూప భాగ్యవంతో (యేపి) యేకేచన పురుషాః । యేపీత్యనేన తేషా మతిశయో వాచామగోచర ఇతిసూచితమ్ ॥ (భక్తిసిద్ధాంజనేన) భక్తిర్వ్యక్తిత్వరూప రూపగుణవిభూతిష్వ నితరసాధారణప్రావణ్యం సిద్ధాంజనమివ గూఢార్థప్రకాశకాంజనవిశేష ఇవ యస్య తేన భక్తివిశదీకృతేనేత్యర్థః । అతఏవ (మనసి) హృదయే (విలసతా) ప్రకాశమానేన అక్ష్ణా దృష్ట్యాజ్ఞానేనేత్యర్థః (శ్రుతిశిరసి) వేదాంతే శ్రుతిశిరసీతిజాత్యేకవచనం శ్రుతిశిరస్స్విత్యర్థః । (నిరూఢం) నితరాంగూఢం వేదరహస్యవస్తుత్వాదితిభావః । (తే) తవ (మహిమానం) స్వరూపరూపాదివిభవం (భక్తిసిద్ధాంజనేన భక్తియుక్తం రచనాయుక్తం (సిద్ధాంజనం) సిద్ధ్యంజనం యస్య తేన తథోక్తేన అతఏవ (విలసతా) విశేషప్రకాశమానేన (అక్ష్ణా) చక్షుషా (శ్రుతిశిరసి) శ్రవణకోణే (నిగూఢం) నితరాం గూఢంపరశ్రవణానభిజ్ఞం రహస్యోపవిష్టమిత్యర్థః । శిరసి నిగూఢమిత్యనేన నిధేఃపర్వతశిరోనిగూఢత్వమపి సూచ్యతే । తథాభూతం నిధిమివ వీక్షమాణాస్సంతో (భుంజతే) అనుభవంతి । నిధిపక్షే భుక్తిర్ధనవినియోగః మహిమపక్షే తదనుసంధానం వేదితవ్యమ్ । తేపురుషాః (దైవీం సంపదమభి) ఈక్ష హేతుభూత దైవసంపదమభిముఖీకృత్య దేవసంబంధినీ సంపద్దైవీ దేవాభగవదాజ్ఞానువర్తనశీలాస్తేషాం సంపత్ సాచభగవదాజ్ఞానువృత్తిరేవ, తామభిముఖీకృత్యజాతా ఉత్పన్నాభవంతీతిశేషః

లక్ష్మచలక్షణ మిత్యమరః(అనపగామినీం) వాత్సల్యాతిశయేన దోషభూయస్త్వే
ష్వ విముక్తచేతనజాతామ్ । భగవన్నిత్యానపాయినీంవా అశ్వాః పూర్వే ప్ర
థమ ప్రాకారాజిరస్థితాయాస్యాస్తు మశ్వపూర్వామ్ (రథమధ్యాం) రథాః
మధ్యప్రాకారాజిరస్థాయాస్యాస్తాంరథమధ్యామ్ (హస్తినాదప్రబోధినీం)
హస్తినాం తతోపి తృతీయప్రాకారాజిరవర్తినాం దంతినాం నాదైర్బృం
హితైః ప్రబోధినీంజాగరణశీలామ్ । లక్ష్మీదివ్యనగరే ప్రథమప్రాకారావృత
వీథ్యామశ్వాః । ద్వితీయప్రాకారావృతవీథ్యాం రథాః । తృతీయప్రాకారా
వృతవీథ్యాం హస్తినశ్చనివసంతి । తత్రహస్తినాం తృతీయప్రాకారాంతస్థితత
యా తేషాం లక్ష్మీదివ్యభవనసాన్నిధ్యాత్తన్నాదైస్సుప్రాతః ప్రబుద్ధాభవతీ
త్యర్థః । అనేనతస్యానిరతిశయైశ్వర్యం సూచితమ్ । యద్వా* కోణపత్రగజై
స్స్వైషు కమలైరమృతోదకైః । సంభృతైస్తర్ప్యమాణాంతాంబోధ్యమానాం
చత్తైర్గజై రితిస్వాయంభువవచనరీత్యా స్వాసన పద్మదళస్థిత హస్తినాదైరహ
రహర్గి ప్రబోధ్యమానామ్॥ (శ్రియం) ఏవంనిరంకుశైశ్వర్యేపి చేతనరక్షణతృ
ష్ణయా భగవంత మాశ్రితామ్. తత్ఫలమాహ (దేవీమితి) దేవయతిక్రీడయతి
కాంతమితి (దేవీ) తాంభగవతో భక్తదోషాలక్ష్యీకరణాయ తస్యక్రీడాపార
వశ్య మాపాదయంతీమిత్యర్థః । తదయం శ్రీపరాశరభట్టార్యోపి వక్ష్యతి*
కిమేతన్నిర్దోషగ్రిక ఇత్యాదినా । (కాం) కంసుఖమస్యా అస్తీతికాం సుఖరూ
పాం* అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోచ్ప్రత్యయః । సర్వానుకూలస్వభావామిత్య
ర్థః । తత్స్వభావమేవవిశదయతి (సోత్స్మితామితి ఉత్ ఆతిశయితం స్మితము
త్స్మితం ఉత్స్మితేన సహావర్తతఇతి సోత్స్మితా తాం నిస్సహాపరాధజన నిశ్శం
కసంశ్రయణాయ నిత్యవ్యక్తమందహాసామ్ । అనేనానుగ్రహమయీత్వం
సూచితమ్ । తత్కార్యమాహ (హిరణ్యేతి) హిరణ్యప్రాకారాం* అజాయ

మానో బహుధా విజాయతే * స ఉ శ్రేయాన్ భవతి జాయమానః ఇతివత్ * దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ * రాఘవత్వేఽభవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని । అన్యేషు చావతారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ, ఇత్యుక్త్యా కృతోజ్జ్వలానేక భగవదభిమతానురూపవిగ్రహామ్ । హిరణ్మయ ప్రాకారపరివృతానందమయ మహామణిమంటపాంతర్నివాసినీంవా । (ఆర్ద్రాం) అనుకూలవిషయే దయార్ద్రహృదయాం, అనుకూలతేజసం వా । ప్రతికూలవిషయే జ్వలంతీం తదభిభావకతేజోయుక్తాం * నిత్యానుకూలమనుకూలన్నృణాం పరేషాముద్వేజనంతపతు తేజ ఉదాహరంతి శ్రీవత్సాంక శ్రీసూక్తిః శ్రీవిషయేపి సమానా। ప్రతికూలత్వంచ ప్రాతికూల్యకర్తృబుద్ధ్యాబోధ్యమ్। (తృప్తాం) స్వకృతేన భగవత్స్వరూప రూపగుణవిభూత్యనుభవేన, తత్సంశ్లేషజనితానందేన వా తృప్తామ్ । భగవత్కృత స్వస్వరూపాద్యనుభవేన స్వసంశ్లేష సుఖేన వా తం తర్పయంతీం । స్వస్వకాంతోభయ స్వరూప రూపగుణవిభూత్యనుభవప్రాపణేన సంశ్రితాన్ తర్పయంతీంవా* ఆర్తో జిజ్ఞాసురర్థార్థీత్యుక్త చతుర్విధాధికారిణ స్తత్తదభిలషితప్రాపణేన తర్పయంతీంవా । (పద్మేస్థితాం) స్వసౌందర్య సౌగంధ్య సౌకుమార్యానుగుణ సుందర సుగంధ సుకుమార సరసిజాసనాసీనామ్ । (పద్మవర్ణాం) నారీణాముత్తమేత్యుక్త ప్రకారేణోత్తమకాంతాత్వేన పద్మారుణపాణిపాదతల ప్రాంతలోచనాం పద్మసమవిగ్రహవర్ణాంవా । (శ్రియం) సర్వైరాశ్రయణీయామ్ । చందయత్యానందయతి చేతనానీశ్వరంచ స్వగుణైరితి చంద్రామ్ * (ప్రభాసాం) భాసాభాసనం తదానందజనితహర్షసంభూత ప్రకృష్టకాంతిమ్ * అభిషిచ్యచలంకాయాం రాక్షసేంద్రం విభీషణమ్ । కృతకృత్యస్తదా రామో విజ్వరః ప్రముమోదహేతివత్. (యశసా) సంశ్రితానాం సర్వాభీష్టప్రాపణకీర్త్యా । (జ్వలంతీం) సోపబృంహణశ్రుత్యా

లోకేచప్రకాశమానామ్ । (శ్రియం) జగన్మాతౌల్యజనయంతీం * (దేవజుష్టాం)
దేవేనానారాయణేన * దివ్యోదేవఏకో నారాయణ ఇతిశ్రుతేః (జుష్టాం) ప్రీతాం
ప్రేమసంపన్నాం దేవైర్బ్రహ్మాదిభిస్తత్తదభిలషిత లాభాయజుష్టామ్ । సేవి
తాం వా * జుషీప్రీతిసేవనయోరిత్యుభయత్ర ధాతుః (ఉదారాం) కాంక్షాధిక
దాతృత్వలక్షణనిరతిశయౌదార్యామ్ (తాం) ఉక్తవైభవయుక్తతయా సర్వ
వేదాంతప్రసిద్ధాం । పద్మనేమీమ్ । నేమిస్స్యాదర్శనమ్ * పవిత్రంచరణం నేమి
శ్లోకద్వారం సుదర్శనమితినిఘంటుః ॥ పద్మం నేమిరివయస్యాస్తాం చక్రాకార
వికసితపద్మపాణిమిత్యర్థః ॥ యద్వాపద్మమేవ నేమిర్నయనసాధనం యస్యా
స్తామ్ * నియోనామి రిత్యౌణాదికోమిప్రత్యయః । స్వకరస్థకమలేనాశ్రితానా
మనిష్టమపనీయ సర్వమిష్టముపనీయ స్వచరణాంబుజే తాన్ ప్రాపయంతీమిత్య
ర్థః । ఏవమాదిప్రకారేణ శ్రీసూక్తం శ్రీసమృద్ధిం బహుముఖయతి ఇతిబోధ్య
మ్ । నను * జేషిఖ్యాతిమిత్యాదినా మత్సమృద్ధేస్సర్వశ్రుతివేద్యతాం ప్రతిజ్ఞా
య * అస్యేశానాజగత ఇతిశ్రీసూక్తమ్ బహుముఖయతి ఇతిపూర్వకాండస్థయ
త్కించిద్వాక్యస్య శ్రీసూక్తస్యచమత్సమృద్ధిప్రతిపాదకత్వముపపాదితమ్ ।
తావతా పురుషసూక్తాదిరూపాయాః శ్రుతేః కథంమత్సమృద్ధిపరత్వమిత్యత
ఆహ (ఈష్టఇతి) (సౌపర్ణసూక్తే) పురుషసూక్తాఖ్యోపనిషది (కశ్చిత్పురుషో
జగత ఈష్టే) జగతఇతికర్మణిషష్ఠీజగన్నియమయతీత్యర్థః * ఈశ ఐశ్వర్య
ఇత్యేతస్మాద్ధాతోః లడాదికాచ్ఛాందసలుకిలటస్తజితకారస్య ఏత్వేప్రశ్చుత్వేషత్వే
ష్టుత్వేచ ఈష్టఇతిరూపమ్ । అయంచార్థానువాదః * పురుషఏవేదగ్ంసర్వం
యద్భూతం యచ్చభవ్యమ్ ఉతామృతత్వస్యేశాన ఇత్యేవ శ్రవణాత్ ఇతియ
ఉక్తస్తంతత్ప్రతిపాదితంచేతి చకారేణ మహానారాయణమహోపనిషదాది
ప్రతిపాదితంచేతిలభ్యతే * పురుషమితిశేషః (ఉత్తరానువాకః) అద్భ్యస్సం

భూతానువాకః చేతిచకారేణ*హ్రీశ్చతేలక్ష్మీశ్చపత్న్యౌ *శ్రద్ధయాదేవోదేవత్వమశ్నుతే*సుమజ్ఞానయోవిష్ణవ ఇత్యాదివేదాంతవాక్యజాతంచసంగృహ్యతే*తచ్చ (త్వత్కం) తావకంపతింస్వామినం (అధిజగౌ) అధికంగాయతిస్మ త్వత్పతిత్వకృత సమృద్ధిం ప్రత్యపాదయదిత్యర్థః। తతశ్చతస్యాత్వదధీన సమృద్ధికత్వాత్తత్సమృద్ధిపరాణాం పురుషసూక్తాదీనాం త్వత్సమృద్ధిపరత్వమితిసాకూతం। తస్యత్వదధీన సమృద్ధికత్వంచవక్ష్యతి*త్వదాయత్తర్ద్ధిత్వాత్భవదపరాధీనవిభవ ఇతి। అయంభావః పురుసూక్తనారాయణ మహోపనిషదాదిప్రతిపాదితస్య మహావిభవస్యభగవతో*వేదాహమేతంపురుషంమహాంతం ఆదిత్యవర్ణం తమస ఇతిపురుషసూక్తతుల్యానుపూర్వ్యావాతదైవతైత్తిరీయశ్రుతిస్సంభూతానువాకో * హ్రీశ్చతేలక్ష్మీశ్చపత్న్యౌఇతి తదర్థక వేదాంతవాక్యజాతంచహ్రీశ్చతే లక్ష్మీశ్చపత్న్యౌ*సుమజ్ఞానయోవిష్ణవే * శ్రద్ధయాదేవోదేవత్వమశ్నుత ఇత్యాదిప్రకారేణచ తస్యలక్ష్మీపతిత్వంప్రతిపాదయత్ త్వద్వైభవం సర్వం లక్ష్మీపతిత్వప్రయుక్తమమయతీతి తత్సమృద్ధిపరాస్సర్వాపిశ్రుతిశ్శ్రీసమృద్ధిపరైవేతి॥

అవ; అత్యాదరేణోపనిషత్ప్రతిపాద్యత్వాంవదన్నేవ సకేవలముపనిషత్త్వద్వైభవం ప్రతిపాదయతి, కింత్వితిహాసాదయోపీత్యాహోద్బాహురితి॥

మూ॥ ఉద్బాహుత్వా ముపనిషదసావాహనైకాన్తికీయ
స్త్రీం శ్రీమద్రామాయణమపిపరంప్రాణితిత్వచ్చరిత్రే।
స్మర్తారో స్వజనని యతమే సేతిహాసైః పురాణైర్వ్యాస్యార్వ్యా
దా నపిచ తతమే త్వన్మహిమ్నిప్రమాణమ్॥ ౧౮॥

వ్యా॥ హే (అస్మజ్జనని) అసా వుపనిషదేకైవ శ్రీసూక్తాదిరూపా, నైతాళిక ఇవ, త్వమేవ జగత్స్వామినీతి కథనం కుర్వాణేవ, (ఉద్బాహుః) ఉద్యతబాహుస్సతీ (త్వాం) నియంత్రీం జగత్స్వామినీం నాహ, కింతు (శ్రీమద్రామాయణమపి (త్వచ్చరిత్రే) పరం తవచరిత్రే సత్యేవ (ప్రాణితి) జీవతి, తవచరిత్రప్రతిపాదనరూపధారకత్వేన జీవతీతి భావః । యద్వా పరమిత్యక్రియావిశేషణం సోత్కర్షమిత్యర్థః । త్వచ్చరిత్ర ఇత్యధికరణే సప్తమీ, తథా చ రామాదిచరితే ప్రాణితి జీవనమాత్రం ధత్తే త్వచ్చరితే తు పరం ప్రాణితి సోత్కర్షం జీవతీత్యర్థః । అతిశయితజీవనస్యైవ ఫలత్వాదితి హృదయమ్ * ప్రపూర్వాదనప్రాణన ఇత్యస్మాద్ధాతో రుదాదిభ్యస్సార్వధాతుక ఇతి ఇటేణ త్వేచకృతే ప్రాణితీతి రూపం॥ త్వచ్చరిత్రే పరం ప్రాణితీత్యనేన * కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితం మహదితి వాల్మీకివచనం స్మారితమ్ । సీతాచరితమహత్త్వం చ తత్పురుషకారోపయుక్తకృపాపారతంత్ర్యస్యాహాత్మ్య ప్రతిపాదనేన । కృపాప్రకాశనం రావణాపహారకృతే భగవతా సీతాయా ప్రథమవియోగే సుస్పష్టమ్ । తథాహి-రావణవధానంతరం రామవిజయరూప ప్రియఖ్యాపకతయా సన్నిహితాన్మహోపకారకాత్ స్వస్యామార్ద్రాపరాధాశ్చిత్రవధార్హా రాక్షసీర్దృష్ట్వా తదపరాధానుగుణం చిత్రవధం కర్తుముద్యతాన్మారుతేః * పాపానాం వా శుభానాం వా వధార్హాణాం ప్లవంగమ । కార్యం కరుణమార్యేణ న కశ్చిన్నాపరాధ్యతీత్యాద్యుపదేశేన తాసాం సంరక్షణాన్మహతీ కృపా ప్రకాశితా । స్వయం రావణగృహే బందీభూయ బందీకృతసురసుందరీవిమోచనాద్వా మహతీ కృపా ప్రకాశితా॥ ద్వితీయవిశ్లేషే భర్తృనియమనానతిక్రమణేన వాల్మీక్యాశ్రమే తస్యా నివాసాత్పారతంత్ర్యం ప్రకాశితమ్ । తృతీయవిశ్లేషే పతిపరిత్యక్తాయాస్తస్యాః పృథగాశ్రయానవలంబేన

భూమాప్రవేశాదనన్యార్హత్వం ప్రాకాశితమితి కృత్స్నస్యాపి శ్రీరామాయణస్య సీతాచరితత్వంసిద్ధమ్ (యతమే) యే స్మర్తారః స్మృతిప్రణేతారః పరాశరాదయః (తతమేపిచ) తేపి । అపిచేత్యేకంపదం। యత్తచ్ఛబ్దౌడతమప్రత్యయాంతౌ సర్వనామసంజ్ఞౌ । వేదాః । తత్త్వహితపురుషార్థవేదకతయా వేదశబ్దవాచ్యానామ్నాయాః, సేతిహాసైః ఇతిహాససహితైః ఇతిహాసశబ్దేనభారతాదిర్గృహ్యతే శ్రీరామాయణస్య పూర్వమేవ నిర్దేశాత్ పురాణైః శ్రీవిష్ణుపురాణాదిభిః । (త్వన్మహిమ్ని) తవవిభవే ప్రమాణం, భావప్రధానోయంనిర్దేశః ప్రమాణతామిత్యర్థః॥ (నిన్యుః) నయంతి స్మ॥ వేదానాంత్వన్మహిమావేదకతయా త్వత్ప్రమాణతాం స్మృతీతిహాస పురాణైః పరాశరాదయః దర్శయన్నిత్యర్థః॥ నిన్యురితి నియోద్వికర్మకత్వాత్కర్తృద్వయమ్॥ ౧౪॥

అవ; ఇత్థంలక్ష్మీవిభవేసపరికరం ప్రమాణముపన్యస్య తత్ప్రతిపన్నం *
తదైశ్వర్యమాహ॥ అకుగ్రామేతి॥

...

మూ॥ ఆకుగ్రామనియామకాదపిపిభోరాసర్వనిర్వాహకా
దైశ్వర్యం యదిహోత్తరోత్తరగుణం శ్రీరఙ్గభర్తుః
ప్రియే । తుఙ్గమ్మఙ్గళ ముజ్జ్వలంగరిమవత్పుణ్యంపునఃపా
వనం।ధన్యంయత్తదదశ్చవీక్షణభువస్తేవశ్చ పావిప్రుషః॥ ౧౫॥

వ్యా॥ హే(శ్రీరంగభర్తుః ప్రియే) శ్రీరంగరాజవల్లభే । (ఆకుగ్రామనియామకాత్) కుగ్రామనియామకమారభ్య * కుగ్రామోగ్రామవాటికా, పల్లీత్యర్థః । సర్వనిర్వాహకాత్ సర్వలోకశాసితుః విభోరపి- బ్రహ్మపర్యంతం (ఉత్తరోత్తరగుణం)ఉత్తరోత్తరాతిశయితం యదైశ్వర్యమస్తి తుంగం

ఉన్నతం మేర్వాది (మంగళం) చందనకుసుమాది (ఉజ్జ్వలం) మణిద్యుమణిదీపాది (గరిమవత్) గురుత్వగుణయుక్తం హిమవన్మన్దరాది (పుణ్యం) పరలోకసాధనభూతం యజ్ఞాది (పునః) భూయశ్చ (పావనం) పవిత్రీకుర్వత్। కావేరీప్రభృతి (ధన్యం) భాగ్యఫలభూతం నవనిధిరూపం చేతి యదైశ్వర్యమస్తి తత్ పూర్వోక్తం కుగ్రామాధిపప్రభృతి సర్వప్రభుపర్యన్తైశ్వర్యం (అదశ్చ) ఇదన్తుంగాఢైశ్వర్యం-చేతిచకారేణానుక్తమన్యదప్యైశ్వర్యం (తే) తవ (వీక్షణభువః) కటాక్షకందళితాః పంచవాషడ్వామానం యేషాం తే (పంచషాః) * సంఖ్యయావ్యయేతి సూత్రేణబహువ్రీహి సమాసేబహువ్రీహౌ సంఖ్యేయ ఇత్యాదిసూత్రేణ*డచి శేరితి టిలోపే పంచషా ఇతిరూపం (విప్రుషో) బిన్దవః లేశా ఇత్యర్థః॥ లోకేసమీచీనం సర్వవస్తు త్వత్కటాక్షలేశాయత్తమిత్యుక్తమ్భవతి॥ ... ... ౧౭॥

అవ; సమ్పత్త్యైశ్వర్యదారిద్ర్యయోః లక్ష్మీకటాక్షతదభావహేతుకతాముదాహరత్యేక ఇతి॥ ... ... *

మూ॥ ఏకో ముక్తాతపత్రప్రచలమణిఘృణాతర్కారిమాళిర్మను
ష్యో దృప్యద్దన్తావళస్థోనగణయతినతాన్ యత్ర సంక్రోశపా
లాన్ । యత్తస్తైతిష్ఠతేన్యః కృపణమశరణోదర్క్యయన్ దన్
తపఙ్క్తిం। తత్తే శ్రీరఙ్గరాజప్రణయిని నయనోదఞ్చితన్య
ఞ్చితాభ్యామ్॥ ... ॥౧౮॥ *

వ్యా॥ హే (శ్రీరంగరాజప్రణయిని) ఏకో మనుష్యో (దృప్యద్దంతావళస్థో) మదద్విరదమస్తకస్థితో (ముక్తాతపత్రప్రచలమణిఘృణాతర్కారిమాళిః)

ముక్తాతపత్రేమౌక్తికచ్ఛత్రే గజగమనేన ప్రచలైర్మణిభిః ఘట్టనేఘుణా త్కారీ శబ్దాయమానో మౌళిః కిరీటం యస్య స తథోక్తస్సాన్ (నతాన్) నమ్రాన్ (క్షోణిపాలాన్) నానామణ్డలాధిపతీన్ నగణయతీతియత్ ఇయ మైశ్వర్యకాష్ఠా * అథదారిద్ర్యకాష్ఠామాహ * (అన్యఇతి) అన్యఇతరోమ నుష్యః (అశరణో) రక్షకాన్తరరహితస్సాన్ (కృపణం) దైన్యప్రకాశోయ థాభవతితథా । (దన్తపఙ్క్తిందర్శయన్) తస్మైదన్తావళిస్థితాయఃపురుషాయ (తిష్ఠతే) స్వాభిప్రాయం ప్రకటయన్నాస్తఇతి యత్తదుభయంక్రమేణ (తవన యనోదఞ్చితన్యఞ్చితాభ్యాం) నయనయోరుదఞ్చితేన కటాక్షేణ (న్యఞ్చి తేన) సంకోచేనచభవతీతిశేషః॥ ... ... ౧౬॥

అవ; సశ్లాఘ్యస్సగుణీధన్యస్సకులీనస్సబుద్ధిమాన్ । సశూరస్సచవిక్రాన్తో యంత్వన్దేవినిరీక్షసే * ఇత్యుక్తప్రమాణానుసారేణ సర్వసమ్పదాం లక్ష్మీభ్రూవిలాసప్రసరాభిముఖజంఘాలతామాహరతిరితి॥ ... *

మూ॥ రతిర్మతిసరస్వతీ ధృతిసమృద్ధిసిద్ధిశ్రియస్సుధాసఖి
యతోముఖఞ్చిచలిషేత్తవభ్రూలతా । తతోముఖమ
ధేన్దిరే బహుముఖీమహం పూర్వికాం విగాహ్యాచవశం
వదాగపరివహన్తికూలఙ్కషాః ॥ ౧౭॥

వ్యా॥ హే (సుధాసఖి) అమృతసోదరే, అనేన మధురతమత్వం జగదుజ్జీవనహేతుత్వఞ్చ వ్యఞ్జితమ్ । హే (ఇందిరే) తవభ్రూలతా (యతోముఖం) యత్పురుషాభిముఖం (చిచలిషేత్) చలితుమిచ్ఛేత్ చలనం వినాపి చలనేచ్ఛయాపైవ (తతోముఖం) తత్పురుషాభిముఖం (రతిః) ప్రీతిః (మతి

సరస్వతీధృతిసమృద్ధిసిద్ధిసిద్ధి(శ్రియః) మతిర్జ్ఞానం సరస్వతీ వాక్ వాగధిదేవతా చ ధృతిస్థైర్యం సమృద్ధిః పరిపూర్ణత్వం సిద్ధిరభిలషితావాప్తిః శ్రియః సంపదశ్చ అథసాకల్యేన * ప్రశ్నకార్త్స్న్యయోరథో అథేత్యమరః (బహుముఖీం) బహుప్రకారాం (అహంపూర్వికాం) అహంపూర్వం ప్రవహామ్యహంపూర్వమిత్యహన్తాం (విగాహ్య) ప్రవిశ్య (వశంవదాః) విధేయాస్సత్యః (కూలఙ్కషాః) ఉద్వేలాః (పరివహన్తి) పుత్రపౌత్రశిష్యప్రశిష్యపర్యన్తం ప్రసరన్తీత్యర్థః । * సర్వకూలాభ్రకరీషేషు కష ఇతి ఖచ్ప్రత్యయే ముమాగమే చ కృతే కూలంకషా ఇతి రూపమ్॥ ... ౧౭॥

అథ; సర్వవస్తునీచోచ్చభావో లక్ష్మీకటాక్షసజ్యోచవికాసాయత్త ఇత్యాహ॥ సహేతి॥ ... *

మూ॥ సహస్థిరపరిత్రసవ్రజవిరిఞ్చనాకిఞ్చనైరనోకహబృహస్పతి ప్రబలవిక్లబప్రక్రియమ్ । ఇదం సదసదాత్మనా నిఖిలమేవ నిమ్నోన్నతంకటాక్షతదుపేక్షయోస్తవహి లక్ష్మి తత్త్వార్ణవమ్॥ ॥ ౧౮ ॥ *

వ్యా॥ హేలక్ష్మి (సహస్థిరపరిత్రసవ్రజవిరిఞ్చనాకిఞ్చనైః) సహస్థిరాః స్థావరాశ్శైలవృక్షాదయః (పరిత్రసాః) పరిస్పన్దనశీలాః జఙ్గమాస్తేషాం (వ్రజైః) సమూహైః (విరిఞ్చనో బ్రహ్మ అకిఞ్చనో దరిద్రస్తైస్సహ అనోకహాః వృక్షాః (బృహస్పతిః) గురుః (ప్రబలో) బలవాన్ (విక్లబో) దుర్బలః తేషాం (ప్రక్రియా) ప్రకారో యస్మింస్తత్తథోక్తం । (ఇదం) పరిదృశ్యమానం జగత్ (నిఖిలమేవ) సమస్తమపి (సదసదాత్మనా) సమీచీనా సమీచీనరూపేణ

(నిమ్నోన్నతం) నీచోచ్చమితి యత్ర త్వత్కటాక్షతదుపేక్షయోర్వీక్షణావీక్షణ యోస్తాండవం నటనంహి॥ ... ౧౮॥

అవ; సంప్రతిభగవతోజగత్సృష్టిరక్షిర్విహారాయేత్యాహ॥ కాలఇతి॥

మూ॥ కాలే శంసతి యోగ్యతాం చిదచితో రన్యోన్యమాలి
ఙ్గతో ర్భూతాహంకృతిబుద్ధిపఞ్చకరణీస్వాన్తప్రవృత్తిన్ద్రి
యైః । అణ్డానావరణైస్సహస్రమకరోత్తాన్భూర్భువస్స్వ
ర్వతస్త్రీరంగేశ్వర దేవి తే విహృతయే సఙ్కల్పమానః ప్రియః॥

వ్యా॥ (హే శ్రీరంగేశ్వరదేవి) (కాలే) సర్గాద్యసమయే (యోగ్య తాం) సృష్ట్యానుఖ్యం శంసతిసతి స్రష్టుమయమవసరఇతి సూచయతిసతి చిద చితోః ప్రకృతిపురుషయో రన్యోన్యమాలింగతో ర్మిథోమిళితయోస్సతోః ప్రి యః శ్రీరంగరాజః సంకల్పమానో * బహుస్యాం ప్రజాయే యేతి బహుభవ నసంకల్పంకుర్వన్ తే విహృతయే భూతాహంకృతి బుద్ధిపంచకరణీస్వాంత ప్రవృత్తీంద్రియైః, భూతానిపృథివ్యాదీని అహంకృతిః ప్రకృతివికారరూపమ హంకారతత్త్వం బుద్ధిర్మహత్త్వం పంచానాం కరణానాంసమాహారః పంచ కరణీపంచజ్ఞానేంద్రియాణిస్వాంతంమనః ప్రవృత్తీంద్రియాణి వాగాది పంచక ర్మేంద్రియాణితైస్సహ ఆవరణైస్సప్తావరణైస్సమం । తాన్ ప్రసిద్ధాన్ భూర్భువస్స్వర్వతః త్రైలోక్యవత స్సహస్రమండానానంతాన కరోత్కృ తవాన్ ॥ ... ... ౧౯॥

అవ; విచిత్రా దేహసంపత్తిరీశ్వరాయ నివేదితుక్తప్రమాణానుసా రేణ కరణకళేబరయోగ్యస్యభగవత్కైంకర్యార్థత్వేపి తద్విస్మృత్యతాని కర

ణాని శబ్దాదిప్రవణాని కుర్వాణానాత్మనో భగవానేన తథాభూతాన్ కారయన్ తవపరిహాసరసముత్పాదయతీత్యాహ॥ శబ్దాదీనితి॥

మూ॥ శబ్దాదీన్విషయాన్ ప్రదర్శ్య విభవం విస్తార్య దాస్యాత్మకం వైష్ణవ్యా గుణమాయయాత్మనివహాన్విప్లావ్య పూర్వః పుమాన్। పుంసా పణ్యవధూవిడమ్బివపుషా ధూర్తానివాయాసయన్ శ్రీరఙ్గేశ్వరి కల్పతే తవపరీహాసాత్మనే కేళయే॥ ... ॥౨౦॥ *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగేశ్వరి - శ్రీరంగరాజప్రియే పూర్వః పుమాన్, పురాణపురుషః శ్రీరంగరాజః శబ్దాదీన్ శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాన్ విషయాన్ ప్రదర్శ్య దర్శయిత్వా। దాస్యాత్మకం దాసత్వరూపం విభవమైశ్వర్యం విస్తార్య విస్తృతం కృత్వా వైష్ణవ్యా విష్ణుసంబధిన్యా స్వకీయయేత్యర్థః। మమమాయా దురత్యయేత్యుక్తేః గుణమాయయా త్రిగుణాత్మికయా ప్రకృత్యా అత్ర మాయాశబ్దో విచిత్రసృష్టినిబంధనః। దేవమాయేవ నిర్మితేతివత్। ఆత్మనివహాన్ జీవసమూహాన్ విప్లావ్య వంచయిత్వా పణ్యవధూవిడంబివపుషా, వేశ్యానుకారి శరీరవేషేణ, పుంసా పురుషేణ, ధూర్తానివ ధృష్టపురుషానివ, ఆయాసయన్ వివశాన్ కుర్వన్, భగవానేవాత్మనివహాన్ ధూర్తాంశ్చాయాసయతి గుణమాయా వేశ్యానుకారిపురుషశ్చ ద్వారమాత్రమితి భావః। తవపరీహాసాత్మనే పరిహాసరసరూపాయ కేళయే, విహారాయ, కల్పతే - సమర్థో భవతి, కృపూ సామర్థ్య ఇత్యస్మాద్ధాతోః కృపో రో ల ఇతి లకారే కల్పత ఇతి రూపం। కేచిత్తు ధూర్తానివాయాసయన్నిత్యత్ర ధూర్తానాయాసయన్ సూత్రధార ఇవేతి యోజయంతి; తచ్చింత్యం। సూత్రధారపదాధ్యాహారప్రసంగాత్ ధూర్తానివేతి ధూర్త

పదాన్వితస్యైవ శబ్దస్యాధ్యాహృతసూత్రధారపదాన్వయే, వ్యవహితాన్వయశ్చ । తవపరీహాసాత్మనేకేళయే కల్పతఇతివచనానుపపత్తిశ్చ । సూత్రధారస్య లక్ష్మీపరిహాసరసాపాదనే దృష్టాంతత్వాయోగాత్ । నహి లోకస్య పరిహాసరసమాపాదయంత్సూత్రధారో లక్ష్మ్యా అపితమాపాదయతి యేనతస్య దృష్టాంతతాస్యాత్ ; నచలోకస్యేత్యధ్యాహృత్య పణ్యవధూవిడంబివపుషా పుంసాధూర్తానాపాదయంత్సూత్రధారో లోకస్యేవగుణమాయయాత్మనివహాన్విప్లావ్యపూర్వాః ప్రమాః తవపరీహాసాత్మనేకేళయే కల్పతఇతియోజనా క్రియతఇతివాచ్యం ; తథా సత్యా విప్రకృతమేవ వ్యాఖ్యానకౌశలం పండితంమన్యైః ప్రథమాంత షష్ఠ్యంత పదద్వయాధ్యాహారదోషాదివ శబ్దస్య లోకపదాన్వయేనాత్యంతవ్యవధానదోషాచ్చ అవ్యవధానేనానధ్యాహారేణచ వాక్యార్థవర్ణనసంభవే వ్యవధానాధ్యాహారకల్పనానౌచిత్యాచ్చ । తథా కల్పనే విశేషస్వారస్యాసిద్ధేశ్చ । నచ త్వత్పక్షాపేక్షయా దృష్టాంతదార్ష్టాంతికభేదసిద్ధిరేవ అస్మత్పక్షేవిశేషసిద్ధిరితివాచ్యం, ధూర్తాయాసయితృత్వాత్మనివహావిప్లావకత్వరూపభిన్నవిశేషణవిశిష్టవేషైకస్యైవ దృష్టాంతదార్ష్టాంతికభావే స్వారస్యాత్ఉతేశ్చేత్యలంపల్లవితేన॥ ... ౨౦॥

అవ; ఇత్థంలక్ష్మ్యా లీలావిభూత్యుపయోగముక్త్వా నిత్యవిభూతియోగమాహ॥ యదితి॥ ... ... *

మూ॥ యద్దూరేమనసోయదేవతమసఃపారేయదత్యద్భుతం
యత్కాలాదపచేళిమం సురపురీ యద్గచ్ఛతో దుర్గతిః।
సాయుజ్యస్య యదేవ సూతిరథవాయద్దుర్గ్రహమ్మద్గిరాం
తద్విష్ణోః పరమమ్పదంతవకృతేమాతస్సమామ్నాసిషుః॥ ౨౧

వ్యా॥ హేమాతః యత్ స్థానంమనసోదూరే। స్మర్తుమశక్యమిత్యర్థః మనసఇత్యసంకోచేనోక్తేః బ్రహ్మాదీనామపివాఙ్మనసా గోచరత్వంవివక్షితం, తదుక్తంశ్రీభాష్యకారైః॥ బ్రహ్మాదీనాంగోచరేశ్రీమతివైకుంఠఇతి । యత్తమసఇతియత్తమసః ప్రకృతిమండలస్యపారఏవపరస్తాదేవఏవకారేణ రజస్తమోలవస్పర్శోఽపినేతిసూచితం । యదేవతమసః పారేయత్పదమేవ ప్రకృతిమండలపారవర్తి; బ్రహ్మాదీనాంపదంతునతథేతి విశేష్యసంగత ఏవాయమేవకారః "క్షయంతమస్యరజసః పరాక ఇతిశ్రుతేః" రజస్తమశ్శబ్దౌతత్తద్గుణప్రధానప్రకృతివాచినౌ, యదత్యద్భుతమత్యాశ్చర్యావహం యత్కాలాదపచేళిమం యత్కాలాద్ధేతోరపచేళిమమపరిపక్వమకాలకాల్యం "నకాలస్తత్రవైప్రభురితిస్మృతేః" ప్రభుత్వంపరిపాకహేతుత్వం, సురపురీ సురాణాం బ్రహ్మాదీనాంపురీ వైరాజామరావత్యాదిరూపా, యద్గచ్ఛతఃయత్స్థానంగచ్ఛతః "పుంసోదుర్గతిః నరకః (ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్య పరమాత్మన) ఇతిస్మృతేః" సాయుజ్యస్య పరమపురుషసామ్యాపత్తేః యదేవయత్ స్థానమేవసూతిరుత్పాదకంనత్వితరదిత్యర్థః । అథనాకిమేభిర్లక్షణైరిదమేవతల్లక్షణమిత్యాహ। యద్దుర్గ్రహామితి, మద్గిరాంమద్వాచాంయద్దుర్గ్రహమగోచరంవిష్ణోః పరవాసుదేవస్య తత్పరమంపదమత్యుత్కృష్టస్థానంతవకృతే త్వదర్థంత్వన్నిత్యవాసార్థమిత్యర్థః ! సమామ్నాసిషుః అభ్యస్తవంతః వేదాఇతిశేషః, సంపూర్వాత్ మ్నాఅభ్యాసఇత్యస్మాద్ధాతోర్లుఙ్ చ్లేస్సిచి యమరమేత్యాదినా ఇట్సకోః కృతయోరాదేశప్రత్యయయోరితిషత్వే ఝేర్జుసిసమామ్నాసిషురితిరూపం "తద్విష్ణోః పరమంపదం సదాపశ్యంతి సూరయఇతిశ్రుతి"రిహప్రమాణం ద్రష్టవ్యమ్॥ ౨౧॥

అథ; సేశ్వరంవిభూతిద్వయం, తద్వర్తి వస్తుజాతంచ లక్ష్మీపరికర భూతమిత్యాహ ॥ హేలాయామితి ॥ ... ... *

మూ॥ హేలాయా మఖిలఞ్చరాచరమిద మ్భోగేవిభూతిః
పరా పుణ్యాస్తేపరిచారకర్మణిసదా పశ్యన్తియే సూరయః । శ్రీరఙ్గేశ్వరదేవి కేవలకృపానిర్వాహ్యావర్గేవ
యం శేషిత్వే పరమఃపుమాన్ పరికరాహ్యేతే తవ
స్ఫారణే ॥ ... *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగేశ్వరదేవి శ్రీరంగరాజప్రియే అఖిలంచరాచరం జఙ్గమస్థావరాత్మక మిదం పరిదృశ్యమానం జగత్తవ హేలాయాం క్రీడాయాం వినియుక్తం । హారేవిహారసి క్రీడాకంతుకైరివ జంతుభిరిత్యుక్తేః । పరాఉత్కృష్టా, పరమమహతీవా త్రిపాదస్యామృతందివీతి శ్రుతేః విభూతిశ్శుద్ధసత్త్వరూపా తవభోగేవినియుక్తా । భోగ్యభోగోపకరణ భోగస్థానత్వేన వినియుక్తేత్యర్థః। త్వాంత్వత్ప్రియంచ యే సదాపశ్యంతి సాక్షాత్కుర్వంతి పుణ్యాః యుష్మత్సదానుభవహేతు సుకృతశీలాస్తే సూరయో విష్వక్సేనాదయః । తే తవపరిచారకర్మణి వినియుక్తాః వయం బుభుక్షుముముక్షుభేదభిన్నాజీవాస్తవకేవలకృపా నిర్వాహ్యా వర్గేత్యన్నిర్హేతుక కృపానిర్వాహ కర్మకృతానాం వర్గేసంతతా, వినియుక్తాః పరమఃపుమాన్ పరమపురుషః త్వత్ప్రియః తవశేషిత్వే వినియుక్త ఇత్యేతే పూర్వోక్తాస్సర్వేపి తవస్ఫారణేవ్యాప్తౌ త్వద్విభవ ఇత్యర్థః । పరికరాహి ఉపకరణభూతాః ఖలు హిత్యాశ్చర్యే॥ ... ... ౨౨॥

అవ; శ్రీశ్రీపత్యోః పరమవ్యోమ్ని వైకుంఠనగరీ యోగమాహ ॥ ఆజ్ఞేతి ॥ ... ... *

మూ॥ ఆజ్ఞానుగ్రహ భీమకోమలపురీ పాలాఫలమ్భేజుషాం
యాఽయోధ్యేత్యపరాజి తేతివిదితా నాకమ్పరేణ స్థితా ।
భావై రద్భుతభోగ భూమగహనై స్సాన్ద్రాస్సుధాస్యన్దిభి
శ్శ్రీరఙ్గేశ్వర గేహలక్ష్మి యువయోస్తాం రాజధానీం
విదుః ॥ ॥ ౨౩ ॥ *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగేశ్వర గేహలక్ష్మి ! శ్రీరంగేశ్వర దివ్యవిమానాలంకరణభూతే ! యాపురీ ఆజ్ఞానుగ్రహ భీమకోమలపురీపాలా ఆజ్ఞయా శాసనేన అనుగ్రహేణదయయా యథాక్రమంభీమాః భయంకరాః కోమలాస్సౌమ్యాః పురీపాలాః నగరరక్షకాః యస్యాస్సాతథోక్తా భేజుషాంభజతాం ఫలంభక్తానాం ప్రపన్నానాంచస్వతః పురుషార్థభూతా అయోధ్యేత్య పరాజితేతి యోద్ధుమశక్యేతి పరైరజితేతిచ హేతోర్వ్యా తత్తదాఖ్యయా విదితా ప్రసిద్ధాశ్రుతావితి శేషః "దేవానాం పూరయోధ్యేతి విశేషాపరాజితేతిచ శ్రుతేః" నాకంపరేణ నాకస్యపరమాకాశస్య పరేణ ఉపరిష్టాత్ పరమవ్యోమ్నీత్యర్థః ॥ స్థితావర్తమానా "పరేణనాకం నిహితంగుహాయా మితిశ్రుతేః" సుధాస్యందిభిరమృత స్రావిభిరోభ్యగ్యతమై రిత్యర్థః । అద్భుతభోగ భూమగహనైః అద్భుతభోగానా మాశ్చర్యసుఖానా మనుభవానాంవా భూమ్నా బాహుళ్యేన గహనైస్సంభృతైర్భావైః పదార్థైః సాంద్రానిబిడాచ భవతి తాం యువయోః రాజధానీంప్రధాననగరీంవిదుః శ్రుతయో మునయో వేతి శేషః । ప్రధాననగరీ రాజ్ఞాం రాజధానీతికథ్యత ఇత్యమరశేషః ॥ ౨౩॥

అవ; తత్రస్థితమాస్థాన మనుసంధత్తే ॥ తస్యామితి ॥ *

మూ॥ తస్యాంచత్వత్కృపావన్నిరవధి జనతా విశ్రమార్హా
వకాశం సఙ్కీర్ణం దాస్యతృష్ణాకలితపరికరైః పుమ్భిరా
నన్దనిత్యైః । స్నేహాదస్థానరక్షా వ్యసనిభి రభయం
శార్ఙ్గచక్రాసిముఖ్యై రానన్దైకార్ణవం శ్రీర్భగవతియువ
యో రాహురాస్థానరత్నమ్ ॥ *

వ్యా॥ భగవతి షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణే హేశ్రీః తస్యాంపురి త్వత్కృపా వత్త్వద్దయేవ నిరవధిజనతా విశ్రమార్హావకాశం నిరవధేః రవధిశూన్యాయాః అసంఖ్యాయాః జనసమూహస్య విశ్రమార్హో విశ్రాంతియోగ్యోవకాశోన్తరం యస్మింస్తత్ తథోక్తం త్వత్కృపాయాస్సర్వవిషయత్వా త్తథాత్వమవివాదం, తద్వదిదమపీతిభావః। దాస్యతృష్ణాకలిత పరికరైః దాస్యే కైంకర్యకరణేతృష్ణయాస్పృహయా-కలితాగృహీతాః పరికరా శ్ఛత్రచామర పతద్గ్రహకళాచికాదయోయైస్తై రానందనిత్యై రానందశాలిభిః పుంభిర్ముక్తపురుషైః సంకీర్ణంసంభృతంస్నేహాద్భగవద్దివ్యమంగళ విగ్రహప్రేమ్ణః ఆస్థానరక్షా వ్యసనిభిరస్థానే అకాండేరక్షాయాం రక్షణే వ్యసనిభిర్వ్యాపృతైః పరమపదే భయశంకాయా అనవకాశాద్రక్షా వ్యసనస్యాస్థానత్వం, శార్ఙ్గచక్రాసిముఖ్యైశ్చాప సుదర్శనఖడ్గ ప్రభృతిభిః పంచాయుధైః అభయం భయరహితం ఆనన్దైకార్ణవ మానందస్యానుకూల జ్ఞానస్యార్ణవం సముద్రం అపరిచ్ఛిన్నానందావహమిత్యర్థః । తథాభూతం యువయోః శ్రీశ్రీపత్యో రాస్థానరత్నం మహామణిమంటప శ్రేష్ఠంచాహుః వేదాంతా ఇతిశేషః । తస్యాం

చేత్యత్రచశబ్దస్యా స్థానరత్నంచాహురిత్యుక్తేరత్రాన్వయః "ప్రజాపతేస్స్వభాంవేశ్మ ప్రపద్యన్తఇతి" శ్రుతిరత్ర ప్రమాణతయానుసంధేయా॥ ౨౪॥

అవ; తన్మణ్టపే శేషసింహాసనే విశ్వరక్షాదీక్షితేన స్వామినా సహ సదానందావహత్వమాహ ॥ తత్రేతి ॥ ... ... *

మూ॥ తత్రస్రక్స్పర్శగన్ధం స్ఫురదుపరిఫణా రత్నరోచిర్వి
తానం విస్తీర్యానన్తభోగం తదుపరినయతా విశ్వమే
కాధిపత్యమ్। తైస్తైః కాన్తేనశాన్తోదితగుణవిభవైర్వర్ధి
తాత్వామసంఖ్యైరన్యోన్యాద్వైతనిష్ఠా ఘనరసగ
హనాన్దేవిబధ్నాసి భోగాన్ ॥ *

వ్యా॥ హేదేవి తత్ర మహామణిమణ్టపే స్రక్స్పర్శగంధంస్రజః పుష్పమాలికాయాః స్పర్శగన్ధావివ స్పర్శగంధౌ యస్యతంతథోక్తం స్ఫురదుపరిఫణారత్నరోచిర్వితానం స్ఫురతాముపరిఫణారత్నానాముపరితనమాణిక్యానాం రోచీంష్యేవ వితానముల్లోచో యస్యతం అనంతభోగం అనంతస్య శేషస్య భోగంకాయం విస్తీర్యవిస్తృతం కృత్వాతదుపరి అనంతభోగోపరి నివిశ్యేతి శేషః। విశ్వం విభూతిద్వయమేకాధిపత్యమేకచ్ఛత్రాధిపత్యం నయతా గమయతా అసంఖ్యైస్సంఖ్యాతీతైస్తైస్తై రవాఙ్మనసగోచరైః శాంతోదితగుణ విభవైః శాంతోదితస్య భగవచ్ఛాంతోదితదశాయాః స్వవైశ్వరూప్యానుభవ రూపాయాః గుణవిభవైః గుణాతిశయైః త్వామర్ధితాత్వదనురూపేణకాంతేన ప్రియేణహరిణాసహ అన్యోన్యాద్వైతనిష్ఠా ఘనరసగహనాన్ అన్యోన్యం పరస్పరం అద్వైతనిష్ఠయా ఏకీభావేన పరస్పర గాఢాను

రాగేణేత్యర్థః । ఘనేన నిబిడేన రసేనానన్తేన గహనాన్నిర్ఝరాత్ భోగాననుభవాన్ బధ్నాసి ఘటయసి । యువయోస్సేవకానాం సూరిపరిషదాం చేతి భావః । బన్ధ బన్ధన ఇత్యస్మాద్ధాతోః శ్నా ప్రత్యయే లట్సిపి బధ్నాసీతి రూపమ్ ॥ ... ... ౨౭॥

అవ; న కేవలం పత్యుస్త్వమేవానన్దావహా త్వమివ పత్యుస్తవ చ భోగ్యభూతాః పరస్సహస్రం సపత్న్యస్సన్తీత్యాహ ॥ భోగ్యా ఇతి ॥ *

మూ॥ భోగ్యా వామపి నాన్తరీయకతయా పుష్పాఙ్గరాగైః
స్సమం నిర్వృత్తప్రణయాతివాహనవిధానీతాః పరీవా
హతామ్ । దేవి త్వామనునీయయా సహ మహీదేవ్యస్స
హస్రం తథా యాభిస్త్వం స్తనబాహుదృష్టిభిరివ స్వా
భిః ప్రియం శ్లాఘసే ॥ ... *

వ్యా॥ హే దేవి వామపి భోగ్యభూతయోర్యువయోరపి పుష్పాఙ్గరాగైస్సమం స్రక్చన్దనాదితుల్యం అఙ్గరాగశబ్దేన అఙ్గరచనాహేతుభూతఘనసారకుఙ్కుమకస్తూర్యాదయోఽపి గృహ్యన్తే । నాన్తరీయకతయా స్వభోగ్యతోపయోగేన భోగ్యాః యథా పుష్పాఙ్గరాగాదీనాం ప్రధానభూతస్వభోగ్యతోపయోగేన భోగ్యత్వం తథా తాసామపీతి భావః । నిర్వృత్తస్య పరిపూర్ణస్య ఉద్వేలస్యేత్యర్థః । ప్రణయస్య ప్రేమరసస్యాతివాహనవిధౌ అతిప్రవాహణే పరీవాహతాం నిర్గమప్రవాహం తా నీతాః ప్రాపితాః । శ్రీశ్రీపత్యోరున్మస్తకః ప్రేమరసస్సపత్నీముఖేన ప్రవహతీతి భావః । యథా తటాకః పరిపూర్ణస్సన్ నిర్గమప్రవాహం వినా న నిర్వహతి తథా శ్రీశ్రీశయోరత్యుత్కట

ప్రేమరసో భూనీళాదిసపత్నీముఖేనప్రవహణం వినానన్ర్వహతీతిహృదయం। నీళయా నీళాదేవ్యాసహ మహీంభూదేవీత్వా మనుత్వద్వ్యాపృతయేత్యర్థః। నీళయాసహేతినీళాదేవ్యా భూమ్యపేక్షయా వ్యాపృతత్వంస్ఫుటం*సహయుక్తేఽప్రధాన ఇత్యనుశాసనాత్; తథాభూనీళే ఇవత్వామనుసృత్య సహస్రందేవ్యస్సంతీతిశేషః। త్వం యాభిర్దేవీభిస్సార్ధ్వభి స్సీవ్యయాభిస్తనబాహుదృష్టిభిరివ స్వావయవైరివప్రియం ప్రేయాంసం,శ్లాఘసే సంతోషయసి। శ్లాఘృకత్థన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లడాత్మనేపద మధ్యమపురుషైకవచనం। స్తనబాహుదృష్టిభిరిత్యత్ర మహావిభాషయా ద్వన్ద్వైకవద్భావవికల్పః న కేవలం లక్ష్మ్యాస్తాభిస్సహ సాపత్న్యకలహాభావః పరంతు భగవతస్తాభిస్సహ సంశ్లేషే స్వావయవసంశ్లేషఇవ తస్యాంమహతీ ప్రీతిర్వర్ధత ఇతిభావః॥ ౨౬॥

అథ; ఇత్థంలక్ష్మ్యాస్సపత్నీ సహస్రముక్త్వా పరిచారకవర్గమాహ ॥ తఇతి ॥ ... ... *

మూ॥ తేసాధ్యాస్సన్తిదేవా జననిగుణవపుర్వేష వృత్తస్వరూపైర్భోగైర్యానిర్విశేషాస్స్వవయసఇవయే నిత్యనిర్దోషగన్ధాః। హేశ్రీశ్శ్రీరఙ్గభర్తుస్తవచ పదపరిచారవృత్త్యైసదాపి ప్రేమప్రద్రాణభావా విలసహృదయహతాతాకారకైఙ్కర్యభోగాః ॥ ॥౨౭॥ *

వ్యా॥ హేజననిశ్రీః సాధ్యాస్సాధ్య నామకాదేవాః ద్యోతమానాః మోదమానావా నిత్యనిర్దోషగంధాః నిత్యంకాలత్రయేపి నిర్దోషగన్ధాః। నిర్గతావద్యలేశాః। లేశేపిగంధఇత్యమరః। అస్పృష్ట సంసారగంధా ఇత్యర్థః।

గుణవపుర్వేష వృత్తస్వరూపైః-గుణైరపహతపాప్మత్వాదిభిర్జ్ఞానశక్త్యాది భిశ్చ వపుర్భిర్విగ్రహైః వేషైశ్శంఖ చక్రాద్యలంకారైః వృత్తైర్నిరంకుశ వ్యాపారైః స్వరూపైర్జ్ఞానానందామలాత్మస్వరూపైః భోగైస్స్వవిభూతిక భగవత్కల్యాణగుణానుభవైర్వా శబ్దశ్చార్థః। భోగైశ్చేత్యర్థః। నిర్విశేషాః విశేషరహితాస్తుల్యా ఇత్యర్థః యువాభ్యాం పరస్పరంచేతి శేషః। అత ఏవ సవయస ఇవసమానవయస్కా ఇవ సఖాయ ఇవవాయే సంతితేసూరయః। శ్రీరంగభర్తుస్తవచ పదపరీచారవృత్త్యై శ్రీపాదకైంకర్యకరణాయసదాపి సర్వదేశసర్వకాల సర్వావస్థాస్వపి, ప్రేమప్రద్రాణభావావిలహృదయహఠాత్కార కైంకర్యభోగాః। ప్రేమ్ణా ప్రీత్యా ప్రద్రాణేన ద్రవీభూతేన భావేనాభిప్రాయేణ వస్తావిశేషేణవా ఆవిలేనకలిలేన హృదయేన మనసా హఠాత్కారో ఝటిత్యాచరణం యస్య తత్తథోక్తం। తథాభూతం కైంకర్యంపరిచరణమేవ భోగోభృతిస్సుఖంవా యేషాం తేతథోక్తాః తథాభూతాభవంతీతి శేషః। భోగస్సుఖేస్త్రియాః భృతావిత్యమరః। యద్వా-యేసాధ్యాస్సాధ్యానామకా ఇత్యాది పూర్వవిశేష విశిష్టాః ప్రేమప్రద్రాణభావావిల హృదయహఠాత్కార కైంకర్యభోగాస్తేసూరయః శ్రీరంగభర్తుస్తవచపద పరీచారవృత్త్యై సంతీత్యన్వయః ॥ ... ... ౨౭॥

అవ; అథలక్ష్మ్యై భగవత్స్వరూప నిరూపక ధర్మతామాహ ॥

* ... ...

స్వరూపమితి ॥

మూ॥ స్వరూపం స్వాతన్త్ర్యం భగవత ఇదం చన్ద్రవదనే
త్వదాశ్లేషోత్కర్షాద్భవతి ఖలునిష్కర్షసమయే। త్వమా

సీర్త్వాతక్ష్మీ ప్రిక కమితురిదమిత్థం త్వద్విభవ స్తద న్తర్భావా
త్త్వాం నపృథగభిధ త్తే శ్రుతిరపి ॥ ౨౮ ॥ *

వ్యా॥ హేచంద్రవదనే ఆశ్రితానందనముఖి మాతః । శ్రీఃనిష్కర్ష సమయే నిర్ణయవేళాయాం భగవత శ్శ్రీమన్నారాయణస్య ఇదంస్వరూపం. స్వాతన్త్ర్యం నిరంకుశ స్వతంత్రత్వంచ త్వదాశ్లేషోత్కర్షాత్ త్వన్నిత్య యోగాతిశయాత్ భవతిఖలు, తత్ర హేతుమాహ । త్వమాసీరితి । కమితుః ప్రేయసః త్వమిదమిత్థంత్వ విభవఆసీః ఆయమీశ్వర ఇతీదంత్వవిభవః ఈ దృశ ఈశ్వర ఇతీత్థ న్త్వవిభవః ఉభయమపి త్వమేవాభవః సంతస్త్వాం భగ వతి దృష్ట్వాత్వదాశ్రయ మీశ్వరంనిశ్చిన్వంతి త్వత్పతిత్వ మీశ్వరలక్షణం జానంతిచేతిభావః । శ్రుతిస్త్వామపి తదంతర్భావాత్ భగవత్స్వరూప నిరూ పక కోటావంతర్భావాత్ పృథక్ భగవతః పృథక్కృత్య నాభిధత్తే నవదతి అభిపూర్వాడ్డుధాఞ్ ధారణపోషణయోరిత్యస్మాద్ధాతోర్జుహోత్యాది కా చ్ఛపః శ్లౌ శ్లావితిద్విత్వే అభ్యాసహ్రస్వతే, శ్నాభ్యస్తయోరాత ఇత్యా లోపే, దధస్తథోశ్చేతిభష్భావే అభిధత్త ఇతిరూపమ్ ॥ ౨౮ ॥

అవ; మంగళమ్భగవాన్ విష్ణు ర్మఙ్గళంమధుసూదనః । మంగళంపుం డరీకాక్షో మంగళంగరుడధ్వజః పవిత్రాణాం పవిత్రంయో మంగళానాంచ మంగళ మితి భగవతి ప్రయుజ్యమానం మంగళ పదం శ్రీసంబన్ధాయత్త మిత్యాహ ॥ తవేతి ॥ *

మూ॥ తవస్పర్శాదీశం స్పృశతికమలే మఙ్గళపదంత వేదం
నోపాధేరుపనిపతితం శ్రీరసియతః । ప్రసూనం పుష్పస్త్రీ

మపి పరిమళర్ద్ధింజిగదిషు ర్నచైవంత్వాదేవం స్వదతఇతి
కశ్చిత్కవయతే॥ ... ... *

వ్యా॥ హేకమలే ఈశం స్వామినం తవ స్పర్శాత్ త్వత్సంబంధాత్ మంగళపదం మంగళశబ్దః స్పృశతిబోధయతి; ఇదం ఏతన్మంగళపదం ఉపాధేః ప్రయోజకాంతరాత్ తవనోనిపతితం నత్వద్వాచకత్వేన సంబద్ధం । కింతుస్వతఏవ తత్ర హేతుమాహాయతశ్శ్రీరసీతి । యతో హేతోస్త్వం శ్రీర్మంగళమసి । తత్రదృష్టాంతమాహ ప్రసూనమితి । ప్రసూనం పుష్పం పుష్యంతీమతిశయితం కుర్వంతీం పరిమళర్ద్ధిమపి గంధసంపదమపిజిగదిషుః స్వాద్యాంగదితుమిచ్ఛుః ఏవంత్వాదేతాదృశగుణయోగాదేవం స్వదతే ఇత్థం హృద్యాభవతీతి కశ్చిత్కోఽపి పుమాన్నచ కవయతేన కథయతిహి । చోద్యార్థః । పుష్పాతిశయనిరూపణే పరిమళాపేక్షేవ పరిమళాతిశయనిరూపణే గుణాంతరాపేక్షా యథా నాస్తి తథాభగవన్మంగళత్వే శ్రీసంబంధోనియామకః నతు తస్యాస్తత్వే నియామకాంతరాపేక్షేతిభావః ॥ ౨౯॥

అవ; సర్వేశ్వరస్య లోకపాలానాంచ లక్ష్మీకటాక్షలబ్ధవిభవత్వ ముక్త్వా సర్వేశ్వరం లోకపాలాంశ్చ ప్రతిపాదయన్వేదస్త్వామేవ ప్రతిపాదయతీత్యాహ, అపాంగాఇతి ॥

మూ॥ అపాఙ్గాభూయాంసో యదుపరిపరం బ్రహ్మతదభూద
మీ యత్రద్విత్రా స్సచశతముఖాది స్తదధరాత్ । అత
శ్శ్రీరామ్నాయ స్తదుభయముశంస్త్వాం ప్రణిజగౌ ప్రశ
స్తిస్సారాజ్ఞో యదపిచపురీకోశకథనమ్॥ *

వ్యా॥ హే శ్రీః తవ భూయాంసో బహుసంఖ్యా అపాంగాః కటాక్షాః యదుపరి యస్య వస్తున ఉపరి ప్రసృతాః ఇతిశేషః । తద్వస్తుపరబ్రహ్మభూత్ తవభూయః కటాక్షవిషయీభూతం వస్తుపరబ్రహ్మత్వ మగమదిత్యర్థః; అమీ అపాంగాః యత్రవస్తుని ద్విత్రా ద్వౌవాత్ర యోవామానం యేషాం తే ద్విత్రాః తే ప్రసృతాః సచ తదధరాత్ తతః పరబ్రహ్మణః అధరాదర్వాచీనః శతమఖాదిరభూత్ । ఇదముపలక్షణం విధిశివయోరపి తదవరత్వంబోధ్యమ్ “ నారాయణాద్బ్రహ్మాజాయతే ” నారాయణాద్రుద్రోజాయతే “ క ఇతి బ్రహ్మణోనామ ఈశోహం సర్వదేహినాం । ఆవాంతవాంగే సంభూతౌ తస్మాత్కేశవనామవా” నితి బ్రహ్మరుద్రయోరపి భగవత ఉత్పన్నతయా శ్రుతి స్మృత్యవగతత్వాత్ । సచేతి శతమఖాద్యపేక్షయా పుంలింగనిర్దేశః । అతస్త్వత్కటాక్షలబ్ధ విభవత్వాత్తదుభయం పరబ్రహ్మ విధిశివ శతమఖాదిరూపం; ఉశన్ కామయమానః సన్నిత్యర్థః । అమ్నాయో వేదస్త్వాం ప్రణిజగౌ ప్రవ్యక్తంగదితవాన్ । ప్రణిపూర్వాత్ గైశబ్ద ఇత్యస్మాద్ధాతోః లిట్పరస్మైపద ప్రథమపురుషైకవచనం । తథాహి! పురీకోశకథనం పుర్యా రాజధాన్యాః కోశస్య ధనసంచయాదేశ్చకథన మతిశయేన వర్ణనం క్రియత ఇతి యత్ జనైరితిశేషః । సా రాజ్ఞస్తత్పరిపాలకస్య ప్రభోః ప్రశస్తిః ప్రసిద్ధిః॥ అత్ర పురీకోశకథనం రాజ్ఞః ప్రశస్తిరితి సామాన్యనిర్దేశేన పరబ్రహ్మదిపరామ్నాయకృత లక్ష్మీప్రశస్తికథనవిశేషస్య సమర్థనాత్సామాన్యేన విశేషసమర్థనరూపార్థాంతరన్యాసాలంకారః ॥ ౩౦॥

అథ; భగవత్స్వరూపం స్వాతన్త్ర్యంత్వదాశ్లేషాదితి ప్రాగుక్తం సింహావలోకనేన నిరీక్ష్య తథాత్వే పరాధీనత్వమస్యాహితాతిశయిత్వం విగు

ణత్వంచ ప్రసజ్యేదిత్యాది శంకాం హేతువిశేషేణ దృష్టాంతబలేనచ పరిహరతి॥ స్వత ఇతి ॥

*

మూ॥ స్వతశ్శ్రీస్త్వం విష్ణోస్స్వమసి తత ఏవైష భగవాం స్త్వ
దాయత్తర్ద్ధిత్వేప్య భవదపరాధీనవిభవః । స్వయందీ
ప్తం రత్నం భవదపి మహార్ఘం నవిగుణం నకుంఠ స్వాత
న్త్ర్యం భవతిచ నచాన్యాహితగుణమ్॥ ౫౧ *

వ్యా॥ హే శ్రీః త్వం విష్ణోః స్వతస్స్వభావాత్ నిరుపాధికాత్మ స్వరూపస్వభావాదిత్యర్థః । స్వమసి శేషభూతాసి (స్వత్వ మాత్మని సంజాతం స్వామిత్వం బ్రహ్మణిస్థితం। ఆత్మదాస్యం హరేస్స్వామ్యం స్వభావంచ సదాస్మర) ఇత్యాద్యనేక ప్రమాణప్రసిద్ధేః । తత ఏవ స్వత్వాదేవ ఏష భగవాన్ శ్రీరంగరాజః త్వదాయత్తర్ద్ధిత్వేప్యపరాధీన విభవోఽభవత్ । తథాహి రత్నం మాణిక్యం స్వయందీప్తం స్వకాంత్యా మహార్ఘం నిరవధికమూల్యం భవదపి విగుణం గుణహీనం నకుంఠస్వాతంత్ర్యం ప్రతిహత స్వాతంత్ర్యంచ। అన్యాహితగుణం పరాధీనాతిశయంచ న భవతి తద్వత్ శ్రీయోపి త్వదధీన సంపత్త్వేపి న విగుణో నకుంఠస్వాతన్త్ర్యో నాన్యాహితాతిశయశ్చ భవతీతి భావః॥

అవ; ఇత్థం లక్ష్మీస్వరూపమనుసంధాయ స్వరూపాశ్రితాన్ దివ్యమంగళవిగ్రహాశ్రితాంశ్చ కల్యాణగుణాన్వివక్షుః ప్రథమం శ్రీశ్రీశయోః సాధారణగుణాననుసంధత్తే॥ ప్రశకనేతి ॥

*

మూ॥ ప్రశకనబలజ్యోతిర్జ్ఞానైశ్వరీవిజయప్రథాప్రణతవరణప్రే
మక్షేమఙ్కరత్వపురస్సరాః। అపిపరిమళఃకాన్తిర్లావణ్య

మర్చిరితీన్దిరే తవభగవతశ్చ తే సాధారణా గుణరా
శయః॥ ... ... "౩౨" *

వ్యా॥ హేఇందిరే పరమైశ్వర్యప్రదే ! శ్రీః ! ప్రశకనం ప్రకృష్టాశక్తిః బలం సర్వజగద్భరణ సామర్థ్యం జ్యోతిస్తేజః జ్ఞానం సర్వదా సర్వవస్తుసాక్షాత్కారః । ఐశ్వరీఈశ్వరత్వం । విజయప్రథా జయశీలత్వ ప్రశస్తిః ప్రణతవరణమాశ్రితవశీకారః । ప్రేమ ఆశ్రితవిషయప్రీతిః క్షేమఙ్కరత్వమాశ్రితేష్ట ప్రాపకత్వం తదనిష్టనివర్తకత్వంచ పురస్సరాః ప్రధానాని యేషాం తే తథోక్తాః । ఏతే దివ్యాత్మస్వరూపగుణాః । అథ దివ్యమంగళ విగ్రహగుణానాహ అపీతి । ఊపి అపిచేత్యర్థః । నకేవలమాత్మగుణా ఏవసాధారణాః । విగ్రహగుణా అపిచేత్యపిశబ్దార్థః । పరిమళస్సౌగంధ్యం కాంతిస్సౌందర్యంసాచావయవ శోభాలావణ్యం సముదాయ శోభా అర్చిరౌజ్జ్వల్యం పరప్రకాశకత్వమితి యావత్ ఇత్యేతే ద్వివిధా అపి స్వరూపవిగ్రహాశ్రితగుణరాశయో గుణసమూహాస్తవ భగవతశ్చ సాధారణాస్సమానా ఇత్యర్థః । అత్రభగవతో విజయప్రథా శ్రీరామాయణే — (శత్రోఃప్రఖ్యాతవీర్యస్యరంజనీయస్యవిక్రమైః) ఇతిరావణవచనాదభివ్యక్తా (సీతాయాస్తు వాసిష్ఠరామాయణే దశకంధరసంహారె విజయప్రథాసువ్యక్తా) భగవతః క్షేమంకరత్వ ముభయవిధమపి సాక్షాదేవ లక్ష్మ్యాస్త్విష్టప్రాపణం సాక్షాత్పరంపరయాపి సంభవతి అనిష్టనివర్తకత్వంతు భగవద్ద్వారేతి బోధ్యమ్॥ ౩౨॥

అవ ; పునస్సాధారణగుణాననుసంధత్తే॥ అన్యేపీతి॥ *

మూ॥ అన్యేపియావనముఖాయువయోస్సమానా శ్రీరఙ్గ
మఙ్గళ విజృమ్భణవైజయన్తి । తస్మిన్నవత్వయిచతస్యపర
స్పరేణ సంస్తీర్యదర్పణ ఇవప్రచురంస్వదన్తే॥ "౩౩" *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగమంగళ విజృంభణవై జయంతి। శ్రీరంగోత్సవ ప్రకాశనోద్యతకేతో! శ్రీరంగోత్సవవృద్ధికరీత్యర్థః।అన్యే ఉక్తగుణవ్యతిరిక్తా యౌవనముఖా యౌవనాదయః ముఖశబ్దేన సౌకుమార్యాదయో గృహ్యన్తే ।యువయో ర్భగవతః తవచ సమానాస్సాధారణాస్సన్తః। తవ గుణా స్తస్మిన్ తస్యగుణా స్త్వయిచ దర్పణ ఇవసంక్రాన్తిర్యాభివ్యాప్య పరస్పరేణాన్యోన్యం ప్రచురం ప్రకామం స్వదంతేరస్యాభవంతి స్వద ఆస్వాదన ఇత్యస్మాద్ధాతో ర్లడాత్మనేపద ప్రథమపురుషబహువచనం । భగవాన్ లక్ష్మ్యాం ప్రకాశనబలాదీనవలోక్య స్వకీయా ఏవైతేగుణా ఇత్యానందమనుభవతి ఏవం లక్ష్మీరపిభగవతితానుపలక్ష్య స్వకీయా ఏవైత ఇతి సంమోదం భజతఇతివక్తురభిప్రాయః॥

అవ; నసూభయోస్స్వరూప రూపగుణసాధారణ్యే సేవకానాం శ్రీశ్రీశపృథగనుభవః కథంఘటత ఇత్యత్రాహ ॥ యువత్వాదావితి॥ *

మూ॥ యువత్వాదౌతుల్యేప్యపరవశతాశత్రుశమనస్థిరత్వా
దీన్కృత్వా భగవతిగుణాన్పుంస్త్వసులభాన్ । త్వయి
స్త్రీత్వైకాన్తాన్ మ్రదిమపతిపారార్థ్యకరుణాక్షమాదీ
న్వా భోక్తుంభవతియునయోరాత్మనిభిదా॥ ౩౫ ॥ *

వ్యా॥ హే శ్రీః యువత్వాదౌ యౌవనాదౌ తుల్యేపి యువయోరితిశేషః భగవతి హారౌ పుంస్త్వసులభాన్ పురుషైకనిష్ఠాన్ అపరవశతాశత్రుశమనస్థిరత్వాదీన్ అపరవశతా స్వాతంత్ర్యం శత్రుశమనం విరోధినిరసకత్వం స్థిరత్వమప్రకంప్యత్వమాదిశ్యేషాంతాన్ గుణాన్ కృత్వా భేదకానసుసంధాయ త్వయిభవత్యాం స్త్రీత్వైకాన్తాన్ స్త్రీస్వభావాంతరంగాన్ మ్రదిమ

పతిపారార్థ్యైకకరుణాక్షమాదీన్వా ప్రదిమామ్రుమహృదయత్వం పతిపారార్థ్యం భర్తృపారతన్త్ర్యం కరుణాపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం క్షమా అపరాధసహత్వమాదిర్యేషాంతాన్. వాశబ్దశ్చార్థః క్షమాదీంశ్చేత్యర్థః । కృత్వాభేదకానసుపన్నాయ భోక్తుమనుభవితుం యువయోరాత్మని స్వరూపే విగ్రహేంచఖిదాభవతి భేదస్సిధ్యతి అనుభవితౄణామితిశేషః । యద్యపి ప్రదిమకరుణాక్షమా భగవతోపి సమానాః-తథాపి స్వాతంత్ర్యా సమవహితాస్తా ఇహాఽవక్షితాః-భగవతో ప్రదిమాద్యాస్తు నతథావిధా ఇతిభావః ॥ ౩౪॥

అథ; శ్రీశ్రీపత్యోస్స్వరూపభేదక గుణాననుసంధాయ రూపభేదక గుణాననుసంధత్తే॥ ఘనేతి॥ *

మూ॥ ఘనకనకద్యుతీ యువదశామపి ముగ్ధదశాం యువ
తరుణత్వయోరుచితమాభరణాదిపరమ్ । ధ్రువమసమా
నదేశ విసివేశివిభజ్యహరా త్వయిచకుశేశయోదరవి
హారిణిసిర్విశసి॥ *

వ్యా॥ కుశేశదకేశేతఇతి కుశేశయఃంపద్మం । జీవనీయం కుశం విషమిత్యమరః ॥ తస్యోదరేగర్భేవిహరతీతి కుశేశయోదరవిహారిణి కమలనిలయే ఘనకనకద్యుతీ ఘనస్య నీలమేఘస్య కనకస్య సువర్ణస్య ద్యుతీ ఇవద్యుతీ యువదశాం యువత్వం ముగ్ధదశాం తారుణ్యమపి యువతరుణత్వయో ర్యువత్వ తారుణ్యయో రుచితం యోగ్యం పరముత్కృష్టం పరస్పరవిలక్షణంవా అతఏవా సమానదేశవినివేశ । అసమానదేశే పరస్పరభిన్నదేశే ధర్మిణి వినివేశస్సంవేశనం యస్య తత్తథోక్తం ఆభరణాదిభూషణాది ఆదిశబ్దేన శ్మశ్రుపీతాంబరోర్ధ్వ పుండ్రయజ్ఞోపవీతాది స్తనవసనాంజన హరిద్రాకాశ్మీరమకరి

కాపత్రాదిచగృహ్యతే । హారౌ త్వయిచ విభజ్యవిభాజకం కృత్వా నిర్విశసి అనుభవసిహారింత్వాంచేతిశేషః । ధ్రువమేతత్సత్యం ఏవం విభాజకధర్మానుసంధానే యువయోర్భేదగ్రహో యువయోరేవ నభవేదితిభావః । నిరిత్యుపసర్గాద్విశప్రవేశన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లట్ మధ్యమపురుషైకవచనే నిర్విశసీతిరూపమ్॥ ౩౫॥

అవ; క్షీరాబ్ధిసారసమష్టితయా లక్ష్మీవిగ్రహం వర్ణయిత్వా కల్పలతాదేస్తదృజీషతా ముత్ప్రేక్ష్య తథావర్ణనం పయోధేరావిర్భూతస్య అప్రాకృతస్య లక్ష్మీదివ్యమంగళవిగ్రహస్య నయుక్తమిత్యాహాఙ్గమితి॥ ... *

మూ॥ అఙ్గన్తేమృదుశీతముగ్ధమధురోదారైర్గుణైస్సంభృతైః క్షీ
రాబ్ధేః కిమృజీషతాముపగతా మన్యేమహార్ఘాస్తతః । ఇ
న్దుః కల్పలతా సుధామధుముఖా ఇత్యావిలాంవర్ణనాం
శ్రీరఙ్గేశ్వరి శాన్తకృత్రిమకథం దివ్యంవపుర్గాహతి॥ *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగేశ్వరి తే తవాంగం వపుః అంగశబ్దేనావయవవాచినా తత్సముదాయరూపం వపుర్లక్ష్యతే మృదుశీతముగ్ధమధురోదారైః మృదుత్వ శీతత్వ ముగ్ధత్వ మధురత్వోదారత్వైః భావప్రధానోయం నిర్దేశః గుణైర్విగ్రహగుణైః సారభూతైరితి శేషః । గుంభతో గ్రథితః క్షీరాబ్ధేస్తవత్పితుః ఇందుశ్చన్ద్రః కల్పలతాసుధామధుముఖాః కల్పలతాసుధేప్రసిద్ధే మధుసురాకల్పలతా సుధామధూనిముఖమాదిర్యేషాం తేతథోక్తాః తేఋజీషతాం అసారతాముపగతాః కిమిత్యుత్ప్రేక్షా । కింశబ్దస్సంభావనాయాం తతస్తవదవయవ ఋజీషత్వాన్మహార్ఘా అమూల్యాభవంతీతిశేషః మన్యఇత్యుత్ప్రేక్షా

వ్యంజనం ఇతిపూర్వోక్తప్రకారేణావిలాం కలుషాం వర్ణనాముక్త్వేక్షాం ప్రతిశాంతకృత్రిమకథం అపగతకృత్రిమ ప్రశంసందివ్యమప్రాకృతం వపుర్విగ్రహో నార్హతినోచితం భవతి । అకృత్రిమస్య లక్ష్మీవిగ్రహస్యాకృతిమవస్తుసారత్వోక్తేక్షణ మయుక్తమితిభావః॥ ... ... ౩౬॥

అవ ; పునర్విగ్రహమేవ వాగగోచరం వర్ణయితి ప్రణమదితి॥ *

మూ॥ ప్రణమదనువిధిత్సావాసనానమ్రమగ్రే ప్రణయిపరిచి-
చీషా కుఞ్చితమ్పార్శ్వకేన । కనకనికషచఞ్చచ్చమ్పక
స్రక్సమాన ప్రవరమిదముదారం వర్ష్మవాచామభూమిః॥
౩౭॥

వ్యా॥ అత్ర శ్రీస్తవేతి పదద్వయ మధ్యాహార్యం । హేశ్రీః అగ్రే ఉత్తమాంగే ప్రణమదనువిధిత్సావాసనా నమ్రం ప్రణమతాం సేవకానాం అనువిధిత్సాయా అనువిధానేచ్ఛాయాః వాసనయా పరిచయేన నమ్రమీషద్వినతం పార్శ్వకేన పార్శ్వభాగేన ప్రణయిపరిచిచీషాకుంచితం ప్రణయినః। ప్రియస్య పరిచిచీషయా పరిచయేచ్ఛయా కుంచితం భుజభక్తిభ్యాంహేతుభ్యాం సంకుచితం కనకనికషచంచచ్చంపకస్రక్సమానప్రవరంకనకనికషస్య ఛాయాయాస్సువర్ణరేఖాయా శ్చఞ్చత్యాః స్ఫురంత్యాఃచంపకస్రజ శ్చంపకమాలికాయాశ్చ సమానస్తుల్యః ప్రవరోగోత్రం యస్యతత్తథోక్తంతయోస్సదృశమిత్యర్థః । అనేనాజ్జల్యసౌగంధ్యేసూచితే। ఉదారమూర్జితంసర్వాభీష్టప్రదం వా ఇదమేతదప్రాకృతం తవవర్ష్మవపుర్వాచామభూమి రపదం। వాగగోచరమిత్యర్థః॥ ౩౭॥

అవ; ఆశ్రితరక్షానుకూలాధిరాజ్యసూచకాసికావిశేష విశిష్టాంశ్రియ మనుసంధత్తే॥ ఏకమితి॥ *

మూ॥ ఏకం న్యఞ్చ్య నతిక్షమం మమ పరం చాకుఞ్చ్య పాదామ్బుజం మధ్యే విష్టరపుణ్డరీక మభయం విన్యస్య హస్తామ్బుజమ్। త్వాం పశ్యేమ నిషేదుషీం ప్రతికలం కారుణ్యకూలఙ్కష స్ఫారాపాఙ్గ తరఙ్గ మమ్బ మధుర ముగ్ధ ముఖ మ్బిభ్రతీమ్॥ ౩౮ *

వ్యా॥ అంబ హే శ్రీః మమ దాసభూతస్య నతిక్షమం ప్రణామయోగ్యం ఏకం పాదాంబుజం దక్షిణం న్యంచ్య సింహాసనాదధః ప్రసార్య పర మితరద్వామపాదాంబుజం ఆకుంచ్య తిర్యగితి శేషః - అభయ మభయసూచకం అభయదాయి వా హస్తాంబుజం। మధ్యే విష్టరపుండరీకం ఆసనపద్మమధ్యే। విన్యస్య నిషేదుషీ మాసీనాం। కారుణ్యకూలంకషస్ఫారాపాఙ్గతరఙ్గం । కారుణ్యేన దయయా కూలంకషౌ పుత్కూలౌ స్ఫారౌ విశాలౌ వపాంగౌ తరంగావివ యస్య తత్తథోక్తం మధురం ప్రియం భోగ్యం వా । స్వాదుప్రియౌ తు మధురా విత్యమరః । ముగ్ధం సుందరం । ముగ్ధస్సుందరమూఢయో రిత్యమరః । ముఖమాననం బిభ్రతీం త్వాం ప్రతికలం సర్వకాలం పశ్యేమ సేవేమహి । విశ్వరక్షణోపయుక్త సింహాసనావస్థితి విశేష ఏవ తే సంతత సేవనీయస్సంశ్రితానామితి భావః॥ ... ౩౮.

అథ; ఇత్థం శ్రియం సంసేవ్య సేవాజనిత ప్రీత్యా తత్పాదౌ శరణముపగచ్ఛతి॥ సురభితేతి॥

మూ॥ సురభితనిగమాన్తం వన్దిషీ యే న్దిరాయాః స్తవక మల పలాశ ప్రక్రియ మ్పాదయుగ్మమ్ । వహతి యదుపమర్దై ర్వైజయన్తీ హిమామ్భః పృషతిభిరివ నవత్వం కాన్త బాహాన్తరాళే॥ ౩౯ *

పద్మే తే ప్రతిబిన్దుబద్ధకలికబ్రహ్మాది విష్కమ్భకై రైశ్వ
ర్యోద్గమగద్గదైర శరణమ్మామ్మాలయాలోకితైః ॥ *

వ్యా॥ హే పద్మే తే తవ । అత్ర యద్యపి యుష్మదస్మదోరామన్త్రితం పూర్వమవిద్యమానవదిత్యామన్త్రితస్య అవిద్యమానవద్భావేన త ఇత్యాదేశో న సంభవతి । తథాప్యవిద్యమానవద్భావస్యానిత్యత్వం కౌశికాయాముక్తం విద్యమానవచ్చేతి వక్తవ్యమితి వార్తికాత్ ॥ యుక్తం చ తత్ । అత ఏవ భిక్షో తే దయితాస్తి కిం న హి న హి ప్రాణప్రియా కుండికేతి మహాకవిప్రయోగః । అత ఏవ చ శుభకార్యారంభే లక్ష్మీపతే తేంఘ్రియుగళం స్మరామీతి సర్వవైదికప్రయోగః । యద్వా పద్మే తే పద్మం కమలమితే ప్రాప్తే । కమలవాసినీత్యర్థః ॥ పద్మే లీలారవిందే ఇతా హస్తాభ్యాం ప్రాప్తాః పద్మేతాః తస్యాస్సంబుద్ధిర్వా ॥ ఆనందాత్మభిః । ఆనంద ఏవాత్మా స్వరూపం యేషాం తైరానందరూపై రిత్యర్థః । ఈశ మజ్జనమదక్షీబాలసైః । ఈశస్య హరే ర్మజ్జనేన స్వేష్వవగాహనేన యో మదస్తేన క్షీబై ర్మత్తైరలసైర్మన్థరైః - అగళప్రేమార్ద్రైః అగళమాకంఠం । ప్రేమ్ణా ప్రీత్యా । ఆర్ద్రైశ్శిశిరైరపి । అపిశ్చార్థః ।కూలముద్వహాకృపా సంప్లావితాస్మాదృశైః కూలముద్వహయా తీరరోధిన్యా ఉద్వేలయేత్యర్థః । కృపయా సంప్లావితాః స్నాపితా అస్మాదృశా అకించనా యైస్తైః । ప్రతిబిందుబద్ధకలికబ్రహ్మాదివిష్కంభకైః ప్రతిబిందు ప్రతికటాక్షలేశం బద్ధకలికాః మమాయం కటాక్షలేశోస్తు మమాయ మితి బద్ధకలహాః బ్రహ్మాదయ ఏవ విష్కంభకా నిర్వాహకా యేషాం తైర్విష్కమ్భశబ్దో నగరరక్షార్థార్గళదండవాచీ । తత్సాదృశ్యాన్నిర్వాహక సామాన్యే గౌణః తద్విష్కంభేఽర్గళం న నేత్యమరః ॥ ఐశ్వర్యోద్గమగద్గదైః ఐశ్వర్యస్య సంప

దః ఉద్గమేనోత్పాదనేన గద్గదైర్విలాసాతిశయేన స్ఖలితగతిభిరాలోకితైః కటాక్షైః । భావేక్షితైః । అశరణంరక్షకాంతరశూన్యం మాంపాలయ। పారక్షణఇత్యస్త్రాధాతో ర్లైతు మతిచేతిణిచిపాతే ర్ణాలుగాగ మావక్తవ్య ఇతి లుగాగమేపాలయేతి లోణ్మధ్యమ పురుషైకవచనమ్ ॥ ౪౧॥

అథ; లక్ష్మ్యాస్సౌకుమార్యమనుసంధత్తే ॥ పాదేతి॥

మూ॥ పాదారున్తుదమేవపఙ్కజ రజశ్చేటీ భృశాలోకితై
రఙ్గమ్లానిరథామ్బ సాహసవిధా లీలారవిన్దగ్రహః ।
డోలాతేవనమాలయా హ్యరిభుజే హాకష్టశబ్దాస్పదజ్యే
న శ్రీరతికోమలాతనురియం వాచాంవిమర్దక్షమా ॥ ౪౨ ॥

వ్యా॥ హేఅంబ శ్రీః । పంకజరజః పద్మరేణుః । తే పాదారున్తుదమేవ । పాదయోః పాదతలయోః పాదశబ్దేన పాదతలే లక్ష్యేతే । అరుంతుదం కంటక ఇవ మర్మస్పృక్ । అరుంతుదంతు మర్మస్పృగిత్యమరః । చేటీభృశాలోకితైః । చేటీనాం సంతతసహవాసి పరిచారికాణాం భృశాలోకితైః అధికవీక్షణైః । అంగమ్లానిర్గాత్రతాంతిర్భవతీతి శేషః ॥ అథేతి వాక్యాంతరారమ్భే ॥ మంగళానంతరారంభ ప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథేత్యమరః । తే తవలీలారవిందగ్రహః లీలాకమలధారణం । సాహసవిధా సాహసకర్మవిధానే । భవతీతి సర్వత్రానుషజ్యతే । తేతవ । హరిభుజే ప్రియవక్షసి । భుజశబ్దేన తన్మధ్యం లక్ష్యతే । వనమాలయా వైజయంత్యా ।డోలాడోలా విహరణం హాకష్టశబ్దాస్పదం। హేతి కష్టమితిచ శబ్దౌ ఆస్పదం యస్య తత్కర్మ భవతి । అతికోమలా అతిసుకుమారా । ఇయం అప్రాకృతాతనుర్విగ్రహః, కేనకేన హేతునా వాచాం స్తుతివచసాం విమర్దక్షమా విమర్దస్య ప్రతిపాద్య

సౌకుమార్యలావణ్యాదియుక్త లక్ష్మీవపుషః పుష్పదామత్వరూపణం తస్య దనుజ వృషవిషాణోల్లిఖిత కఠినహరివక్షసి పరిష్కరణత్వ కల్పనంచా యుక్తమితి స్వస్యాకాండాకులత్వం తతోనింద్యత్వంచేతి బోధ్యం । కఠినతమేపి హరివక్షస్యాశ్రితరక్షణచాపల్యా త్సుకుమారాయా అపి శ్రియః స్థితి రుపపన్నైవేతి మంతవ్యమ్॥ ... ... ౪౪॥

అవ; శ్రియో భగవతాసహసంభోగశృంగారం వర్ణయతి ॥మర్మేతి॥

మూ॥ మర్మస్పృశోరససిరావ్యతివిధ్యవృత్తైః కాన్తోపభోగల
లితైర్లులితాఙ్గయష్టిః । పుష్పావలీవ రసికభ్రమరోపభుక్తా
త్వం దేవి నిత్య మభినన్దయసే ముకున్దమ్॥ ... ౪౫॥

వ్యా॥ హేదేవి । మర్మస్పృశో మర్మస్పర్శనీః । రససిరాః రసనాడీః । వ్యతివిధ్య వేధితాః కృత్వా । వృత్తైరుద్భూతైః । కాంతోపభోగలలితైః సంభోగవిలాసైః । లులితాంగయష్టిః మృదితగాత్రయష్టి స్సతీ రసికభ్రమరోపభుక్తా । రసికభ్రమరేణ రసాస్వాదన చతురచంచరీకేణోపభుక్తాని పీతరసా । పుష్పావలీవ స్థితాత్వం ముకుందం శ్రేయాంసం । అభినందయసే ఆనందయసి । నయనహృదయానందకందలితం కరోషీత్యర్థః॥ ... ... ॥౪౫॥

అవ; శ్రియో దివ్యాభరణగణయోగకృత కాంతివిశేషమనుసంధత్తే॥ కనకేతి॥

మూ॥ కనకరశనాముక్తాతాటఙ్కహారలలాటికా మణిసర
తులాకోటిప్రాయై ర్జనార్దనజీవికే! ప్రకృతిమధురం గాత్రం
జగత్త్రిముగ్ధ విభూషణై ర్వలయశకలైర్దుగ్ధం పుష్పైశ్శ
కల్పలతాయథా॥ ॥ ... ॥౪౬॥

వ్యా॥ హేజనార్దనజీవికే శ్రీరంగరాజజీవనౌషధి । కనకరశనా స్వర్ణ
మేఖలా స్వర్ణసూత్రంవా ముక్తాతాటంకే మౌక్తిక కర్ణపత్రే॥ హారో ముక్తా
హారః ॥ లలాటికా కనకమయం మాణిక్యమయంవా తిలకంలలన్తీవా । మ
ణిసరా మణిమాలికాః తులాకోటీ మణిమంజీరా । ఏతేప్రాయాః ప్రధానాని
యేషాంతైః త్వదంగవిభూషణైః స్సుందరాభరణైః ప్రకృతిమధురం స్వభావర
మ్యం। తే గాత్రం । వలయశకలైశ్శర్కరాఖండైః దుగ్ధంయథాక్షీరమివ । పు
ష్పైః కల్పలతా యథా కల్పవల్లీవ జాగర్తి విశేషేణ ప్రకాశతే ౪౬॥

అథ ; రూపాకారవిభూతిభిశ్చ సదృశీమిత్యుక్తరీత్యా భగవతా పర
మసామ్యాపన్నాయాశ్శ్రియః కౌస్తుభవైజయంతీ పంచాయుధధారణస్యసా
ధారణ్యేపి తేషాం భగవదేకధారణే హేతుముత్ప్రేక్షతే సామాన్యేతి॥ *

మూ॥ సామాన్య భోగ్యమపి కౌస్తుభవైజయన్తీ పఞ్చా
యుధాదిరమణస్స్వయమేవబిభ్రత్ । తద్భారఖేదమివ
తేపరిహర్తుకామ శ్రీరఙ్గధామ మణిమఞ్జరి గాహతే
త్వామ్॥ *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగధామమణిమంజరి । శ్రీరంగధామ్నః హరే ర్దివ్యవి
మానస్యవా । మణిమంజరిరత్నగుచ్ఛికా రత్నదీపికావా । తస్యాస్సంబుద్ధిః
సామాన్యభోగ్యమపి । యువయోరితిశేషః । సామాన్యేనసాధారణ్యేన ।భో
గ్యమపిభూషణతయా ప్రహరణతయాచ ధార్యమపి । కౌస్తుభవైజయంతీపం
చాయుధాదికర్మ ఆదిశబ్దేన పరశుపరిఘాది గృహ్యతే । తద్భారఖేదం తద్వ
హనాయాసం । తేతవ । పరిహర్తుకామ ఇవేత్యుత్ప్రేక్షా । స్వయమేవబిభ్ర

త్సక్ త్వాం గ్రాహతే సంశ్లిష్యతి । దివ్యాభరణ దివ్యాయుధగణం వహన్ ప్రియస్త్వామనుసరతీతి భావః॥ ౪౭॥

అవ ; (రాఘవత్వే భవత్సీతా రుక్మిణీకృష్ణజన్మని । అన్యేషు చావతారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ) త్యుక్తరీత్యా భగవత స్తత్తదవతారానుగుణం శ్రియోనవతారే భగవతే లీలానరోచత ఇత్యాహ॥ యదీతి॥ *

మూ॥ యదిమనుజతిరశ్చాంలీలయాతుల్యవృత్తే రనుజనుర
నురూపా దేవినావాతరిష్యః । అసరసమభవిష్యన్నర్మ
నాథస్య మాత ర్దరదళ దరవిన్దోద న్తకాన్తాయతాక్షి॥ * *

వ్యా॥ దరదళదరవిందస్య ఈషద్వికసితపుండరీకస్య ఉదంతోవృత్తాంతః - తేనగర్భపత్రంలక్ష్యతే తద్వత్కాంతే శోభమానే ఆయతే విశాలే అక్షిణీయస్యా స్తస్యాస్సంబుద్ధిః । మాతః జనని లీలయా స్వేచ్ఛయా వతుల్యవృత్తేః మనుజతిరశ్చాం మనుష్యతిర్యగ్జంతూనాం। ఇదముపలక్షణం సురనరతిర్యక్స్థావర శరీరచతుర్విధాత్మనామపి తుల్యవృత్తేః । రామకృష్ణ మత్స్యకూర్మకుబ్జామ్రాదిరూపేణ సమానశీలస్య। నాథస్య శ్రీరంగరాజస్య। అనుజనుః ప్రత్యవతారం। అనురూపా రుక్మిణ్యాదిరూపేణానురూపాకారా ! నావాతరిష్యః యది నావతరసి చేత్ । నాథస్యతస్య నర్మ క్రీడా। క్రీడాఖేలాచ నర్మ చేత్యమరః॥ అసరసం విరసం - అభవిష్యత్ । తదవతారానురూప మవతీర్య త్వదభినందనే సత్యేవ తస్య తస్మర్మ ప్రీత్యై భవేన్న చేన్నేతి భావః॥ ... ... ౪౮.

అవ; సంశ్రితార్థం సముద్రమథనాయా సంభజతో భగవతశ్శ్రియమాపయనాయ సముద్రాదావిర్భూతాసీత్యాహ॥ స్ఖలితేతి॥ ... *

మూ॥ స్ఖలితకటకమాలైర్దోర్భిరబ్ధిమ్మురారే ర్భగవతి దధి
మాథమ్మథ్నతశ్శ్రాన్తిశాన్త్యై । భ్రమదమృతతరఙ్గావ
ర్తతః ప్రాదురాసీః స్మితనయనసుధాభిస్సిఞ్చతీ చన్ద్రికేవ॥ *

వ్యా॥ హే భగవతి షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నే । స్ఖలితాని ప్రతిహతాని కటకాని వలయాని । మాల్యాని మాలికాశ్చ యేషు తైర్దోర్భిః॥ బాహుభిః అబ్ధిం క్షీరార్ణవం । దధిమాథం దధీవ ఉపమానార్థేణముల్ప్రత్యయః । మథ్నతో మథ మథనం కుర్వతః । అమృతార్థమితి భావః । మురారేర్మాధవస్య । శ్రాన్తిశాన్త్యై శ్రమాపనయనాయ । స్మితనయనసుధాభిః । స్మితం మందహాసః । నయనాన్యవలోకితాని లక్ష్యంతే । తాన్యేవసుధాస్తాభిస్సంచతీసతీ । చంద్రికేవ । భ్రమదమృతతరంగావర్తతః - భ్రమతాముల్లోలానాం - అమృతతరంగాణాం సుధావీచీనాం । ఆవర్తతో వలయాత్ । తత్సారతయేతి భావః । తదుక్తం శ్రీవత్సాంకమిశ్రైః (ఉదధిగ మందరాద్రిమణిమంథన లబ్ధపయో మధురరసేందిరా హ్వామథ సుందరదోః పరిఘమితి) ప్రాదురాసీః ఆవిర్భూతాసి । యథా జగత్సుధాభిస్సించతి చంద్రికా పయోధేరావిర్భవతి తథాభగవన్తంస్మితనయన సుధాభిఃస్సించతీపయః పయోధ్యుల్లుఠత్సుధాతరంగా వర్తాత్త్వమావిర్భూతాసీతిభావః॥ ... ... ॥౪౯॥

అథ; భగవత్క్షమాయా అపి లక్ష్మీక్షమామతిశయితాముదాహృత్యసా మహాపరాధినోఽస్మానానందయత్విత్యాశాస్తే॥ మాతరితి॥ *

మూ॥ మాతర్మైథిలిరాక్షసీస్త్వయితదైవార్ద్రాపరాధాస్త్వ
యా రక్షన్త్యా పవనాత్మజాల్లఘుతరా రామస్యగోష్ఠీకృ

తా। కాకంతఞ్చ విభీషణఞ్శరణమిత్యుక్తిక్షమా రక్షత
స్సానస్సాన్ద్ర మహాగసస్సుఖయతు క్షాన్తి స్తవాక స్మికీ *

వ్యా॥ హేమాతః ! నిరుపాధికజనని। మైథిలి కృపైకమూర్తి తయా సీతావతారం కుర్వాణే శ్రీరంగేశ్వరి త్వయిత్వద్విషయే। తత్రైవ హనుమదాగమనా వ్యవహిత పూర్వసమయ ఏవ। రావణస్య తదానీమేవ నాశాదితి భావః। తద్వైవేతిపాఠే తత్రైవ రామరాహిత్యే నేత్యర్థః। రావణజీవనదశాయాం యథా తత్రైవ తన్నాశదశాయా మపీతివార్థః। ఆర్ద్రాపరాధాః రావణనాశా పరిజ్ఞానాదనూమదాగమనపర్యంత మవిరతాపరాధాః। రాక్షసీకే కాక్ష్యాదికాః। పవనాత్మజాత్ తిర్యగుద్భూతా త్సవ్వతో। మర్కటాత్ రక్షంత్యాపాలయంత్యా ఏతేన బుద్ధిశూన్యత్వం దుస్స్వభావత్వంచ వ్యంజితం। కాకంకాకాసురం। తం * విభీషణస్తు ధర్మాత్మానతురాక్షసచేష్టిత ఇతిప్రసిద్ధం విభీషణంచ శరణమిత్యుక్తిక్షమా। త్రీన్ లోకాన్ సంపరిక్రమ్యతమేవశరణంగతః। త్యక్త్వాపుత్రాంశ్చ దారాంశ్చరాఘవం శరణంగత ఇతి శరణవరణోక్తిక్షమా। రక్షతః పాలయతః। ఉభయోశ్శరణవరణం రక్షణనిమిత్తం సూచితం "నద్యం ప్రపన్నం నప్రతిప్రయచ్ఛంతీతి శ్రుతేః" రామస్యత్వత్ప్రియస్య। గోష్ఠీపరిషత్। లఘుతరా లఘీయసీ। కృతా। రామో లఘూకృత ఇతివక్తవ్యగోష్ఠ్యాంతదుక్తి రపచారభియా। రామస్య గుణపరిషద్వా। మందబుద్ధేస్సాధా న్నిర్నిమిత్తమార్ద్రాపరాధ రక్షణశీలయా త్వయినిమిత్తమపేక్ష్య రక్షతో రామస్య గుణగోష్ఠీలఘూకరణం యుక్తమితి తాత్పర్యం। సాఆర్ద్రాపరాధసహత్వరూపేణ ప్రసిద్ధా। ఆకస్మికీ నిర్హేతుకా। తవ క్షాన్తిః। సాన్ద్రమహాగసః నిరన్తర మహాపరాధానస్మాన్।

సుఖయతు సుఖినః కరోతు సా త్వ మైవాస్మాక మాశ్వాస హేతురితి భావః। అత్ర కేచిత్ । ప్రణిపాతప్రసన్నా హి మైథిలీజనకాత్మజేతి శ్రీరామాయణవచనేన లక్ష్మీక్షమాయా అపి ప్రణిపాత హేతుకత్వ ప్రతీతే రాకస్మికత్వం నాస్తీతివదంతి । తదాపాతప్రతీతి విలసితం ॥ తథాహి । కల్యాణస్వప్న దర్శిన్యాత్రిజటయా మైథిల్యాశ్శ్రియః కాలస్సమాగత స్తదేనాంమాపీడయత ప్రత్యుతశరణం గచ్ఛత రావణేన హతేపి యుష్మాని యంరక్షిష్యతీత్యుక్తా మహాపరాధకారిణీ రస్మాన్ కథం రక్షిష్యతీతి తదాశంకాం ప్రణిపాత ప్రసన్నా హి మైథిలీత్యుచిత్యాస్స్వబుద్ధ్యైవ పరిహృతవతీ నతు ప్రణిపాత ప్రసన్నతా మైథిలీధర్మః॥ అతఏవ రావణవధానంతరమపి వ్యాధాపరిజ్ఞానే న హింసమానా రాక్షసీర్హనూమతో రక్షితవతీ । అత ఏవ స్వవిషయే మహాపరాధం కాకాసురం విముఖపతితం భగవత్పాదారవిందయోర్న్యోజితవతీ । అతస్సానూక్తమేవ క్షాన్తి స్తవాకస్మికీతి । ఏతచ్ఛంకాపరిహారావస్థదుక్తం శ్రీగుణసుధాసారలహరీ స్తోత్రే ప్రదర్శితా । తవ క్షాంతిం భట్టారకగురురవాదీ త్తవనుతావకస్మాదుద్భూతామిహ జనని కేచిజ్జడధియః । ప్రసన్నాహీత్యుక్తేః ప్రణిపతనతో మైథిలసుతా సహేతుస్స్యాపి స్యాదితి జగదురాపాతమతితః॥ స్వబుద్ధ్యైవ ప్రోక్తం ప్రణతసుముఖీతి త్రిజటయా న చైతద్ధర్మస్తే నళినదళనేత్రప్రియతమే! యదేకాక్షీప్రఖ్యాయత బహుళహింసానవధిక ప్రవృద్ధా ద్రాగసాః పదనే తనయా ప్రదక్షితవతీతి॥ ౫౦

అవ; అస్మాకం భగవదుద్దేశ్యత్వం త్వత్సంబంధనిబంధనం । అత స్తద్దర్శన తదాశ్రయణతత్కైంకర్యకరణ తజ్జనితానంద బాష్పాదీన్యస్మాకముపపద్యంత ఇత్యాహ॥ మాతరితి॥ ... ...

మూ॥ మాతర్లక్ష్మి యథైవ మైథిలజనస్తేనాధ్వనా తే వయం
త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైర్భావైరిహాముత్ర చ ।
జామాతా దయితస్తవేతి భవతీ సమ్బన్ధదృష్ట్యా హరిమ్ప
శ్యేమ ప్రతియామ యామ చ పరీచారాన్ప్రహృష్యేమ చ ॥ ౭౯ ॥

వ్యా॥ మాతః జనని । తే తవ । మైథిలజనః యథాస్వీయః ఇతి శేషః । తేనాధ్వనా మార్గేణ । తద్వదిత్యర్థః । వయమపి స్వీయా ఇత్యర్థః । తతః కిమిత్యత్రాహ త్వదితి । త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైః । త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైః । త్వద్దాస్యేత్యత్ర కైంకర్యే । ఏకరసో ముఖ్యప్రీతిః । త్వదభిమానేన భగవత్కైంకర్యేపి త్వత్కైంకర్యబుద్ధ్యేత్యర్థః । సుభగైశ్శోభనైః భావైరభిప్రాయైః । జామాతేతి జనకశ్రీవిష్ణుచిత్తయోరితి శేషః । మైథిలజనాభిప్రాయేణ జనకోక్తిః । అస్మదభిప్రాయేణ శ్రీవిష్ణుచిత్తోక్తిః । తవ దయిత ఇతి । భవతీ సంబంధదృష్ట్యా భవత్యాస్సంబంధజ్ఞానేన భూసత్తాయామితి ధాతోః లటశ్శతృశానచావితి శత్రాదేశే ఉగితశ్చేతి ఙీపి భవతీతి రూపం హరిం శ్రీరామం శ్రీరంగనాయకంచ । ఇహాముత్రచ లీలావిభూతౌ నిత్యవిభూతౌచ । పశ్యేమ సదాదర్శినో భవేమ । ప్రతియామ శరణం గచ్ఛేమ । పరీచారాన్ కింకరవృత్తీః । యామ భజేమచ । ప్రహృష్యేమ ప్రకృష్టానందభావా భవేమ । మైథిలజనః స్వప్రభుజనకజామాతేతి తవ ప్రియ ఇతి చ శ్రీరామం యథోపచరంతి తథా ప్రపన్నజనకూటస్థస్యాత్పిత్రు విష్ణుచిత్త జామాతేతి త్వత్ప్రియ ఇతి చ శ్రీరంగరాజం వయముపచరామ ఇతి భావః ॥ ౭౯ ॥

అవ॰ చంద్రమా మనసో జాత ఇత్యుక్తరీత్యా శీతాశయేపి భగవతి యావత్కాలమవిచ్ఛిన్నమహాపరాధాన స్తానవలోక్య మనాఙ్నిగ్రహాభిముఖం

మనః కుర్వతిసతి తదనుచితమితి తం తతః కర్మణోనివర్త్య వాత్సల్యాతిశయాత్త్వమస్మాంత్స్వజనయసీత్యాహ॥ పితేతి॥ *

మూ॥ పితేవత్వత్ప్రేయాన్జనని పరిపూర్ణాగసిజనే హితస్రో
తోవృత్త్యా భవతిచ కదాచిత్కలుషధీః । కిమేతన్ని
ర్దోషః క ఇహ జగతీతి త్వముచితైరుపాయై ర్విస్మార్య
స్వజనయసి మాతా తదసినః ॥ *

వ్యా॥ హేజనని శ్రీః । త్వత్ప్రేయాన్ తవప్రియః శ్రీరంగరాజః । పరిపూర్ణాగసి సంపూర్ణాపరాధే । జనే చేతనవర్గే పితేవ పుత్రఇతిశేషః ।హితస్రోతోవృత్త్యా తత్కాలాప్రియం పథ్యపర్యవసాయిచ హితం తదేవస్రోతః ప్రవాహః । తత్రవృత్త్యావర్తనేన హితైకపరత్వాదిత్యర్థః। యాచితోపి సదా మర్త్యై ర్నాహితంకారయేద్గురిరిత్యుక్తేః । కదాచిత్కదాపి । సంతతిమనుకూలఏవసన్ మహాపరాధదర్శనేన కదాపి । సమయే కలుషధీః కుపితమనాః భవతిచ భవత్యపి నతు కుపితమనస్త్వం తస్య నైజమితిభావః । తద్దర్శిన్యాశ్శ్రియోవ్యాపారమాహ కిమేతదితి । ఏతత్ ఇదం కాలుష్యం కిం కింనిబంధనమ్ అనుచితమిత్యర్థః । అనుచితత్వముపపాదయతి నిర్దోషఇతి । ఇహదోషైకాశ్రయే జగతీలీలావిభూతౌ । నిర్దోషః కః । నకోపీత్యర్థః । ఏతద్విభూతిసంబంధేన హేయప్రతిభటస్య తవాపి దోషఃప్రసజ్యేదితిభావః।ఇతో దోషదర్శనేన తవమనః కాలుష్యం నయుక్తమిత్యేవం ప్రకారేణ ఉచితైరపరాధక్షమాపణయోగ్యైః ఉపాయైరాలోకాలాపనీవీశ్లథనాదిభిః విస్మార్య తస్య దోషాదర్శిత్వముపాదయ్యనః అస్మాన్ స్వజనయసి భగవతస్స్వత్వాభిమాన గో

చరాన్ కరోషి; తత్ తస్మాత్కారణాత్ ప్రియైకపరతయేత్యర్థః। త్వం మాతాసి పితుర్హితపరత్వం మాతుః ప్రియపరత్వంచ సుప్రసిద్ధం యువయో ర్ద్రష్ట మితిభావః ॥ ॥౫౨॥

అవ; పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచదుష్కృతాం। ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ సంభవామియుగేయుగే॥ అన్యేషుచావతారేషు విష్ణోరేషా నపాయినీతి ప్రమాణద్వయోక్తప్రకారేణ సంశ్రితరక్షణాయ శ్రీశ్రీశౌకృపా స్వాతంత్ర్యాభ్యాం హేతుభ్యాం లీలావిభూతావవతీర్య సుకుమారవపుర్ద్వపన విరహక్లేశాదికమనుభూతవన్తౌ; అత స్తత్కృపాస్వాతంత్ర్యేధిగితి తద్విగ్రహ క్లేశమపారవశ్యాదాహ॥ నేతురితి॥ *

మూ॥ నేతుర్నిత్యసహాయినీ జననినస్త్రాతుంత్వమత్రాగతా
లోకేత్వన్మహిమావబోధబధిరే ప్రాప్తావిమర్దంబహు।
క్లిష్టంగ్రావసుమాలతీమృదుపదం విశ్లిష్యవాసోవనే జా
తోధిక్కరుణాస్థగిస్తు యువయో స్స్వాతన్త్ర్యమత్య
ఙ్కుశమ్ ॥ ॥౫౩॥ *

వ్యా॥ హేజనని శ్రీః। నేతుర్నాయకస్య। నిత్యసహాయినీత్వం నః అస్మానకించనాన్ త్వత్స్థలాసన్నిహితాన్ త్రాతుంరక్షితుం। త్వన్మహిమావబోధబధిరేత్వద్వైభవజ్ఞానశూన్యే। అత్ర లోకే లీలావిభూతౌ। ఆగతా సమవతీర్ణాసతీ। బహుఅధికం। విమర్దమాయాసం। ప్రాప్తాగతవతీ।ఆయాస ప్రాప్తిముపపాదయతి క్లిష్టమితి।మాలతీమృదుజాతికుసుమ సుకుమారం।పదం పదద్వయం। గ్రావసు పాషాణేషు। క్లిష్టంక్లేశంప్రాప్తవత్ వనేవిశ్లిష్య విర

హం ప్రాప్యవాసోజాతః వర్తనంజాతం । నిత్యానపాయినో ర్ద్వయోః పృథగ్వర్తనం జాతం । అత్యజుక్రూశామమర్యాదాం । విగ్రహాసౌకుమార్య విరోధినీం । యువయోః కరుణాంప్రతి । ధిగస్తు నిందాభవతు । అశ్యాంకుశంపూర్వవదర్థః । స్వాతంత్ర్యంచ ప్రతి । ధిగస్తునిందాభవతు। తదుభయప్రయుక్తత్వాద్ద్వయోరేతాదృశక్లేశ స్యేతిభావః సుకుమారభగవద్దివ్యమంగళవిగ్రహ ప్రేమపారవశ్యాత్ ధిక్కరుణాం దిక్స్వాతంత్ర్యమితి స్తోతు స్తదుభయనిందాయుక్తైవేతి మంతవ్యమ్ ॥ ॥౫3॥

అథ; సంశ్రితరక్షణోపయుక్తం శ్రీమత్స్వాధీనపతికాత్వమాహ ధీతి ॥

మూ॥ అధిశయితవానబ్ధింనాథో మమన్థబబన్ధతంహరధనుర
సౌవల్లీభఙ్క్షబభఙ్క్షచమైథిలి । అపిదశముఖం లూత్వార
క్షః కబన్ధమునర్తయత్క్రమివనపతిః కర్తాత్వచ్చాటుచు
ఞ్చుమనోరథః ॥

వ్యా ॥ హేమైథిలి సీతావతారాభేదానుసంధానేన శ్రీరంగనాయక్యాః మైథిలీతి సంబోధనం అసౌనాథ స్త్వత్ప్రియః । త్వచ్చాటుచుంచుమనోరథస్సన్ త్వచ్చాటునాత్వత్ప్రియాచరణేన విత్తసంపన్నో మనోరథో యస్య సతథోక్తస్సన్ । తేన విత్తశ్చుంచుప్చణపావితిచుంచుప్ప్రత్యయః । అబ్ధిమధిఅబ్ధౌ । అధిశీఙ్ స్థానాం కర్మేతి సప్తమ్యర్థేస్యేతీమా । శయితవాన్ శయనం కృతవాన్ ।త్వజ్జనకభవన శ్రీత్యేతిభావః తమబ్ధిం మమన్థమథితవాన్ । బబంధచసేతునా బద్ధవాంశ్చ । హరధనుశ్శివకోదండం । వల్లీసంజంవల్లీమివ । ఉపమానాత్తేణమూల్ప్రత్యయః. బభంజచ భంగంకృతవాంశ్చ । దశముఖీం

దశానాం ముఖానాం సమాహారం దశాపి ముఖానీత్యర్థః । లూత్వాభిత్వా తత్షట్కబంధం రావణశరీరం । అనర్తయదపి నర్తయితవాంశ్చ । అపిశ్చార్థః. రణరంగ ఇతిశేషః, సర్వత్రత్వల్లాఘాయేతియోజ్యం; అబ్ధిశయన తన్మధన హర ధనుర్భంజనాబ్ధిబంధనరక్షః కబంధనర్తనానాం క్రమేణ వక్తవ్యత్వేపి అత్యం తభక్తియుక్తానాం నైవశాస్త్రం నచ క్రమఇతి ప్రమాణానుసారేణ భక్త్యతి శయాదత్రక్రమో నానుసంహితః । నపరమిదమేవ । కింత్వశక్యమపికుర్యాది త్యాహకిమివేతి । పతిస్త్వత్ప్రియః । కిమివనకర్తా కింవానకుర్యాత్ ।ఇవశబ్దో వార్థః । అఘటితం సర్వమపి కుర్యాదేవేత్యర్థః । అతఏవోక్తంవానుమతా । యదిరామస్సముద్రాం తాం మేదినీం పరివర్తయేత్ । అస్యాహేతోర్విశాలా క్ష్యాయుక్తమిత్యేవమేమతిరితి।కర్తేతిడుకృఞ్ కరణ ఇతిధాతోః కర్తరిలుట్॥

అవతా; భగవత స్సర్వప్రకారవిభవోపి లక్ష్మీవిలాసలవానుభవేన పర్యాప్తఇత్యాహ॥ దశశతేతి॥ *

మూ॥ దశశతపాణిపాదవదనాక్షిముఖైరఖిలై రపినిజవైశ్వ
రూప్యవిభవైరనురూపగుణైః । అవతరణైరతైశ్చరస
యన్నమితాకమలేక్ష్వచ నహివిభ్రమభ్రమిముఖే విని
మజ్జతితే॥ ౨౨ *

వ్యా॥ హేకమలే తే తవ । కమితా నాయకో హరిః। సహస్రశీర్షాపురుషః । అనంతబాహూదరవక్త్రనేత్ర మితిశ్రుతిస్మృత్యుక్తిప్రకారేణ దశశతాని సహస్రసంఖ్యాః । పాణయోహస్తాః । పాదాశ్చరణాః । వదనాని ముఖాని । అక్షీణినయనాని । ముఖాన్యాదీని । యేషాం తైస్తథోక్తైః । అను

రూపగుణైః త్వద్గుణానురూపైః। అఖిలైరనన్యైః। నిజవైశ్వరూప్యవిభవైః। నిజం స్వకీయం నిత్యం వా। నిజం నిత్యే స్వకే త్రిష్విత్యమరః। విశ్వరూపమేవ వైశ్వరూప్యం। విశ్వరూపసంబంధి వా। తస్య విభవైః రతిశయైరపి। అపిశ్చార్థః - అత్ర తద్భిన్నైరైశ్వరూప్యవిభవభిన్నైరిత్యర్థః। అవతరణైర్వాసుదేవాదిచాతుర్వ్యూహవిరించిగిరీశమధ్యవర్తివిష్ణూపేంద్ర మత్స్యకూర్మాదిరూపైశ్చ రసయసే అనుభవసే త్వద్విభ్రమమితి శేషః। క్వచనచక్వాపి సముద్రే। తుషారవదేకదేశ ఇత్యర్థః॥ విభ్రమభ్రమిముఖే విలాసావర్తగర్వాకే విశతి మజ్జతి నిమగ్నో భవతి। వత్యేకదేశమపి ప్రయాతీత్యర్థః। "నిపూర్వాట్టుమస్జో శుద్ధావిత్యస్మాద్ధాతోస్సస్యజశ్త్వేన దత్వే శ్చుత్వే వినిమజ్జతీతి రూపమ్॥ ||౫౫||

అవ; శ్రియో దుగ్ధార్ణవ పరమపద శ్రీరంగేషు నిత్యవాసే హేతుమాహ॥ జననేతి॥ *

మూ॥ జననభవనప్రీత్యా దుగ్ధార్ణవం బహుమన్యసే జననిదయిత
ప్రేమ్ణా పుష్ణాసి తత్పరమం పదమ్। ఉదధిపరమవ్యో
మ్నోర్విస్మృత్య మాదృశరక్షణ క్షమమితి ధియా భూయ
శ్శ్రీరంగధామని మోదసే॥ *

వ్యా॥ హే జనని శ్రీరంగేశ్వరి। జననభవనప్రీత్యా జన్మగృహప్రణయేన। దుగ్ధార్ణవం క్షీరాబ్ధిం। బహుమన్యసే మానయసి। తత్ర వాసం విధత్స ఇత్యర్థః। బహుపూర్వాద్దివాదిపఠితాన్మను అవబోధన ఇతి ధాతోర్దివాదిభ్యశ్శ్యన్నితి శ్యన్ప్రత్యయే బహుమన్యస ఇతి లణ్మధ్యమపురుషైకవచనం। తత్ ప్రసిద్ధం। తద్విష్ణోః పరమం పదమితి। వేదాన్తవిదితం। పరమంపదం పరమవ్యోమ దయిత। ప్రేమ్ణా ప్రియప్రీత్యా ప్రియగృహప్రీత్యేత్యర్థః। పుష్ణాసి పోషయసి। తత్ర సాన్నిధ్యం కురుష ఇత్యర్థః। పుషపుష్టావితి ధాతో

స్మై పదపఠితాత్ శ్నాప్రత్యయే పుష్ణాసీతి రూపం । ఉదధిపరమ వ్యోమ్నోః ఉద్గార్ణవపరమపదయోః । విస్మృత్య విస్మరణం కృత్వా । తత్ర స్థానాం నిత్యసన్నిహితేయమితి బుద్ధ్యముత్పాద్యేత్యర్థః । అధిగంధదయేశాంకస్మృణ్ణీతి కర్మణ్యుపష్టి । మాదృశరక్షణక్షమమితిధియా మాదృశాకించన పాలన యోగ్యమితిబుద్ధ్యా । భూయః పునరతిశయేనవా । శ్రీరంగధామని శ్రీరంగేనగరే దివ్యవిమానేవా । మోదసే మోదం భజసి । అత్ర సగార్ణం బహుమన్యసే పరమపదం పుష్ణాసీత్యుక్త్వా శ్రీరంగధామని మోదస ఇత్యానందభజనోక్త్యా సంశ్రితరక్షణోపయుక్తత్వేవ శ్రీరంగధామ్న స్తదుభయతోప్యానందావహత్వ వ్యతిరేకో వ్యజ్యత ఇతి వ్యతిరేకాలంకారధ్వనిర్వ్యాఖ్యాగతో ద్రష్టవ్యః॥ ౫౬॥

అవ; అర్చావతారవిషయే మయాప్యుద్దేశత స్తవ । ఉక్తా గుణానశక్యంతే వక్తుం వర్షశతైరపీత్యుక్తప్రకారేణ సర్వావతారాపేక్షయా శ్రియః శ్రీరంగధామన్యర్చావతారే సర్వగుణానామతిశయితత్వమాహ ॥ ఔదార్యేతి॥ ॥౫౬॥

మూ॥ ఔదార్యకారుణికతాశ్రితవత్సలత్వపూర్వేషు సర్వ
మతిశాయితమత్ర మాతః । శ్రీరఙ్గధామ్ని యదుతాన్యదు
దాహరన్తి సీతావతారముఖమేతదముష్య యోగ్యమ్॥ ౫౭॥

వ్యా॥ హేమాతః శ్రీరంగేశ్వరి । ఔదార్యకారుణిక తాశ్రితవత్సలత్వపూర్వేషు । ఔదార్యం - స్వార్థనైరపేక్ష్యేణ పరేష్టప్రాపకత్వం. కారుణికతా పరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం. ఆశ్రితవత్సలత్వ మాశ్రితదోషభోగ్యత్వం. తాని పూర్వాణి ప్రధానాని యేషాం తేషు గుణేష్వితి శేషః సర్వం గుణజాతం శ్రీరంగధామ్ని శ్రీరంగనగరే దివ్యవిమానేవా । అత్రత్యే దీయార్చావతారే । అతిశాయితం అతిశయం ప్రాప్తం మాతర్మైథిలీత్యాదినా సీతావతారే క్షమాదయాద్యతిశయవర్ణనాదత్ర కథం తతోప్యతిశయ ఇత్యత్రాహ య

చుతేత్యాదినా । అన్యత్ అర్చావతారాదితరత్ । సీతావతారముఖం సీతావతార ప్రభృత్యవతారం । అతిశయిత గుణముదాహరంతీతి యదేతత్ అముష్యార్చావతార సయోగ్యం అభ్యాసః। సర్వావతారేషు కారుణ్యాదిగుణవ్యవసేన సర్వగుణాతిశయవానయమర్చావతారః పరిణత ఇతిభావః॥ ॥౫౭॥

అవ ; శ్రియోవాఙ్మనసాగోచరమౌదార్యం వర్ణయత్యైశ్వర్యమితి॥ *

మూ॥ ఐశ్వర్యమక్షరగతిం పరమంపదంవా కస్మైచిదఞ్జలి
భరంవహతే వితీర్య । అస్మైనకిఞ్చిదుచితం కృతమిత్యథాం
బ త్వంలజ్జసేకథయకోయముదారభావః॥ ॥౫౮॥

వ్యా॥ హేఅంబ శ్రీరంగేశ్వరి। అంజలిపరం । అంజలిరేవ కరతలయుగళయోజనమేవభరం । త్వదభిప్రాయేణ గురుతరభారం వహతే । నతుశదధికతయాత్రకించిదస్తీతిభావః॥ కస్మైచిత్ కులగోత్రవృత్తి శూన్యాయజంతవే । ఐశ్వర్యమైహలౌకికంచ । అక్షరగతిం కైవల్యం । పరమంపదం పరమపురుషార్థలక్షణ భగవత్కైంకర్యంవా । వాశబ్దశ్చార్థః కైంకర్యఞ్చేత్యర్థః । అథ కార్త్స్న్యేన ! ప్రశ్నకార్త్స్న్యయోరథో అథేత్యమరః॥ వితీర్యదత్వా । అస్మై అంజలిభరవాహినే । ఉచితం తద్భారవహనానుగుణం । కించిత్కిమపి । నకృతమితినోపకృతమితి త్వం లజ్జసే వ్రీడావినమ్రవదనాసి।ఓలజ్జీవ్రీడ ఇతిధాతోర్లడాత్మనేపద మధ్యమపురుషైకవచనం। అయముదారభావః కః లోకవిలక్షణోవాచామగోచరవైభవశ్చేత్యర్థః॥ ॥౫౮॥

అవ ; ఇతఃపరంశ్లోకద్వయేన స్వనైచ్యమనుసంధత్తే॥ జ్ఞానేతి॥ *

మూ॥ జ్ఞానక్రియాభజనసమ్పదకిఞ్చనోహమిచ్ఛాధికారశక
నానుశయానభిజ్ఞః । ఆగంసి దేవియువయోరపి దుస్స
హాని బధ్నామి మూర్ఖచరిత స్తవదుర్భరోస్మి॥ ॥౫౯॥

వ్యా॥ హే దేవి । అర్థీసమర్థో విద్వానిత్యుక్తేచ్ఛాధికారశకనానుశయా నభిజ్ఞః । ఇచ్ఛా పురుషార్థస్పృహా । అధికారో నియోజ్యత్వం శకనం కర్మానుష్ఠానసామర్థ్యం । అనుశయో విహితాకరణకృతానుతాపః । తేషామనభిజ్ఞః॥ అతఏవజ్ఞానక్రియాభజనసంపదకించనః । జ్ఞానం జ్ఞానయోగః । క్రియా కర్మయోగః । భజనే భక్తిప్రపత్తీ । తా ఏవ సంపద్దైశ్వర్యం । తేనాకించనో దరిద్రోహం । యువయోరపి అపరాధైకోపహారయోర్భవతోరపి । దుస్సహాని సోఢుమశక్యాని । ఆగాంసి భగవదపచార భాగవతాపచారాఽసహ్యాపచార రూపాణి । బధ్నామి సమాహారరూపేణ సందినోమి । న కేవలం తద్విషయానుకూల్యాభావః ప్రాతికూల్య పరిపూర్ణశ్చాస్మీత్యాశయః । తతః కిమిత్యత్రాహ మూర్ఖేతి । మూర్ఖచరితో బాలిశవ్యాపారః । ఇదం హేతు గర్భవిశేషణం మూర్ఖచరితత్వాదహం వాత్సల్యాతిశయభాజో పితవ । దుర్భరోస్మి సోఢుమశక్యో భవామి । రక్షణవిషయో నాస్మీత్యర్థః॥ ౫౯॥

అవ ; ఉక్తం నైచ్యమపి పూర్వాచార్య నైచ్యాను కరణమాత్రం నమనః పూర్వకం తతో నిర్హేతుకకృపయైవ త్వం శరణమసీత్యాహేతీతి। *

మూ॥ ఇత్యుక్తికైతవశతేన విడమ్బయామి త్వానమ్బ సత్యవచసః పురుషాన్పురాణాన్ । యద్వాన మే భుజబలం తవ పాదపద్మలాభే త్వమేవ శరణం విధితః కృతాసి॥ ౬౦॥

హే అంబ శ్రీరంగేశ్వరి । ఇతి పూర్వోక్తప్రకారేణ ఏతత్సజాతీయతయా వా । ఉక్తికైతవశతేన కపటనైచ్యవచన సహస్రేణ । త్వాం భగవన్నిర్హేతుకకటాక్షైకలబ్ధ విశదతమజ్ఞానతయా ప్రసిద్ధాన్ సత్యవచసో యథార్థవాచః ప్రామాణికానిత్యర్థః పురాణాన్ పూర్వాచార్యాన్ । పరాంకుశపరకాల

యామున యతివరాదీన్ : విడంబయామ్యనుకరోమి । నధర్మనిష్ఠోస్మి, మనో వాక్కాయైః, సత్కర్మనై, నకిలకించన సంచినోమీత్యాదినై త్తనైచ్యానుసంధానవదహమపి నైచ్యానుసంధానం కరోమీత్యర్థః।పరాంకుశాదినైచ్యాను పదానం భాషాంతరత్వాన్ననూచితం తన్నైచ్యానుకరణమాత్రేణ మద్రక్షణం కార్యమిత్యాశయః । రక్షణే హేత్వంతరమాహాయద్వేతి । యద్వానోచేత్ । తవపాదపద్మలాభే త్వచ్చరణారవిందసంప్రాప్తౌ। మేభుజబలంన॥మత్సామర్థ్య సాధ్యంకించిదపినాస్తి । కింతువిదితఃత్వన్నిర్హేతుకకృపయా ఈశేశితవ్యసంబంధాదనిదం ప్రథమాదపీత్యుక్తనిరుపాధికే శేశితవ్యసంబంధనియతేర్వా । త్వమేవశరణముపాయః । కృతాసి । విధితఃకుతోపీతిపాఠేనిర్హేతుకాదిత్యర్థః ।తదాశరణమిత్యనంతరమిం శేషః । విధిశబ్దః కృపావాచిత్వేన శ్రీపరాంకుశైః ద్రవిడోః నిపత్పంచమశతకాద్యగాథా తృతీయచరణే ప్రయుక్తః వ్యాఖ్యాతశ్చ తథాః లిమథనదేశికైః॥ *

అవ ; దృష్టాదృష్టేషుభే అపి శ్రీముఖతః ప్రార్థయంస్తోత్రంపరిసమాపయతి। శ్రీరంగఇతి॥

మూ॥ శ్రీరఙ్గేశరదశ్శతం సహ సుహృద్వర్గేణ నిష్కణ్టకం
నిర్దుఃఖం సుసుఖఞ్చ దాస్యరసికామృద్ధ్వాసమృద్ధిమ్ప
రామ్ । యుష్మత్పాదసరోరుహాన్తరరజస్స్యామత్వమ
మ్బాపితా సర్వజ్ఞ్చత్వమపిత్వమేవ భవనస్స్వీకుర్వక
స్మత్కృపామ్ ॥ ౯౧

వా॥ హే శ్రీరంగేశ్వరి శ్రీరంగేదివ్యనగరే । శతంశరదఃశతాయుః పురుషఇతిశ్రుత్యుక్తప్రకారేణశతమపివత్సరాన్। కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగేద్వితీయా । సుహృద్వర్గేణ సహ పుత్రపౌత్రబంధుశిష్యప్రశిష్యాదిభిస్సమం । నిష్కంటకంనిరుపద్రవం । నిర్దుఃఖందుఃఖానాస్పదం । సుసుఖంసుతరాంసౌ

ఖ్యం న యథా భవతి తథా దాస్యరసికాంతద్వత్కైంకర్యరసజ్ఞాం । పరాం సర్వోత్కృష్టాం । సమృద్ధిం శ్రీరంగశ్రియం । భుక్త్వా అనుభూయ । ఏవం దృష్ట్వా మాశాస్తే యుష్మదితి ॥ యుష్మత్పాదసరోరుహాంతరరజః । యువయోః పాదపద్మగర్భరేణుః । స్యామభవేయ । యుష్మచ్చరణకమలకైంకర్యైకభోగో భవేయమిత్యర్థః । ఏవం శ్రియో వృష్టిప్రదానే హేతుమాహ త్వమిత్యాదినా । త్వమంబా త్వమేవ మాతా । త్వమేవ పితా త్వమేవ జనకః । అబ్భక్షో వాయుభక్ష ఇతివత్ త్వమిత్యవధారణగర్భః । త్వమేవ భవ ఇత్యుపరితనపదే వకారో వానుకృష్యతే । సర్వవిధోఽపి బంధుస్త్వమేవేత్యర్థః । నను మమ సర్వబంధుత్వేఽపి మత్ప్రాప్తిప్రత్యవాయానుష్ఠానే తవ కథం మత్ప్రాప్తిహేతుత్వమత ఆహ సర్వమితి । త్వమేవ నః అస్మాకం । సర్వమపి ధర్మమలౌకికశ్రేయస్సాధనం కర్మజ్ఞానభక్తిప్రపత్త్యాదికం భవ । స్యాద్ధర్మమస్త్రియాం పుణ్యమిత్యమరః । సర్వధర్మస్థానే పురుషకారతయా త్వమేవ స్థితా సిద్ధోపాయేన భగవతా మదిష్టం ప్రాపయేత్యాశయః । త్వయి గుణలేశాభావే కథం మమ తథా భావ ఇత్యత ఆహ స్వీకుర్వితి ॥ అకస్మాత్కృపాం నిర్హేతుకదయాం । స్వీకురు అంగీకురుష్వ । మద్గుణలవనిరీక్షణే కృపా నిర్హేతుకతా న సిద్ధ్యేదితి తదనపేక్షమేవ మాం రక్షేతి భావః ॥ ౬౧

ఇతి శ్రీవత్సకులతిలకస్య శ్రీమదహోబిలాచార్యతనయ తిరుమలాచార్యతనూభవస్య వాధూలభావనాచార్యచరణనలినచంచరీకస్య శ్రీమద్వాధూలశరణ్యాచార్యతనయ రామానుజాచార్య ప్రసన్నవేంకటాచార్య ప్రసాదలబ్ధవేదాంతయుగళవిజ్ఞానవైశద్యకందాడై వీరరాఘవాచార్యస్య కృతిషు శ్రీగుణరత్నకోశవ్యాఖ్యానం సంపూర్ణమ్ । ... .. *

వాధూలధుర్యవిబుధావలివర్ణ్యచర్య రామానుజార్యకలితామృతకవ్య
భిఖ్యః । శ్రీవీరరాఘవగురుర్వ్యశదీచకార శ్రీరంగరాజరమణీగుణరత్నకోశమ్ ॥

సవ్యాఖ్యానః శ్రీగుణరత్నకోశస్సంపూర్ణః ॥